

Sinikka Törmä, Kati Tuokkola, Johanna Hurtig

LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA ROMANINAISTEN KOKEMANA

Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä

KUVAILEHTI

Julkaisija	Päivämäärä
Sosiaali- ja terveysministeriö	30.9.2013
Tekijät	Toimeksiantaja
Referenssi Oy	Sosiaali- ja terveysministeriö
VTT Sinikka Törmä, YTM Kati Tuokkola	HARE-numero ja toimitilimen asettamispäivä
VTT Johanna Hurtig	STM098:00/2012; 19.11.2012

Muiston nimi

Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä

Tiivistelmä

■ Tutkimus romaninaisten kokemasta lähisuhde- ja perheväkivallasta on toteutettu romaninaisten aloitteesta. Tutkimustehtävänä oli tarkastella romaninaisten kohtaamaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa, kokemusten yhteisöllisiä erityispiirteitä sekä romaninaisten avun hakemista ja avun saantia. Tarkoituksena oli tuottaa tietoa väkivallan ennaltaehkäisyyn, tunnistamiseen, uhrien suojaamiseen ja väkivallasta selviytymiseen. Tutkimus perustuu haastattelu- ja kyselyaineistoihin sekä tutkimuskirjallisuuteen.

Tutkimustulosten mukaan romaninaiset kohtaavat samanlaista vakavaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa kuin valtaväestön kuuluvat naiset. Väkivalta on fyysistä ja psyykkistä pahoinpitelyä ja alistamista. Monilla haastatetuilla väkivaltaan oli liittynyt vainoa. Se merkitsee tilannetta, jossa puoliso terrorisoi ja pyrkii hallitsemaan entistä kumppania eri tavoin vielä eron jälkeen. Tutkimus toi esiin myös romanikulttuuriin liittyviä piirteitä, jotka vaikuttavat naisten avun hakemiseen ja sen saamiseen. Niitä synnyttävät yhteisön yksilöihin kohdistama kontrolli ja toiminta konfliktitilanteissa. Romaninaisten on väkivaltaa kohdattuaan otettava huomioon yhteisön reaktiot. Parisuhteen ongelmista puhuminen esimerkiksi omille vanhemmille koetaan yleensä häpeällisenä. Väkivallasta kertominen tai viranomaisiin tukeutuminen saattaa myös johtaa väkivallan laajenemiseen sukujen väliseksi konfliktiksi. Romaninaisten kokema väkivalta jää näin vielä valtaväestön naistenkin kokemaa väkivaltaa helpommin piiloon. Romaninainen on hierarkiassa miehen alapuolella, mikä tuo miehelle mahdollisuuden käyttää väärin omaa asemaansa perheen päänä. Romanikulttuurin perinteiden mukaisesti myös lapset jäävät miehelle ja tämän suvulle, jos nainen haluaa erota ja luoda uuden suhteen. Tämä estää naisia lähtemästä pois väkivaltaisista suhteista.

Tutkimus toi esiin romaninaisten jännitteisen aseman miehen, romaniyhteisön sekä ympäröivän yhteiskunnan ja sen palvelujärjestelmien vaatimusten keskellä. Yhteisön ulkopuolinen apu on romaninaisille erittäin tärkeä, sillä romaninaisen omat toimintamahdollisuudet ja mahdollisuudet tukeutua läheisiinsä ovat väkivaltatilanteissa rajoitetut. Turvakotien ja muiden tukipalvelujen merkitys romaninaisille on suuri. Niihin pääsyä tulisi helpottaa ja niissä työskentelevien romanikulttuurin tietämystä tulisi tuntuvasti lisätä. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi turvakodeissa tunnetaan romanikulttuuria vain joiltain osin, mutta yhteisön toiminta väkivaltatilanteissa ei ole riittävästi tunnettu. Tutkimuksen kehittämishdotukset liittyvätkin suurelta osin tiedon lisäämiseen. Palvelujärjestelmä tarvitsee realistista tietoa kulttuurista ja naisten tilanteesta väkivallan yhteydessä. Myös kulttuurin sisältöä tarvitaan väkivaltaa tukevien ja piilottavien piirteiden tunnistamista ja väkivallan selkeämpää kollektiivista tuomitsemista. Romaninaiset ja romanimiehet tarvitsevat tietoa yhteiskunnan säädöksistä, jotka menevät yhteisön sääntöjen edelle. Muutokseen tähtäävää työtä tulee tehdä yhteistyössä valtaväestön ja romanien kesken, sillä pelkästään ulkoapäin kulttuuriin on mahdotonta vaikuttaa. Yhteisön sisällä taas ei helposti nähdä ja kyseenalaisteta totuttuja rakenteita. Pitkjänteinen muutosprosessi edellyttää romanien yleisen koulutustason nousua ja kulttuurin soveltamistapojen mukautumista ympäröivään yhteiskuntaan. Yhteiskunnan tulisi myös aktiivisemmin puuttua suljettujen yhteisöjen sisäiseen eriarvoisuuteen sekä niihin kätkeytyvään väkivaltaan.

Asiasanat

Lähisuhde- ja perheväkivalta, romanikulttuuri, romaninaiset, romanit, tukipalvelut, väkivaltatyö, yhteisö

Sosiaali- ja terveysministeriön
raportteja ja muistioita 2013:33

Muut tiedot

www.stm.fi

ISSN-L 2242-0037

ISSN 2242-0037 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-952-00-3629-4

URN:ISBN:978-952-00-3629-4

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3629-4>

Kokonaissivumäärä

90

Kieli

Suomi

SOSIAALI- JA
TERVEYSMINISTERIÖ

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Datum
Social- och hälsovårdsministeriet	30.9.2013
Författare	Uppdragsgivare
Referenssi Oy	Social- och hälsovårdsministeriet
PD Sinikka Törmä, SVM Kati Tuokkola	Projektnummer och datum för tillsättandet av organet
PD Johanna Hurtig	SHM098:00/2012; 19.11.2012

Rapportens titel

Våld mot romska kvinnor i närrelationer och inom familjen. Behov av hjälp i samfundet och servicesystemet

Referat

■ Undersökningen om våld i närrelationer och inom familjen som romska kvinnor utsatts för har genomförts på initiativ av romska kvinnor. Social- och hälsovårdsministeriet har låtit göra undersökningen, som finansierats från programmet för att minska våld mot kvinnor. Uppgiften var att granska våld i närrelationer och inom familjen som upplevts av romska kvinnor, kollektiva särdrag hos upplevelserna samt sökande av hjälp och tillgång till hjälp. Avsikten var att ta fram uppgifter som kan utnyttjas för att förebygga och identifiera våld, skydda offren och klara av våldet. Undersökningen baserar sig på intervju- och enkätmaterial samt forskningslitteratur.

Enligt resultaten är romska kvinnor utsatta för likadant allvarligt våld i närrelationer och inom familjen som kvinnor som tillhör majoritetsbefolkningen. Våldet består av fysisk och psykisk misshandel och förtryck. Många av de intervjuade upplevde förföljelse i samband med våldet. Detta innebär en situation där maken på olika sätt terroriserar och försöker kontrollera sin förra partner ännu efter separationen. Undersökningen lyfte också fram drag som ansluter sig till den romska kulturen och som inverkar på kvinnornas sökande av hjälp och tillgång till hjälp. De är en följd av den kontroll och de handlingar som samfundet riktar på individer i konfliktsituationer. När romska kvinnor blivit utsatta för våld ska de ta samfundets reaktion i beaktande. Det upplevs i allmänhet skamligt att t.ex. ta upp problem i parförhållandet med ens egna föräldrar. Om man berättar om våld för myndigheter och söker stöd hos myndigheter kan detta även leda till att våldet kan breda ut sig till en konflikt mellan släkter. Våldet mot romska kvinnor förblir dolt oftare än våldet mot kvinnor i majoritetsbefolkningen. I den romska kulturen står kvinnan i hierarkin under mannen, vilket innebär att mannen har möjlighet att missbruka sin ställning som familjens överhuvud. Om kvinnan vill ha skilsmässa och ha en ny relation stannar barnen enligt traditionen i den romska kulturen hos mannen och dennes släkt. Detta hindrar kvinnor att bryta upp från en våldsamt relation.

Undersökningen framhäver den romska kvinnans spänningsfyllda ställning bland kraven från mannen, det romska samfundet och dess servicesystem. Det är ytterst viktigt att romska kvinnor får utomstående hjälp, eftersom deras egna möjligheter att i våldssituationer agera och få stöd av sina närmaste är begränsade. Betydelsen av skyddshem och övriga stödtjänster är stor. Tillgången till dem bör underlättas och de anställdas kännedom om den romska kulturen borde ökas betydligt. Enligt undersökningen känner man t.ex. på skyddshem den romska kulturen endast till vissa delar, men man vet inte tillräckligt om samfundets agerande i våldssituationer. Utvecklingsförslagen från undersökningen ansluter sig därför till stor del till att öka kunskaperna. Servicesystemet behöver realistisk information om kulturen och kvinnans situation i samband med våld. Det behövs också identifiering av drag som stöder och döljer våld samt en klarare kollektivt dömande attityd mot våld inom den romska kulturen. De romska kvinnorna och männen behöver information om samhällets lagstiftning som går före samfundets regler. Arbete som syftar till förändring ska utföras i samarbete mellan majoritetsbefolkningen och romerna, eftersom det inte är möjligt att påverka kulturen endast utifrån. Inom samfundet ser man däremot inte lätt de strukturer som man vant sig vid och ifrågasätter dem inte. En långsiktig förändringsprocess förutsätter att den allmänna utbildningsnivån bland romer stiger och sätten att tillämpa kulturen anpassas till den omgivande kulturen. Samhället bör också mer aktivt ingripa i ojämställdhet i slutna gemenskaper samt det våld som ligger undangömt där.

Nyckelord

Arbete mot våld, romer, romska kvinnor, romska kulturen, samfund, stödtjänster, våld i närrelationer och inom familjen

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2013:33

Övriga uppgifter
www.stm.fi/svenska

ISSN-L 2242-0037
ISSN 2242-0037 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3629-4
URN:ISBN:978-952-00-3629-4
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3629-4>

Sidoantal Språk
90 Finska

SOCIAL- OCH
HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

SISÄLLYS

ESIPUHE	7
1 Johdanto	9
Tutkimuksen eettiset perustelut ja jännitteet.....	9
Läheissuhteissa tapahtuvan väkivallan selitysmalleja	10
Tutkimuksen näkökulmat.....	12
Tutkimuksen rakenne	12
TUTKIMUS JA SEN TAUSTA	14
2 Tutkimustehtävä ja siihen vastaaminen	14
Tutkimustehtävä	14
Aineistot ja menetelmät	15
3 Lähisuhde- ja perheväkivalta sekä siihen puuttuminen	19
Väkivalta ja sen muodot	19
Väkivaltatyö.....	22
4 Suomen romanit, kulttuuri ja sosiaaliset suhteet	24
Suomen romanit	24
Romanien tapakulttuuri ja sosiaaliset suhteet	25
Kunniallisuus ja häpeä, puhdas ja likainen	26
Suku, perhe ja naisen asema sosiaalisessa hierarkiassa.....	28
Parisuhteen solmiminen ja perheen perustaminen.....	30
TUTKIMUKSEN TULOKSET	32
5 Naisen asema väkivaltaa kokeneiden romaninaisten silmin	32
6 Lähisuhde- ja perheväkivalta romanien keskuudessa	37
7 Väkivallan erityispiirteet	40
Fyysinen ja henkinen väkivalta	41
Uhka	43
Omistajuus ja vaino	46
Häpäisy	47
Lapsilla kiristäminen	48
8 Väkivallasta kertominen ja läheisiin ihmisiin turvautuminen	50
9 Romaninaiset ensi- ja turvakodeissa	53
”Nopeatempoista toimintaa, eivät sitoudu työskentelyyn”	55
Maksusitoumusten saaminen romaninaisille	57
Toistuvat ja keskeytyneet asiakkuudet	58
Uhka- ja vaaratilanteet.....	59
Romanikulttuurista saatu koulutus ja tieto turvakodeissa	61

10 Tukipalvelut ja viranomaistoiminta romaninaisen näkökulmasta.....	62
Turvakotiin pääsy	62
"Mene sukusi luo"	63
Kokemukset turvakodissa olosta	65
"Mene sellaiseksi valtaväestön touhuksi": kokemukset viranomaistoiminnasta.....	66
Lapset väkivallan keskellä vailla tukea	69
11 Tukipalvelujen kehittämistarpeet.....	70
12 "Kehitystä tapahtuu, mutta se on hidasta"	74
JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISSUOSITUKSET	76
13 Johtopäätökset	76
14 Kehittämissuosituksset	84
15 Lähteet.....	88

ESIPUHE

Romaninaisten järjestöt ovat tehneet aloitteen tutkimuksen tekemisestä romaninaisten kohtaamasta lähisuhde- ja perheväkivallasta ja siihen liittyvien tukipalvelujen kehittämisestä. Myös naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa vuosille 2010–2015 on kiinnitetty huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin naisiin, kuten etnisiin ja kulttuurivähemmistöihin. Huomiota tulee kiinnittää heihin kohdistuvan väkivallan erityisiin piirteisiin, jotka vaikuttavat myös väkivaltaan puuttumisen keinoihin. Ohjelmassa todetaan, että romaneihin kuuluvien naisten kokemasta väkivallasta puuttuu tutkimustietoa. Ohjelman toimintasuunnitelmaan on kirjattu yhdeksi toimenpiteeksi tutkimuksen toteuttaminen etnisten vähemmistöjen (romanit, saamelaiset) kokemasta lähisuhde- ja perheväkivallasta.

Lähisuhde- ja perheväkivalta on suomalaisessa yhteiskunnassa kaikissa väestöosissa huolestuttavan yleistä ja sillä on yhteisiä piirteitä. Keinot ehkäistä haavoittuvassa asemassa olevien naisten, kuten romaninaisten, kohtaamaa väkivaltaa ja puuttua siihen, edellyttävät vähemmistön erityisten olosuhteiden ja tarpeiden huomioon ottamista. Myös väkivallan erityisyyden tunnistaminen on tärkeää, jotta siihen voidaan puuttua ja turvata lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille suunnatut palvelut.

Sosiaali- ja terveysministeriö päätti teettää tutkimuksen romaninaisten kokemasta lähisuhde- ja perheväkivallasta osana naisiin kohdistuvan väkivallan toimintaohjelmaa. Tutkimuksen tekijäksi valittiin julkisen kilpailutuksen perusteella Referenssi Oy:n tutkijaryhmä, johon kuuluivat VTT Sinikka Törmä, YTM Kati Tuokkola ja VTT Johanna Hurtig. Ministeriö asetti tutkimukselle ohjausryhmän, johon kuului sekä lähisuhde- ja perheväkivaltaan että romaninaisten olosuhteisiin ja romanikulttuuriin perehtyneitä asiantuntijoita. Tutkimushanketta ei katsottu olevan mahdollista toteuttaa ilman romaniyhteisöä edustavien ja romanikulttuuria tuntevien mukanaoloa.

Ohjausryhmä asetettiin 19.11.2012–30.6.2013 väliseksi ajaksi ja sen määräaika pidennettiin 31.8.2013 saakka. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimi hallitussihteeri Heidi Manns-Haatanen, sosiaali- ja terveysministeriöstä. Ohjausryhmän jäsenenä toimivat ylitarkastaja Hannele Syrjä, sosiaali- ja terveysministeriö, 28.2.2013 asti ja 1.3.2013 lukien ylitarkastaja Sarita Friman-Korpela, sosiaali- ja terveysministeriö, kehittämisspäällikkö Minna Piispa, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, toiminnanjohtaja Tuula Åkerlund, Romano Missio ry, hallituksen puheenjohtaja Henna Huttu, Suomen Romanifoorumi ry, puheenjohtaja Rosita Ahlgren, Kromana ry, sihteeri Päivi Majaniemi, Suomen Romaniyhdistys ry, merkonomi Alida Friman, Elämä ja Valo ry sekä dosentti Anna Maria Viljanen, asiantuntija. Ohjausryhmä kokoontui yhteensä seitsemän kertaa. Lisäksi tutkijat kokoontuivat kerran romaneja edustavien jäsenten kanssa suunnittelemaan haastatteluja ja haastateltavien rekrytointiin liittyviä käytännön menettelyjä.

Tutkimushankkeen tarkoituksena oli tuottaa tietoa romaninaisten kohtaaman lähisuhde- ja perheväkivallan ilmenemismuodoista, siihen liittyvistä yhteisöllisistä tekijöistä, väkivallan uhrien tuki- ja palvelutarpeista sekä väkivaltaa kohdanneiden lasten tilanteesta. Lisäksi haluttiin tuottaa ehdotuksia kehittämistoimenpiteiden käynnistämiseksi ja väkivallan uhrien tukipalvelujen parantamiseksi. Tutkimuksen tuli myös tuottaa aineistoja lähisuhde- ja perheväkivaltaan puuttumisen ja väkivallan ehkäisyn koulutukseen sekä ammattihenkilöille että romaniväestölle. Tutkimuksen tuloksia on lisäksi tarkoitus hyödyntää myös laajemman romaniväestön hyvinvoinnin tilaa kartoittavan tutkimuksen yhteydessä toteutettavan, lähisuhdeväkivallan yleisyyttä ja ilmenemismuotoja koskevan kyselylomakkeen laadinnassa.

Tutkimus on koettu romaniväestön keskuudessa erittäin arkaluontoiseksi, koska aiheesta ei ole totuttu puhumaan varsinkaan ulkopuolisille. Tähän tutkimukseen haastatellut henkilöt ovat halunneet omalta kohdaltaan kertoa, millaisia kokemuksia heillä on lähisuhde- ja perheväkivallasta. Tutkimustulokset tuovat esiin monia huomioon otettavia seikkoja palvelun tarjoajille, jotta apua voitaisiin todella tarjota romanikulttuurin sisällä elävälle naiselle. Tutkimuksen tulokset eivät yleisesti kuvaa romaneja tai romanikulttuuria, vaan niiden romaninaisten tilannetta, jotka elävät väkivaltaisessa perhesuhteessa.

Helsingissä 23.9.2013

Heidi Manns-Haatanen

Hallitussihteeri

Sosiaali- ja terveysministeriö

1 JOHDANTO

TUTKIMUKSEN EETTISET PERUSTELUT JA JÄNNITTEET

Tässä tutkimuksessa kuvataan romaninaisten kokeman lähisuhde- tai perheväkivallan ilmenemistä ja sen erityispiirteitä sekä pyritään etsimään keinoja parantaa naisten avun ja palvelujen saantia. Toive tutkimuksen tekemisestä on noussut romaniyhteisön sisältä. Tiettyyn yhteisöön sijoittuvan väkivallan tarkasteluun liittyy kuitenkin eettisiä ristiriitoja. Tutkimusta puoltaa mahdollisuus korjata monien yhteisön jäsenten kokemuksia epäkohtia ja parantaa erityisesti huonossa asemassa olevien tilannetta. Toisaalta yhteisön katsominen väkivallan kaltaisen negatiivisen ilmiön kautta voi synnyttää vääristyneen käsityksen, että taipumus väkivaltaan on yhteisölle tyypillinen piirre. Tällöin tulosten mahdollinen väärinymmärtäminen ja -käyttö voivat vaikuttaa yleiseen kuvaan yhteisöstä ja uhata erilaisten kielteisten leimojen muodossa yhteisön enemmistöä.

Tulosten raportoinnin yhteydessä nousee esiin myös kysymys, kuka saa kulloinkin puhua yhteisönsä sisäisistä asioista ja omasta kulttuuristaan. Kulttuuri näyttäytyy yksilöille eri tavoilla. Tässä tutkimuksessa pyritään antamaan väkivaltaa kokeneille naisille mahdollisuus tulla kuulluiksi niin yhteiskunnassa kuin heidän omassa yhteisössäänkin. Myös nämä naiset edustavat romanikulttuuria ja myös heillä on oikeus puhua yhteisöstään. Jotkut heidän kokemuksistaan ja käsityksistään romanikulttuurista voivat tuntua osasta romaneja vierailta, mutta toisaalta monet romaninaiset tunnistavat kerrotusta yhteisen todellisuuden piirteitä.

Tutkimuksen esiin tuomat tulokset nousevat kootusta aineistosta. Väkivaltaa läheissuhteissaan kohdanneet haastatellut naiset ovat eläneet haavoittuvissa tilanteissa ja kokeneet paikoin raakaakin perheväkivaltaa. Silti on tarpeen tähdentää, että kertomuksissa piirtyvä kuva yhteisöstä ei ole yleistettävissä romaniyhteisöön tai yleisemmin romaninaisten elämään. Väkivalta sinänsä ei kuulu romanikulttuuriin. Jotkin kulttuurin piirteet saattavat kuitenkin vaikuttaa niin, että väkivalta mahdollistuu tai avun hakeminen vaikeutuu. Kulttuuria voidaan myös väärinkäyttää väkivallan oikeutajana. Tutkimustuloksia tulee katsoa osana kulttuurista taustaa, ei sen koko kuvana. Tutkimuksen näkökulma koettuun lähisuhde- ja perheväkivaltaan on kontekstuaalinen.

Romanit muodostavat tiiviin ja melko suljetun etnisen yhteisön, mikä korostaa yhteisön huomioimisen tärkeyttä myös auttamistyössä. Romaninaisen elämää kehystävät perhe, suku, romaniyhteisö ja ympäröivä yhteiskunta. Naisen kohtaama lähisuhde- ja perheväkivaltaa ei voida siksi tarkastella vain yksilönäkökulmasta, yksilöiden huonon valintojen seurauksena, vaan tulee tarkastella myös niitä reunaehtoja, joiden puitteissa naisten todellisuus rakentuu. Yhteisö asettuu tässä tarkastelussa viitekehykseksi. Yhteisöissä, joissa sekä sisäinen sosiaalinen kontrolli (yksilöiden itseensä kohdistama kulttuurin noudattamisen paine) että ulkoinen sosiaalinen kontrolli (yhteisön paine) ovat voimakkaita, on tärkeää tunnistaa niitä sosiaalisia ja kulttuurisia olosuhteita, joissa väkivalta tapahtuu.

Romanikulttuurissa on runsaasti positiivisia puolia, yhteisöllisyyttä, keskinäistä huolenpitoa, ylpeyttä omista perinteistä sekä vanhuuden ja elämäkokemusten arvostamista. Romanikulttuurissa on myös näyttäviä ja vahvoja naisia sekä naisten omia, voimaa ja tukea antavia verkostoja. Samassa kulttuurissa voi kuitenkin esiintyä sa-

manaikaisesti sekä turvaa tuovia että väkivaltaa ruokkivia, rakenteita. Kulttuurinen konteksti on moniulotteisen ja ristiriitaisten elementtien muodostama näyttämö. Tässä tutkimuksessa kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti kietoutuvat yhteen. Romanikulttuuria ei ymmärretä yksiselitteisenä tai yhdenmukaisena, eikä väkivallan suhteen yksiselitteisesti riskiympäristönä tai ongelmallisena. Kulttuurinen jäsenyys ei tuota tietynlaista käyttäytymistä ja ajattelua, vaan näyttäytyy mahdollisuuksien avaruutena (Keskinen 2009).

Romanikulttuurin puhtaus- ja häveliäisyysäännöistä, vanhempien kunnioituksesta ja yhteisöllisyydestä on kirjoitettu melko paljon (esim. Viljanen & Hagert & Blomérus 2007; Majaniemi & Viljanen 2008). Näissä kulttuurin luonnehdinnoissa korostuvat ennen kaikkea kulttuurin ihanteelliset puolet, joiden kautta romanikulttuuri pyrkii erottautumaan pääväestön kulttuurista. Sen sijaan tuntemattomammiksi ovat jääneet kunniaan ja häpeään liittyvät käsitykset ja niitä säätelevä normisto. Romaniyhteisö on raottanut tätä aluetta vähemmän, eikä valtaväestönkään yrityksiä käsitellä aihetta ole katsottu suopeasti. Näitä asioita on pidetty voimakkaasti romaniyhteisön sisäisinä asioina, mikä ei myöskään voi olla vaikuttamatta yhteisön haavoittuvammassa asemassa oleviin yksilöihin.

Jotta voitaisiin ymmärtää lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokeneiden naisten tilannetta, tulee kääntää myös kolikon toinen puoli. Tiedetään vain vähän siitä, mitkä kulttuurin piirteet yhdistävät väkivaltaa kokeneita ja millaisia vaikutuksia näillä piirteillä on. Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia kysymyksiä ovat kunnian, häpeän ja yhteisöllisyyden alueet konfliktitilanteissa. Kokevatko lähisuhde- ja perheväkivallan kohteena olleet yksilöt joidenkin kulttuurin tapojen tai sisäisten sääntöjen luovan pohjaa väkivallan käytölle tai vaikeuttavan heidän tilannettaan ja avun saantiaan? Miten yhteisö toimii, kun joku sen jäsen rikkoo normistoa tai yhteisön kunniaa katsotaan loukatun? Miten yhteisö huolehtii väkivallan uhreista, tuomitseeko se yhteisönä lähisuhde- ja perheväkivallan, miten yhteisön paine kohdistuu väkivallan tekijään? Poikkeako miesten ja naisten asema toisistaan tällaisissa konfliktitilanteissa? Näiden asioiden avaaminen on tärkeää, jotta saataisiin esiin väkivaltaa kohdanneiden romani-naisten mahdollisuuksia saada tukea omalta yhteisöltään ja palvelujärjestelmältä.

LÄHEISSUHTEISSA TAPAHTUVAN VÄKIVALLAN SELITYSMALLEJA

Lähisuhteissa ja perheissä tapahtuva väkivalta koskettaa eri tavoin lukuisten suomalaisten elämää kuuluvatpa he valtaväestöön tai romaneihin. Uhrin ovat naisia, lapsia ja miehiä, jotka edustavat erilaisia sosiaalisia taustoja. Viime aikoina väkivaltakeskustelua on käyty kulttuuristen tekijöiden yhteyksistä väkivallan esiintymiseen ja sen kokemiseen. Uskonnollisten yhteisöjen lisäksi julkisessa keskustelussa ja myös tutkimuksissa on käsitelty etnisten yhteisöjen ominaispiirteitä. (Piispa 2004;2011; Keskinen 2009; Hurtig 2012; 2013). Väkivaltakokemuksissa on runsaasti tapahtumaympäristöistä riippumatonta samankaltaisuutta, mutta myös niihin kiinnittyvää erityisyyttä. Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on romaninaisten kokema lähisuhde- ja perheväkivalta. Sitä katsotaan kulttuurisena ja kokemuksellisenä ilmiönä sekä siitä muotoutuvina palvelutarpeina.

Erilaiset väkivallan selityspyrkimykset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: psykologiset ja psykiatriset, sosiaalipsykologiset sekä sosiokulttuuriset selitysmallit. Psykologisissa ja psykiatrisissa selityksissä väkivallan käyttöä selitetään yksilöstä käsin. Tällöin korostuvat väkivallan tekijän persoonallisuuden piirteet ja häiriöt sekä opitut

mallit ja aiemmin koetut traumat. Väkivaltaa selittävät turvattomat kiintymyssuhteet, reagoitapojen ongelmat tai kyvyttömyys pettymysten, hylkäämisen ja ahdistuksen käsittelyyn. (Esim. Keltikangas-Järvinen 1977; Dutton 1995; 2000; Moffit 2005.)

Sosiaalipsykologiset selitysmallit lähestyvät väkivaltaa läheissuhteiden ja perhedy-namiikan vuorovaikutuksen suunnasta. Selittämisessä korostuvat perhesuhteiden mal-lit ja väkivallan systeeminen luonne. Väki-valta voidaan nähdä funktionaalisenä rat-kaisutapana, jonka ryhmän tai perheen jäsenet tietyssä tilanteessa hyväksyvät ja jonka he näin myös mahdollistavat. Myös tässä mallissa opitut perhesuhteiden mallit ja aiemmat kokemukset nähdään riskinä väkivaltaan turvautumiselle. (Wahlbeck 1996; Antikainen 1999; Husso 2003.)

Sosiokulttuuriset selitysmallit keskittyvät ympäristöön liittyviin tekijöihin. Yhteis-kunnalliset ja rakenteelliset tekijät voivat lisätä tai vähentää väkivallan riskiä. Yhteis-kunnalliset huono-osaisuutta ja syrjäytymistä tuottavat tekijät voivat vaikuttaa väki-vallan ilmenemiseen. Toisaalta yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat väkivallan hyväksyttävyyteen. Sosiologisissa teorioissa painotetaan sosiaalisten teki-jöiden ja rakenteiden merkitystä. Feministiset teoriat puolestaan muistuttavat naisten alisteisen aseman ja miesten valta-aseman roolista väkivallan yhteydessä. Väki-valta näyttäytyy sosiaalisille prosesseille herkkänä alueena. Se voi olla pyrkimystä hallita ja kompensoida voimavarojen ja elämänhallinnan puuttumista. Tutkimuksellinen kiin-nostus korostaa *sosiaalisesti rakentuvia merkityksiä ja rakenteita*. Yhteiskuntatieteel-lisestä näkökulmasta väkivaltaa ei lähestytä pelkästään yksilön toiseen kohdistamina tekoina, vaan asiana, johon ympäristö kietoutuu sekä ennen että jälkeen tapahtumia monin eri tavoin. Väki-valtaa voidaan tarkastella sosiaalisena prosessina, joka tapah-tuu tietyn kulttuurisin edellytyksin ja tulkitaan tiettyjen kulttuuristen sääntöjen anta-missa puitteissa (Hydén 1995; ks. myös Hearn 1998; Piispa 2004; Hentilä ym. 2010).

Lapsuus, nuoruus, perhe-elämä, seksuaalisuuden ja parisuhteen toteuttaminen ja arkea muovaava sosiaalinen todellisuus rakentuvat romaanikulttuurissa monella tapaa toisin kuin valtaväestössä. Yhteisöllisissä kulttuureissa voidaan samanaikaisesti tuo-mita väki-valta ja nähdä se jossain tilanteissa hyväksyttävänä tai ymmärrettävänä ta-pana ratkaista ristiriitoja (esim. Hurtig 2012).

Sosiaaliset ongelmat kiinnittyvät ympäristöihin, joissa yksilöt ja perheet elävät. Siksi yksilön ja yhteisön välisten vuorovaikutussuhteiden tavoittaminen on tärkeää. Myös yksilöä auttavat ammattilaiset tarvitsevat tietoa siitä, miten apua hakevan yksi-lön asema, oikeudet ja mahdollisuudet toimia rakentuvat hänen elinympäristössään. Millaisia esteitä, rajoitteita tai voimavaroja ja tukea elinympäristö hänelle tarjoaa. Kontekstuaalinen näkökulma on sosiaalityön ammatillisen toiminnan ja tilannehah-motuksen lähtökohta.

Yhteisöllinen elämäntapa vaikuttaa ihmisten välisiin suhteisiin sekä moraaliseen arviointiin. Siksi on tärkeää tavoittaa väkivallan uhrin kokemuksista niitä tapoja, joil-la yhteisö ja väki-valta kytkeytyvät toisiinsa. Asiakkaan ja apua hakevan auttaminen edellyttää kaikkien niiden suhteiden, rakenteiden ja roolien tavoittamista ja ymmär-tämistä, joissa asiakas elää ja joita hän arjessaan kohtaa. Auttamisessa mielen sisäinen työ on vain yksi osa työskentelyä. Yksilöä on harvoin mielekästä auttaa yksin, sosiaa-lisista suhteista ja ympäristöstä irrallaan. Elämän ehtojen kartoittamisen avulla on mahdollista ymmärtää, mihin mahdolliset riistävät ja kuormittavat tekijät autettavan elämässä paikantuvat. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen on sosiaalityön keskeinen tehtävä.

TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMAT

Nyt käsillä olevan tutkimuksen taustalla on tarve lähisuhde- ja perheväkivallan ja erityisesti sukupuolittuneen naiseen kohdistuvan väkivallan ennalta ehkäisemiseen ja tukipalvelujärjestelmän kehittämiseen. Tutkimus liitetäänkin ensisijaisesti lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämisen ja ennaltaehkäisytyöhön sekä väkivallan kohteeksi joutuneiden naisten auttamisjärjestelmän kehittämistyöhön. Tutkimuksen on tarkoitus antaa välineitä ja tuottaa aineistoja niin asiakastyöhön, kehittämiseen kuin koulutukseenkin.

Toiseksi tutkimus ankkuroituu siihen, miten etnisten ryhmien piirissä tapahtuva lähisuhde- ja perheväkivalta pystytään tunnistamaan ja ennalta ehkäisemään sekä siihen, miten väkivaltaa kokeneille etnisiin ryhmiin kuuluville naisille pystytään antamaan turvaa. Tutkimus tuottaa uutta tietoa yhden etnisen ryhmän, romanien, keskuudessa ilmenevästä lähisuhde- ja perheväkivallasta ja pyrkii tuottamaan auttamisjärjestelmän kehittämistä hyödyttäviä keinoja ja aineistoja. Koska kysymys on hyvin olemaisesta ja suljetusta kulttuurista, jossa naisen asema nähdään erilaisena kuin valtaväestön kulttuurissa, on tarpeen tutkia, millaista romanien yhteisössä esiintyvä naiseen kohdistuva väkivalta on ja millaisiin kulttuurisiin tai huono-osaisuustekijöihin se liittyy.

Suomen romanit ovat perinteisesti pyrkineet välttämään valtaväestön hoito- ja auttamisjärjestelmiä. Syinä on eri tutkimuksissa mainittu esimerkiksi ennakko- ja hoito- ja palvelujärjestelmässä ja sen toiminnassa on myös toimintatapoja ja ympäristöjä, jotka ovat romanien puhtaus- ja moraalikäsitteiden vastaisia. Tavanomainen asiointitilanne saattaa romanin näkökulmasta näyttäytyä vaikeana, jos esimerkiksi muiden romanien kuullen nostetaan esiin häpeälliseksi koettuja asioita. Romanit saattavat myös arastella esimerkiksi sairaaloita, joita pidetään heidän keskuudessaan likaisina paikkoina. On olemassa ohjeita siitä, miten romanit pitäisi kohdata terveydenhuollossa ja neuvolapalveluissa (esim. Vast Vastensa 2007). Romanien palvelujen käyttö ja luottamus auttamisjärjestelmiin on kuitenkin edelleen heikkoa. Siksi on tärkeää, että tutkimus tuo tietoa ja tuottaa aineistoja siitä, miten lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokeneiden naisten palveluja tulisi kehittää, jotta ne palvelisivat myös romaneja.

Yksi tutkimuksen keskeinen näkökulma on lapsen näkökulma. Tutkimuksessa pidetään kautta linjan esillä lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokeneiden naisten omien ja heidän perheissään asuvien lasten tilannetta yhtäältä suhteessa väkivaltaan sekä toisaalta suhteessa palveluihin ja muuhun epäviralliseen apuun ja tukeen. Perheväkivallassa on aina kyse myös lastensuojelullisesta asiasta, joka on yksi tärkeä juonne tutkimuksen kulussa ja johtopäätösten teossa.

TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkimus rakentuu aineistoille siten, että romaninaisten kokemukset ja heidän omat kertomuksensa ovat keskeisimmässä asemassa. Tutkimus jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäinen on ”Tutkimustehtävä ja tutkimuksen tausta”. Tässä osassa esitellään tutkimustehtävä, tutkimuksen viitekehys sekä käytetyt aineistot ja menetelmät. Tässä osassa myös taustoitetaan tutkimusta käsittelemällä lähisuhde- ja perheväkivaltaa, väkivaltatyötä sekä romaneja ja romanikulttuuria tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Osa ”Tutkimuksen tulokset” sisältää romaninaisten ja tukipalvelujen edustajien kokemukset ja näkemykset romaninaisten kohtaamasta lähisuhde- ja perheväkivallasta

sekä heidän avun tarpeestaan ja siihen vastaamisesta. Tulosten analysoinnissa on haluttu erityisesti päästää kuuluviin romaninaisten oma ääni, joka on tämän tutkimuksen keskeisin elementti. Esitystavassa on pyritty siihen, että naisten oma ilmaisutapa tulee mahdollisimman hyvin esiin ja luo kuvaa heidän kokemuksistaan. Naisten käsityksiä on mahdollisuuksien mukaan myös keskustelutettu tukipalvelujen edustajien käsitysten kanssa. Jotta naisten tilanne suhteessa väkivaltaiseen perhetilanteeseen ja auttamisjärjestelmään tulisi mahdollisimman ehjänä esiin, ei tähän lukuun ole sisällytetty viittauksia tai suhteutusta muihin tutkimuksiin. Tämä tapahtuu vasta viimeisessä yhteen vetävässä ja johtopäätöksiä tekevässä osuudessa ”Johtopäätökset ja kehittämissuosituksset”. Lopussa tutkijat esittävät omat, tutkimuksen tuloksista nousevat kehittämissuosituksensa.

TUTKIMUS JA SEN TAUSTA

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SIIHEN VASTAAMINEN

Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä on tarkastella laadullisen tutkimuksen keinoin romaninaisten kohtaamaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa ja sen erityispiirteitä sekä romaninaisten avun hakemista ja avun saantia. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa keinojen löytämiseksi sekä väkivallan ennaltaehkäisyyn, sen tunnistamiseen ja uhrien suojaamiseen että väkivallasta selviytymiseen. Tutkimuksessa lähdettiin etsimään vastauksia seuraavanlaisiin kysymyksiin:

- millaisia ovat romaninaisten kohtaamat lähisuhde- ja perheväkivallan ilmenemismuodot?
- millaisia kulttuurisia erityispiirteitä esiintyy ja miten romanien yhteisölliset tekijät liittyvät lähisuhde- ja perheväkivaltaan?
- millaisia ovat väkivallan uhrien tuki- ja palvelutarpeet?
- millaisia pulmia romaninaiset ovat kohdanneet palveluita tarvitessaan tai palveluja saadessaan?
- miten romaninaisten kohtaamaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa voidaan ennaltaehkäistä ja miten väkivallan uhrien tukipalveluja voidaan parantaa?

Tutkimuksen tarkoitus on ennen kaikkea romaninaisten palvelujen parantaminen ja heidän avun saantinsa helpottaminen. Jotta palvelujärjestelmää voitaisiin kehittää paremmin vastaamaan romaninaisten tarpeisiin, on lisättävä tietoa myös romaninaisten elämästä yleensä, heidän asemastaan ja kulttuurin heille asettamista vaatimuksista. Lisäksi on tärkeä saada tietoa yhteisön toiminnasta ja suhteesta yksilöiden välisiin konflikteihin lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa.

Romanikulttuuri on voimakkaasti yhteisöllinen kulttuuri. Vaikka nykyisin sukuyksiköistä on siirrytty jo käytännön asumisolojen muutoksenkin vuoksi enemmän ydinperheyksiköihin, on suku romaneille edelleen tärkeä ja monissa asioissa määräävä. Naisen käyttäytyminen ja asema ovat sidoksissa suvun vanhempien, erityisesti miesten odotuksiin ja arvostukseen. Myös viranomaisjärjestelmä ja auttamistahot kohtaavat harvemmin romaneja pelkkinä yksilöinä, vaan huomioon otettavaksi tulee yleensä vähintäänkin laajennettu perheyksikkö.

Romaninaisten asemaa tarkastellessa luonnollinen tutkimuksellinen viitekehys on tätä taustaa vasten yhteisö. Tutkimuksen keskiössä on naiseuden ja yhteisön suhde. Väkivalta ja yhteisön kulttuuriset normit ja merkitykset kietoutuvat toisiinsa sekä väkivallan esiintyvyyden, kokemisen että sen ratkaisemisen kohdalla. Tutkimusta tehdessä on kuitenkin muistettava, että voimakkaasta yhteisöllisyydestä ja vuosisatoja säilyneistä kulttuurisista tavoista huolimatta romaniyhteisö ei ole homogeeninen. Sen sisällä ilmenee kulttuurista moninaisuutta ja monia todellisuuksia. Romaninaisten arkeen tuo erityisiä piirteitä ja ulottuvuuksia esimerkiksi romanien uskonnollisuus.

Osalla romaninaisista taas perheen miesten päihdeongelmat ja ongelmat yhteiskunnan kanssa saattavat lisätä jännitteitä. Tutkimuksen kohteena on siten hyvin monivivahteinen ja herkkä alue, joka vaatii erityistä sensitiivisyyttä.

Aineistot ja menetelmät

Tutkimuskysymyksiin vastattiin kolmen toisiaan täydentävän ja tukevan aineiston pohjalta: 1) parisuhdeväkivaltaa kokeneiden romaninaisten haastattelut (n=17), 2) ensi- ja turvakodeille sekä väkivaltatyön avotyöhön suunnattu kysely (n=26) sekä 3) asiantuntijoiden haastattelut (n=17). Näiden lisäksi tutkimus perustuu lähisuhde- ja perheväkivaltaa, sen ilmenemismuotoja sekä romaneja ja romanikulttuuria koskeviin tutkimuksiin ja selvityksiin.

1) Naisten haastattelut

Tutkimuksen yksi keskeinen tehtävä oli pyrkiä tavoittamaan lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokeneita romaninaisia ja kuulla heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään. Koska romanikulttuuriin kuulumisen tai kuulumattomuus ei ole yksiselitteistä, jouduttiin aluksi tekemään päätös siitä, kuka katsotaan romaniksi. Erilaisia määrittelyn mahdollisuuksia ovat etninen syntyperä, yhteisöön kuulumisen ja yhteisön hyväksyntä jäseneksi sekä tapakulttuurin noudattaminen. Tässä tutkimuksessa pidettiin tärkeimpänä haastateltavan omaa identifioitumista romaniksi.

Jo etukäteen tiedettiin, että haastateltavien rekrytoiminen tällaista arkaluonteista aihetta koskevaan tutkimukseen on haastava tehtävä. Haastateltavien hankkiminen sovittiin tehtäväksi yhteistyössä tutkimuksen tilaajan kanssa siten, että tutkimuksen ohjausryhmään kuuluvat romanitaustaiset jäsenet rekrytoivat haastateltavat omien verkostojensa kautta. Lisäksi tutkijoille oli tarkoitus osoittaa romanitaustainen avustaja, joka ottaa ensikontaktin haastateltaviin naisiin ja opastaa tutkijoita haastatteluiden käytännön toteutuksessa romanikulttuuriin kuuluvien piirteiden osalta. Toimintatapa muodostui kuitenkin käytännössä sellaiseksi, että yhtä varsinaista avustajaa ei ollut. Keskustelut haastattelussa huomioon otettavista asioista käytiin pääosin ohjausryhmässä. Useampi ohjausryhmän jäsen osallistui myös haastateltavien rekrytoimiseen, samoin tutkijat itse pyrkivät hankkimaan haastateltavia. Haastateltavien rekrytointi tapahtui pääasiassa henkilökohtaisten yhteyksien kautta. Haastateltavia saatiin myös asiantuntijahaastateltavien kautta. Muita rekrytointikeinoja olivat ilmoitus Romano Boodos-lehdessä ja Facebook-ilmoitus.

Haastateltavia saatiin kaikkiaan 17. Tavoitteena oli aluksi jopa 30-40 naisen saaminen haastateltaviksi. Melko pian jouduttiin toteamaan, että tavoite oli asian arkaluontoisuuden huomioiden asetettu liian korkealle. Lähes 20 haastateltavaa on kuitenkin laadullisen tutkimuksen kannalta varsin hyvä määrä. Myös tutkimusta tehtäessä voitiin todeta saturaatiopisteen tulleen jo vastaan.

Romaninaisten haastattelut tehtiin kevään ja kesän 2013 aikana. Ne toteutettiin teemahaastattelumenetelmällä pääosin puhelinhaastatteluina. Osa naisista haastateltiin kasvotusten. Haastattelut vaihtelivat kestoltaan 20 minuutista 2,5 tuntiin. Tyypillinen kesto oli noin tunti. Puhelinhaastattelut soveltuivat hyvin näinkin vaikean teeman käsittelyyn. Osa naisista toivoikin osallistumista tutkimukseen puhelimitse. Muutama puhelimesta haastateltu olisi puhunut mieluummin kasvotusten, mutta pitkien etäisyyksien ja haastatteluajan sopimisvaikeuksien vuoksi päädyttiin kuitenkin puhelinhaastatteluun. Osa naisista, jotka olivat alustavasti suostuneet haastateltaviksi, perui-

vat tämän myöhemmin ajateltuaan asiaa tarkemmin tai keskusteltuaan asiasta jonkun muun henkilön kanssa.

Puhelimessa tehtyjen haastattelujen osalta toimittiin niin, että ohjausryhmän haastateltavia rekrytoineet jäsenet ottivat mahdollisiin haastateltaviin yhteyttä. He kertoivat, millaisesta tutkimuksesta on kyse sekä kysyivät suostumusta haastatteluun ja haastateltavien puhelinnumeron antamiseen tutkijoille. Tämän jälkeen tutkijat saivat haastateltaviksi suostuneiden naisten puhelinnumerot ja heidän etunimensä. Tutkijat soittivat naisille ja kertoivat vielä uudestaan tutkimuksen tarkoituksen ja sen, että osallistuminen on ehdottoman luottamuksellista. Samalla sovittiin haastattelu-aika. Useiden naisten haastattelu-aikaa jouduttiin toistuvasti siirtämään, sillä hetki luottamukselliseen puheluun ei aina ollut hyvä. Kotona saattoi olla lapsia kuulemassa tai sukulaisia vierailulla. Joissain tapauksissa väkivaltaa tehnyt mies saattoi olla läsnä tai muutoin oli ”tilanne päällä” kuten pari haastateltavaa asian ilmaisivat. Joillain naisilla taas oli työ- tai koulutusesteitä ja haastattelua jouduttiin siirtämään. Kaikki naiset, joiden tiedot saatiin, pystyttiin kuitenkin haastattelemaan.

Jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa tiedettiin haasteeksi rekrytoida haastateltavia romaninaisia tähän tutkimukseen. Väkivallasta ei haluta puhua, sillä se koetaan perheen ja suvun sisäisenä asiana ja tabuna. Tällaisten asioiden paljastaminen muille voi sekä aiempien tutkimusten että tässä tutkimuksessa haastateltujen naisten ja asiantuntijoiden mukaan olla myös vaarallista naiselle itselleen ja aiheuttaa laajempia konflikteja. Perheväkivalta jää myös valtaväestön keskuudessa usein pitkiksikin ajoiksi piiloon jopa lähiympäristöltä ja uhrit saattavat salata tapahtuneen. Tähän liittyy sekä häpeää, itsensä syyllistämistä että pelkoa. (esim. Honkatukia 2011.)

Romanien kohdalla väkivallasta vaikeneminen on monien asiantuntijahaastateltujen mukaan erityisen selkeä ja korostunut piirre. Vaikenemisella on myös suuri vaikutus avun hakemiseen ja sen saamiseen. Esimerkiksi Nikupeteri ja Laitinen (2013) puhuvat siitä, miten perheväkivallan yhteydessä joillekin naisille voi olla erityisen riskialtista tulla nähdyksi väkivaltaa tehneen silmissä epäsuotuisissa merkeissä. Haastatteluun osallistuminen saattoi siten olla erityinen lisäuhka väkivaltaa parisuhteessa kokeneille naisille. Siksi haastateltavien anonymiteettia varjeltiin erittäin tarkasti. Kaikki tässä raportissa olevat sitaatit on pyritty kaikin tavoin esittämään siten, ettei niistä voi tunnistaa haastateltavaa.

Haastateltavia oli melko tasaisesti eri puolelta Suomea. Pääkaupunkiseutu painottui jonkin verran asuinpaikkana, mutta varsin monet olivat muuttaneet useampaan kertaan ja asuinpaikka saattoi vaihtua esimerkiksi Itä-Suomesta Länsi-Suomeen tai päinvastoin. Moni haastateltava oli asunut myös Ruotsissa jossain vaiheessa elämäänsä. Lapsuudenkodin paikkakunta oli vaihtunut yleensä miehen paikkakuntaan ja väkivaltaisesta suhteesta irrottautumisen aikaan nainen oli saattanut joutua vaihtamaan paikkakuntaa monia kertoja uhan tullessa liian lähelle tai asunnon saannin vaikeutuessa. Näistä seikoista johtuen aivan tarkkaa alueellista haastateltavien jakautumista ei voida tehdä.

Kaikki haastatellut olivat etniseltä syntyperältään sekä isän että äidin puolelta romaneja lukuun ottamatta yhtä naista, jolla toinen vanhempi oli valtaväestöstä. Lähes kaikkien lapsuuden koti oli ollut romanikulttuuria noudattava, pari haastateltava oli kasvanut lastenkodissa. Kaikki haastatellut noudattivat nykyisessä elämässään tapakulttuuria, jotkut perinteisemmin ja tarkemmin, jotkut huomattavasti väljemmin. Pari naista oli vaikeiden kokemusten ja itsenäiseen elämään siirtymisen jälkeen luopuneet osasta tapakulttuurin piirteitä. Kaikki haastatellut joka tapauksessa pitivät itseään romaneina.

lältään haastateltavat olivat noin 25- ja 55 ikävuoden väliltä. Muutama nainen oli alle 30-vuotias ja samoin muutama yli 50-vuotias. Keski-ikäsi muodostui 37 vuotta. Suurimmalla osalla naisista oli lapsia, joita yleensä oli useita. Varsin tavallista oli, että lapsia oli neljä tai enemmän. Lapset saattoivat myös olla eri parisuhteista. Osa naisista eli edelleen parisuhteessa väkivaltaa tehneen miehen kanssa, vaikka selkeästi suurin osa oli haastattelun ajankohtana jo eronnut.

Tutkimuksessa on pidetty erittäin tärkeänä romaninaisten oman äänen kuulumista. Siksi tekstiin on otettu paljon sitaatteja, jotka saattavat paikoin toistaa tiettyjä asioita. Tämä on tietoinen valinta, jonka avulla haastateltujen romaninaisten kokemusten yhtäpitävyys on haluttu tuoda esiin. Sitaatteja on paikoitellen muunneltu tunnistettavuuden välttämiseksi varoen kuitenkin asiasisällön ja merkityksen muuttumista.

2) Kysely ensi- ja turvakodeille

Tutkimuksen keskeinen tehtävä oli tuottaa tietoa romaninaisten avun saannista sekä tukipalvelujen ja väkivaltatyön kyvystä vastata romaninaisten avun tarpeisiin. Tutkimuksen toimeksiannossa turvakotipalvelut nimettiin erityisesti väkivallan uhrien tukipalveluiksi, joita tuli tarkastella suhteessa romaninaisten avun saantiin. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa turvakotien rinnalle otettiin myös ensikodit, vaikka ne eivät suoranaisesti kuulu väkivaltatyön palveluihin. Ensikodin tarkoituksena on tukea vanhemmuutta sekä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta raskauden ja vauvaikeiden aikana. Ensikotiin tuleva perhe tai nuori raskaana olevan nainen ei siten ole välttämättä lainkaan kokenut lähisuhde- tai perheväkivaltaa. Ensikodit otettiin mukaan tarkasteluun koska romanien hyvin nuorena tapahtuva perheen perustaminen saattaa lisätä heidän tarvettaan ensikotipalveluille ja näissä palveluissa nuorten romaniperheiden tilanteet tulevat usein laajemminkin esiin (ks. luku 4: Suomen romanit, kulttuuri ja sosiaaliset suhteet).

Tutkimusta varten tehtiin sähköinen kysely ensi- ja turvakoteihin sekä väkivaltatyön avotyöhön. Kyselylinkkiä levitettiin niin, että mukaan tuli sekä järjestöjen että kuntien ylläpitämiä turvakoteja, ensikoteja ja avopalveluita. Kysely toteutettiin yhteistyössä Ensi- ja turvakotien liiton ja sen 29 jäsenyhdistyksen kanssa. Lisäksi otettiin yhteyttä puhelimitse kaikkiin kunnallisiin ja muihin yksityisiin turvakoteihin ja kerrottiin tutkimuksesta. Kyselylinkki lähetettiin näiden keskustelujen perusteella kaikkiin niihin 11 yksikköön, jotka olivat halukkaita vastaamaan kyselyyn. Kaikkiaan kysely lähetettiin siis 40 palvelujen tarjoajalle. Koska linkkiä pyydettiin jakamaan edelleen palveluntuottajien eri palvelumuotojen edustajille, ei ole tarkkaan tiedossa kuinka moni henkilö kyselyn sai vastattavakseen. Tärkeintä oli levittää linkkiä mahdollisimman monipuolisesti väkivaltatyötä tekeviin yksikköihin. Vastauksia haettiin sekä turvakotitoiminnasta, ensikotitoiminnasta että avopalveluista. Yksittäinen palveluyksikkö saattoi tarjota kaikkia näitä kolmea palvelumuotoa tai vain esimerkiksi yhtä niistä.

Kyselyyn saatiin kaikkiaan 26 vastausta. Edellä kerrotun jakelutavan vuoksi ei voida laskea tarkkaa vastausprosenttia, mutta vastausten määrä oli odotettua pienempi. Ensi- ja turvakotien liitto muistutti omia tahojaan vastaamisesta, joten vastausaika pidennettiin kyselyn aikana, ja vastaamisaktiivisuutta pyrittiin lisäämään puhelinkontakteilla yksityisiin turvakoteihin. Kyselyn vastaanottajia pyydettiin vastaamaan myös siinä tapauksessa, ettei heillä ole ollut asiakkaina kovin paljon romaneja. Kyselyssä haluttiin kartoittaa vastaajien ajatuksia ja näkemyksiä myös siitä, mistä asiakkaiden mahdollinen vähäisyys johtuu. Erillisestä informoimisesta huolimatta suuri osa

kyselyn saajista jätti kuitenkin vastaamatta Osa totesi vastaamatta jättämisen johtuvan siitä, ettei heillä ole kyseisestä asiasta tietoa tai kokemuksia.

Alhainen vastausaktiivisuus johtui ainakin osittain siis siitä, että vastaajat kokivat, että heillä oli riittämättömästi kokemusta romaniasiakkaista. Siksi heillä ei mielestään olisi tarpeeksi kompetenssia vastata kyselyyn ja pohtia aihetta. Aihe koettiin todennäköisesti vieraaksi. Vertailuna esimerkiksi Terhi Laineen (2010) turvakotitoiminnan selvitysraportissa ensi- ja turvakodeista 79 % vastasi heille lähetettyyn kyselyyn. Tuolloin aiheena oli kartoittaa yleisesti turvakotitoiminnan tarjoamia palveluja. Olettavissa on, että nyt tehdyssä kyselyssä aiheen arkaluontoisuus ja vieraus aiheutti alhaisemman vastausprosentin.

3) Asiantuntijahaastattelut

Aineistoa täydennettiin asiantuntijahaastatteluilla. Haastateltaviksi pyydettiin eri tavoilla romaninaisten kohtaaman lähisuhde- ja perheväkivallan kanssa tekemisissä olevien viranomaistahojen ja muiden tahojen edustajia. Heiltä kysyttiin muun muassa, miten heidän näkemyksensä mukaan romaninaisten kohtaama lähisuhde- ja perheväkivalta eroaa valtaväestön kohtaamasta. Samoin tiedusteltiin, miten romaninaiset hakevat ja saavat apua sekä mitkä toimet voisivat romaninaisten näkökulmasta madallata heidän avunsaantinsa kynnystä.

Asiantuntijoina haastateltiin yhteensä 17 henkilöä. Myös ohjausryhmän jäsenet on tässä laskettu mukaan asiantuntijoihin, sillä ohjausryhmän kokouksissa (yhteensä seitsemän kokousta sekä yksi tutkijoiden ja ryhmän romanijäsenten yhteinen kokous) käytiin tutkimuksen edetessä vilkasta keskustelua sisällöistä. Ohjausryhmän jäsenet olivat asiantuntijoita joko romanikysymyksissä tai perheväkivaltakysymyksissä. Haastatellut asiantuntijat edustivat ohjausryhmän jäsenten lisäksi seuraavia tahoja: turvakodit, helluntaiseurakunta, poliisi, romanijärjestöt, diakoniatyö sekä erilaiset aiheen kannalta relevantit projektit. Asiantuntijahaastattelujen tuloksia ei ole erikseen raportoitu, vaan niitä on käytetty raportin eri osissa tulkintojen tukena.

3 LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA SEKÄ SIIHEN PUUTTUMINEN

Väkivalta ja sen muodot

Väkivaltaa kuvaavat käsitteet ovat vaihdelleet eri aikoina. Läheissuhteissa tapahtuva väkivalta on yhteiskunnallisessa keskustelussa suhteellisen uusi ilmiö, sillä perheen sisäiseen väkivaltaan havahduttiin vasta 1960-luvulla. Ennen sitä perheissä ja parisuhdeissa tapahtuvaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa ja alistamista pidettiin tiukasti perheiden sisäisenä asiana (Ruohonen 2006, 9). Varsinaisesti tutkimuskohteeksi lähisuhde- ja perheväkivalta tuli vasta 1990-luvulla, jolloin Suomen sitoutuminen kansainvälisiin sopimuksiin edellytti käytännön toimenpiteitä. Aluksi käytettiin käsitettä *perheväkivalta*. (emt. 7).

Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmän mukaan *perhe- ja parisuhdeväkivalta eli lähisuhdeväkivalta* on perheenjäsenten ja läheisyydessä elävien välistä ja yleensä kodeissa tapahtuvaa väkivaltaa. Lähisuhdeväkivalta voi olla muodoltaan fyysistä (esim. lyöminen, tukistaminen, läpsiminen, potkiminen, töniminen, kuristaminen ja terä- tai ampuma-aseen käyttö), psyykkistä (esim. väkivallalla uhkaaminen, pelottelu, jatkuva vähättely ja nöyryyttäminen), tai seksuaalista (esim. raiskaus, sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen kanssakäymisen eri muotoihin pakottaminen ja insesti). Väkivallan yhteydessä voi esiintyä taloudellista hyväksikäyttöä kuten rahan käytön kontrollointia, kiristämistä ja toisen rahojen ottamista omaan käyttöön sekä riistoa ja laiminlyöntiä. Erilaiset kontrollointimuodot, kuten henkilön eristäminen perheestään ja ystävistään, hänen liikkumisensa valvominen sekä tiedon tai avunsaannin rajoittaminen ovat myös lähisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja.

(<http://www.vakivallanvahentaminen.fi/fi/index.html>.)

Nykyisin käytetään myös *lähisuhde- ja perheväkivallan* käsitettä, jonka piiriin lasketaan kaikki toisilleen läheisten ihmisten kesken tapahtuva väkivalta. Olennaista on kuvata suhdetta, johon väkivalta sijoittuu. Läheissuhteet eivät ole ainoita väkivallan suhdekonteksteja, vaan yksilön turvallisuutta ja koskemattomuutta voidaan loukata myös työpaikalla, koulussa, kadulla ja julkisessa tilassa tai harrastusten parissa. Lähisuhdeväkivallan yleisin muoto on parisuhdeväkivalta, jossa kohteena on useimmiten nainen. Lähisuhde- ja perheväkivallan tarkempi määrittely on aina kulttuurisidonnainen. Tässä tutkimuksessa se nähdään Ensi- ja turvakotien liiton julkaisussa esitettyä Auli Ojurin määritelmää mukaillen. Siinä lähisuhde- ja perheväkivallan nähdään muodostuvan kolmesta osatekijästä: henkinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta. Kaikki nämä eri osatekijät voivat ilmetä samanaikaisesti, tai niistä voi esiintyä vain yhtä. Näiden lisäksi voidaan vielä eritellä taloudellinen, sosiaalinen ja uskonnollinen väkivalta. Ne voidaan nähdä erillisinä väkivallan muotoina tai ne voidaan nähdä osana henkistä väkivaltaa. (Ojuri 16–19.)

Fyysinen väkivalta on erilaista pahoinpitelyä, joka on helpoimmin tunnistettavissa sen jättämien jälkien vuoksi. Erityisesti henkinen väkivalta sitä vastoin on joskus haasteellista todeta, koska se voi olla esimerkiksi verbaalista alistamista monin eri keinoin. Ojurin (2006, 17–18) mukaan jo väkivallan uhka on äärimmäistä henkistä väkivaltaa. Lisäksi hänen mukaansa henkinen väkivalta liittyy aina fyysiseen väkivaltaan. Henkistä väkivaltaa on myös esimerkiksi mielipiteiden ilmaisun tai pukeutumisen kontrollointi ja vapaasti ulos menemisen estäminen. Ojurin mukaan monet naiset

ovat kokeneet pelossa elämisen ja väkivallan uhan pahimpana asiana parisuhdeväkivallassa.

Seksuaalisessa väkivallassa, joka tarkoittaa raiskausta tai seksiin pakottamista, kyse on sekä fyysisestä että henkisestä väkivallasta (emt.). Leo Nyqvist (2008, 130) toteaa, että seksuaalinen väkivalta sivuutetaan toisinaan myös tutkimuksissa, sillä haastateltavat usein välttelevät aihepiiriä. Epäselvyyttä on hänen mukaansa myös siitä, missä määrin seksuaalinen väkivalta nähdään osana henkistä väkivaltaa. Loukkaavat huomautukset, nimittely ja seksuaalinen uskottomuus ovat tästä esimerkkejä.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos teki vuonna 2005 tutkimuksen, jota varten tehtyyn kyselyyn vastasi 7 000 suomalaista (Piispa ym. 2006). Tulosten mukaan pitkään väkivaltaa käyttäneet miehet käyttivät useammin väkivallan lisäksi erilaisia kontrollin ja vallan keinoja. He olivat mustasukkaisia, estivät puolisoitaan tapaamasta ystäviään tai sukulaisiaan, pyrkivät rajoittamaan puolison kodin ulkopuolista elämää kontrolloimalla hänen liikkumistaan ja rahan käyttöönsä, nimittelivät puolisoitaan nöyryyttääkseen ja lannistaakseen näitä sekä käyttäytyivät tuhoavasti ympäristöä kohtaan.

Parisuhdeväkivalta on tutkimusten perusteella hyvin piilossa olevaa rikollisuutta, sillä arvioiden mukaan vain 10 % tapauksista ilmoitetaan poliisille. Naisten osuus uhreista on suurempi kuin miesten. Etenkin niissä lievissä pahoinpitelyissä, jotka eivät tule poliisin tietoon, arvellaan naisten osuuden uhrina olevan korostunut. Edelleen todetaan, että uusiutuva väkivalta tyypillisimmin kohdistuu perheessä naiseen. Tilastojen mukaan kaikista henkirikoksen uhreina kuolleista naisista valtaosa (61 %) kuoli parisuhdekumppanin uhrina (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 17). Vähentämisohjelman taustaselvitysten perusteella moni kuolema voitaisiin välttää, jos väkivallan kierteeseen puututtaisiin ajoissa, sillä henkirikosta edeltää usein pitkään jatkunut väkivalta parisuhteessa. (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 22).

Tutkimusten mukaan noin viidennes kaikista parisuhteessa elävistä naisista on joskus kokenut väkivaltaa tai väkivallalla uhkailua nykyisen avio- tai avopuolisonsa taholta. Viimeisen vuoden aikana tätä on kokenut joka kymmenes parisuhteessa elävistä naisista. (Piispa 2011, 17.) Yksi väkivallan riskitekijä parisuhteessa on Piispan mukaan ero. Piispan tutkimuksessa noin puolet parisuhteessa väkivaltaa käyttäneistä miehistä jatkoi väkivaltaa myös eron jälkeen. Edelleen tutkimuksessa tuli esiin, että kolme kymmenestä eronneesta naisesta oli joutunut väkivallan tai uhkailujen kohteeksi. Useimmiten väkivalta eron jälkeen oli juuri edellä kuvattunlaista häirintää tai vainoamista (emt.).

Piispan mukaan parisuhteessa tapahtuva väkivalta usein pitkittyy ja raaistuu sekä muuttuu prosessimaiseksi (Piispa 2011, 23). Näitä asioita on hänen mukaansa vaikea kyselytutkimuksin kuitenkaan tavoittaa. Piispa puhuukin siitä, että parisuhdeväkivalta on hyvin monimuotoista ja ajallisesti vaihtelevaa. Hän on löytänyt tutkimusaineistostaan neljä tyypillistä tapaa, miten väkivalta parisuhteessa ilmenee. Yleisin tyyppi on hänen mukaansa sellainen, jossa väkivaltaa oli tapahtunut joskus menneisyydessä. Toiseksi yleisimmin esiintyi väkivaltaa, jossa väkivaltainen jakso oli leimannut naisen elämää joskus aiemmin. Kaksi muuta väkivallan ilmenemismuotoa oli hänen mukaansa sellaisia, jotka pitivät sisällään hyvin raakaa väkivaltaa ja joissa väkivalta oli aiheuttanut vakavia vammoja. Tällaisia väkivallan ilmenemismuotoja olivat henkinen piina ja *parisuhdeterrori*. Molemmille näille oli tyypillistä, että väkivalta oli alkanut jo kauan, keskimäärin 5–10 vuotta, sitten ja väkivalta oli saanut erittäin rajuja muotoja ja aiheuttanut vakavia vammoja. (emt.)

Vainoaminen on parisuhdeväkivallan muoto, jota tarkastellaan lähemmin, koska sitä on monesti vaikea tunnistaa. Vaino-käsite liitetään parisuhteen päättämisen tai päättämisyrittelyn jälkeiseen vallankäyttöön. Merja Laitinen ja Anna Nikupeteri

(2013) ovat määritelleet vainon käsitettä. He rajaavat käsitteen koskemaan tietyn tyyppistä väkivaltaa, joka eroaa muusta parisuhteen jälkeisestä väkivallasta. Vainoa kuvaa prosessimaisuus, monille eri elämänalueille ulottuva luonne sekä verkostomaisuus ja rihmastomaisuus. Tyypillistä on, että vaino yhdistää erilaiset väkivallan muodot ja aiheuttaa monimuotoisuutensa ansiosta piinaa uhrille, murtaa yksilön arjen elämisen ehtoja sekä vaikuttaa yhteisten lasten kautta uhrin arkeen. (emt.).

Prosessimaisuus tulee esiin siinä, että vaino kietoutuu menneisyyteen, tapahtuu nykyisyydessä ja ulottuu tulevaisuuteen. Tässä suhteessa se poikkeaa yksittäisestä väkivaltarikoksesta. Vainoon puuttumista hankaloittaa juuri se, että uhrin pelkoa on tässä tilanteessa vaikea tunnistaa. Verkostomaisuus tulee esille siten, että väkivallan tekijä hyödyntää muita verkostoja ja lähisuhteita väkivaltaa harjoittaessaan. Yhteiset lapset esimerkiksi vaikeuttavat uhrin selviämistä vainosta ja antavat vainoajalle yhden lisämahdollisuuden uhrin hallintaan. Rihmastomaisuus puolestaan viittaa siihen, että väkivalta ilmenee hyvin monen muotoisena, vaihdellen ajallisesti ja paikallisesti. Uhri ei missään tilanteessa pääse siltä suojaan. Vaino laajentaa ja jatkaa parisuhteessa olutta väkivaltaa, ulottaa sen uusiin asioihin ja paikkoihin. Vainoaja tulee työpaikalle, väijyy lähikaupassa, tilaa uhrin nimiin tavaroita ja asentaa haitta – ja vakoiluohjelmia tietokoneelle (emt.).

Nikupeteri ja Laitinen (2013) kuvaavat artikkeleissaan, kuinka naiset joskus vainon kohteina saattavat käyttäytyä hyvin epäloogisesti ja väkivallan uhrille odottamattomalla tavalla, esimerkiksi pitämällä yhtä väkivallan tekijän kanssa. Se on heidän strategiansa turvata omaa ja lastensa elämää tilanteissa, joissa väkivalta saa piinallisia piirteitä. Yhteydenpito väkivallantekijään perustuu ajatukseen, että vainoaja on parempi pitää näkyvissä, jotta voi paremmin ennakoida hänen seuraavat toimensa. Toisaalta hyvin yleistä tutkijoiden mukaan on myös naisuhrien pyrkimys näkymättömyyteen ja tunnistamattomuuteen. Vaino-tutkimuksen haastateltavat naiset puhuivatkin ”maan alla elämisestä” strategiana selviytyä vaikeissa tilanteissa. (emt. 37).

Minna Kumpuniemi (2012) on tutkinut väkivaltaisesta teosta syytettyjen parisuhdevainoajien taustoja ja parisuhteita. Yksi selkeä piirre oli, että väkivaltaan johtanut vaino liittyi pitkiin parisuhteisiin. Aikaisempia tutkimuksia tukien eroa-aiheet osoittautuivat usein laukaisevaksi tekijäksi vainoamiselle. Kumpuniemen aineistossa parisuhde, jossa esiintyi vainoamista, oli tyypillisesti ollut myös ennen vainoa hyvin väkivaltainen. Fyysinen väkivalta oli yleistä, mutta henkinen väkivalta vielä yleisempää. Parisuhdevainoajien vallitseva väkivallan tyyppi oli *lähisuhdeterrori*, joka tässä tutkimuksessa määriteltiin vakavaksi alistamistarkoituksessa käytetyksi traumatisoivaksi väkivallaksi. Vainotapauksissa väkivalta oli myös hyvin yksipuolista ja sukupuolittunutta. Lopulta syytteen johtanut teko oli vainoajilla myös yleensä raaempi ja suunnitelmallisempi kuin tutkijan vertailuryhmänä käyttäneillä väkivaltaisesta teosta syytetyillä ei-vainoajilla. (Kumpuniemi 2012.) Tutkimus osoittaa, että vaino on erittäin vakava ja vakavasti otettava ilmiö.

Nikupeteri ja Laitinen (2013) tuovat artikkelissaan esiin, kuinka ulkopuolisen ei aina ole helppo tunnistaa vainoa ilmiön moniulotteisuuden vuoksi. Teot eivät välttämättä näyttäydä ulkopuolisille suoranaيسina väkivallantekoina. (emt. 37–38). Myöskään palvelujärjestelmässä vainoa ei aina tunnisteta. Vaino pitäisi tuoda näkyväksi, jotta siitä kärsiviä uhreja voidaan auttaa.

Väkivaltatyö

Suomessa hallitus laati vuonna 2008 naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010). Ohjelman lähtökohtana olivat arviot siitä, miten yleistä naisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa ja millaisia erityisiä piirteitä sillä on. Ohjelman tarkastelunäkökulma on laajempi kuin tässä tutkimuksessa, sillä se kattaa kaiken naisiin kohdistuvan, myös parisuhteen ulkopuolella tapahtuvan, väkivallan. Tavoitteeksi asetettiin sekä ehkäistä väkivaltaa, suojella uhreja ja kehittää heille tukitoimia että saattaa rikosentekijät vastuuseen teoistaan. Käsillä olevan tutkimuksen kannalta ohjelma on erittäin tärkeä, sillä siinä todetaan erilaiset kulttuuriset taustat keskeisiksi tekijöiksi, jotka tulee ottaa huomioon: ”Palveluiden kehittämisessä erilaisista taustoista tulevien naisten tarpeet ja heidän valintojensa kunnioittaminen ovat ensiarvoisen tärkeitä.” (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 11).

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämishjelmassa korostetaan erityisesti auttamismenetelmien tärkeyttä, sillä perheväkivallan uhri elää monesti jatkuvassa pelossa ja alistteisessa asemassa. Tällaisesta tilanteesta irti pääseminen ei usein onnistu ilman ulkopuolisen apua. Ohjelmassa korostetaan myös sitä, että kaikkia perheenjäseniä, jotka ovat kokeneet tai nähneet väkivaltaa, tulee auttaa, sillä väkivallalla on taipumus kumuloitua. Myös lasten monentasoinen traumatisoituminen on hyvin tyypillistä, vaikka väkivalta ei olisi kohdistunutkaan suoranaisesti heihin. (Naisiin kohdistuvan väkivallan... 2010, 23).

Väkivaltatyöllä tarkoitetaan lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja uhrien auttamiseksi tehtävää työtä. Läheissuhteissa tapahtuvan väkivallan tunnistaminen ja siihen puuttuminen kuuluu sosiaali- ja terveystalveluiden perustyössä kaikkien ammattilaisten tehtäväkuvaan. Perheissä tapahtuvan väkivallan kannalta tärkeitä tunnistamisen ja ratkaisemisen paikkoja ovat terveydenhuollon palveluiden ohella erityisesti kunnallisen lastensuojelutyön palvelut sekä sosiaalialan järjestöjen organisoimat perhetyön muodot.

Väkivalta ei aina jätä näkyviä merkkejä. Siitä kertominen ja kysyminen ei ole helppoa. Väkivallan tunnistamiseen ja puheeksi ottamiseen tähtääviä valmiuksia onkin pyritty vahvistamaan erilaisilla koulutuksilla. Dramaattisimpia tunnettuja seurouksia Suomessa tunnistamattomaksi jääneestä väkivallasta ovat lastensuojeluun sijoitettava Erikan tapaus sekä lukuisat viimeaikaiset perhesurmat. Lähtökohtana väkivaltatyössä on uhrin turvallisuus sekä hänen oikeutensa oikeus apuun ja turvaan. Tähän kuuluu tarvittaessa apu juridisen prosessin käynnistämiseen. Oleellinen osa prosesseja on vammojen kuvantaminen ja tiedonkulku ammattilaisten välillä. Myös tekijän ja perheen mahdollisten lasten ohjaaminen palveluihin on tärkeää.

Suomessa Ensi- ja turvakotien liitto ja sen jäsenyhdistykset tekevät suurimpana yksittäisenä toimijana erikoistunutta ja ilmiöön keskittyntä väkivaltatyötä. Ensisijaista on väkivallan kokijan ja lasten turvallisuus ja väkivallan loppuminen. Ensi- ja turvakotien liitossa väkivaltatyöhön kuuluvat turvakodeissa ja niiden avopalveluissa lasten, naisten ja miesten kanssa tehtävän työn koordinaatio, sekä verkkoauttamisen palveluja tuottava nettiturvakoti (www.ensijaturvakotienliitto.fi). Monikulttuurisuuteen keskittyvä MONIKA-naiset ry:n turvakoti Mona antaa konsultointiapua muille turvakodeille kulttuurisensitiivisyyttä vaativissa kysymyksissä (Laine 2010, 25.)

Turvakoti on ensisijaisesti lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarkoitettu yksikkö, jonka toimintaa ohjaa ennen kaikkea lastensuojelullinen lähtökohta. Turvakodit ovat keskittyneet Etelä-Suomeen. Ne ovat pääsääntöisesti yhdistysten ylläpitämiä ja niiden rahoitus pohja muodostuu kunnilta perittävistä asiakasmaksuista. Joillain kunnilla on myös omia turvakoteja. Kunnat siis pääasiassa kustantavat asukkaidensa tur-

vakotipalvelut. Terhi Laineen vuonna 2010 tekemän selvityksen mukaan Suomessa oli 21 turvakotia. Turvakotien yhteenlaskettu 123 perhepaikkaa oli selkeästi alle Euroopan Unionin suositusten. Asukasmäärään suhteutettuna perhepaikkoja oli noin 0,24 10 000 asukasta kohti, kun suositus on yksi turvakodin perhepaikka paikka 10 000 asukasta kohti. (Laine 2010, 14,19.)

Laineen selvityksessä mainitaan turvakotien yhtenä puutteena se, että niitä on liian vähän tarpeeseen nähden. Suuresta tarpeesta kertoo se, että turvakotien tyyppistä palvelua annetaan myös lastenkotien yhteydessä, nuorten turvatalojen yhteydessä sekä erillisissä kriisikeskuksissa (emt. 22). Lisäksi selvityksessä todetaan, että Suomessa ei ole salaisia turvakoteja, mutta tarvetta tällaiseen on olemassa. Myös turvakotien kansallisissa laatusuosituksissa (Turvakotipalvelujen... 2013) turvakotipalveluja on todettu olevan riittämättömästi ja palvelut jakautuvat epätasaisesti. Erityisesti harvaanasutuilla alueilla palvelua ei ole saatavilla tarpeen mukaan. Turvakotipalvelujen laatusuositukset ovat ensimmäiset palvelujen kehittämiseksi Suomessa laaditut suositukset. Tavoitteeksi on asetettu tarjota välitöntä kriisiapua asuinpaikasta riippumatta. Erityisiksi asiakasryhmiksi, joiden palvelua tulee kehittää, on nimetty yksinelävät ja ikääntyneet asiakkaat. Lisäksi todetaan, että salaiselle turvakotiverkostolle tulee luoda selkeät ja pysyvät rakenteet. Myös rahoituspohjan vakauttaminen nähdään yhtenä keskeisenä kehittämiskohteena.

Lähisuhde- ja perheväkivallan uhrit voivat hakea apua myös avopalvelusta. Ensi- ja turvakotien liitto määrittelee avopalvelut pitkäjänteiseksi selviytymistä tukevaksi työskentelyksi ja matalan kynnyksen varhaiseksi avuksi. Lisäksi Ensi- ja turvakotien liitto tarjoaa ei-laitosmaisena tukimuotona nettiturvakotiapua. Tämä tarkoittaa internet-sivustoa, jossa on tietoa lähisuhde- ja perheväkivallasta. Sitä kautta voi muun muassa saada ammattilaiselta vastauksen perheväkivaltaa koskevaan kysymykseen. Lisäksi yksi avopalvelun muoto on puhelinapu, jota Ensi- ja turvakotien liitto myös tarjoaa (www.ensijaturvakotienliitto.fi).

4 SUOMEN ROMANIT, KULTTUURI JA SOSIAALISET SUHTEET

Suomen romanit

Tässä tutkimuksessa lähisuhde- ja perheväkivaltaa tarkastellaan romaninaisten näkökulmasta. Suomen romanit ovat kielellinen ja etninen vähemmistöryhmä, jolla on perustuslain suoma oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin. Romaneja on ollut maassa lähes 500 vuotta. Arvioiden mukaan heitä asuu eri puolilla Suomea 10 000 – 12 000 ja lisäksi Ruotsissa asuu noin 3 000 Suomen romanina. Tarkkoja lukumääriä ei ole tiedossa, koska Suomen tietosuojalainsäädäntö kieltää rekisteröimisen etnisiin perusteisiin. Nykyään romaneista merkittävä osa, lähes kolmannes, asuu Uudellamaalla ja heistä edelleen suurin osa pääkaupunkiseudulla. Romaneja asuu kuitenkin kaikkialla maassa. Suomen *kaaleet*, Pohjoismaiden suurin romaniväestö, on kielellisesti ja kulttuurisesti koko Euroopan mitassa harvinaisen yhtenäisen romaniryhmä. Monien muiden maiden romaneista poiketen *kaaleet* samastuvat vahvasti kotimaahansa ja kokevat olevansa ensisijaisesti suomalaisia. (Jäppinen 2010.)

Romanit viettivät viime vuosisadan puoleen väliin saakka kiertävää elämää ja he saivat toimeentulonsa ammateista, joita pystyi harjoittamaan siirtymällä paikkakunnalta toiselle. 1950-luvulla alkanut Suomen elinkeinorakenteen muutos vaikutti merkittävästi romanien elämään. Heidän perinteiset liikkuvaan elämäntapaan ja maatalousyhteiskuntaan soveltuvat ammattinsa eivät enää tarjonneet toimeentuloa. Suuri osa romaneista muutti tässä vaiheessa kaupunkeihin, aluksi puutteellisiin oloihin kaupunkien läheisyyteen.

Vaikean murrosvaiheen jälkeen romanien elinolosuhteet ovat vähitellen parantuneet. Sarita Friman-Korpelan mukaan 1970-luvulta alkaneet asunto-olojen kohentamistoimet olivat ehkä merkittävin yksittäinen tekijä, jolla romanien asemaa parannettiin tuntuvasti nopeassa tahdissa (Friman-Korpela 2012). Vuonna 1976 voimaan tulleen mustalaisväestön asunto-olojen parantamisesta säädetyn lain (1980–1981) tavoitteena oli saattaa romanien asunto-olot muun väestön kanssa samalle tasolle. Laki sisälsi muun muassa mahdollisuuden myöntää romaneille edullisia lainoja oman asunnon hankintaa, rakentamista tai korjaamista varten. Kunnille avautui mahdollisuus saada tukea romaneille tarkoitettujen vuokra-asuntojen hankkimista, rakentamista tai korjaamista varten. (Paulus 1976.) Vähitellen romaneista tuli pääasiassa kaupunkilähiöiden asukkaita.

Edelleen romaneilla on kuitenkin keskimäärin heikko koulutustaso ja alhainen työllisyysaste. Elinkeinorakenteen muutos ja kaupungistuminen on koetellut enemmän miehiä kuin naisia. Miesten perinteiset toimeentulon lähteet kuten hevoskauppa ja läkkisepän työt ovat väistyneet kaupunkeihin muuton ja teollistumisen alta. Naisten perinteisten ammattien tuotteille, esimerkiksi käsitoille sen sijaan on ollut enemmän kysyntää myös kaupunkimaisissa olosuhteissa. (Tervonen 2012; Viljanen-Saira 1979.)

Romanien työllistymistä vuonna 2008 tutkineet Syrjä ja Valtakari jakavat romanit kolmeen ryhmään: 1) perheisiin, joissa käydään työssä ja suhtaudutaan lasten koulunkäyntiin ehdottoman välttämättömänä asiana, 2) romaneihin, jotka ovat heikommin integroituneet valtakulttuuriin, mutta ovat integroituneet omaan yhteisöön ja kulttuuriin, eivätkä siten ole syrjäytyneitä ja 3) romaneihin, joita uhkaa syrjäytyminen sekä yhteiskunnasta että omasta yhteisöstä ja kulttuurista. Viimeksi mainitulla ryhmällä he näkevät olevan yhteisiä piirteitä muiden heikossa asemassa olevien ryhmien kanssa. Näitä ovat näköalattomuus, perheiden hajoaminen, kadoksissa oleva vanhemmuus,

johon liittyvät muun muassa lisääntyneet lastensuojelutapaukset, sosiaaliset ja terveydelliset ongelmat sekä päihteet ja huumeet. (Syrjä & Valtakari 2008, 12.) Näihin voisi lisätä parisuhteen ongelmat sekä lähisuhde- ja perheväkivallan, jotka ovat yleisiä ongelmia riippumatta etnisestä taustasta. Aina ne eivät liity myöskään syrjäytymiseen, vaan niitä esiintyy koulutustaustaan ja sosioekonomiseen asemaan katsomatta.

Romanit muodostavat heterogeenisen ryhmän. Ei ole olemassa selkeää määritelmää sille, kuka on romani. Romaniksi voi määrittää syntyperän perusteella, romaniyhteisöön kuulumisen perusteella ja oman identifioitumisen perusteella. Romanit monesti arvioivat toisiaan sen perusteella, kuinka huolellisesti he noudattavat romanien tapakulttuuria ja ilmentävät romani-identiteettiä. Romaniyhteisössä käydään jatkuvaa keskustelua siitä, kuka on ”oikea” romani. (Syrjä & Valtakari 2008, 15)

Heterogeenisyydestä huolimatta yksilöt hyväksyvät romaniyhteisöön kuulumisen ja romanitapojen noudattamisen kautta tietyt kulttuuriset ja yhteisölliset reunaehdot ja yhteiset perusarvot. Romaniyhteisö suhtautuu monesti suurin varauksin ulkopuolisten heidän omasta kulttuuristaan tekemiin tulkintoihin. Tämän tutkimuksen kannalta ei ole itseisarvo tuoda esiin romanikulttuurin piirteitä tai tehdä tulkintoja niistä. Tärkeää on kuitenkin nostaa esiin kulttuurisia reunaehtoja, joiden puitteissa lähisuhde- ja perheväkivaltaa kokevat naiset voivat toimia. (ks. myös Syrjä & Valtakari 2008 s. 16).

Romanien tapakulttuuri ja sosiaaliset suhteet

Romanikulttuurilla viitataan yleensä kapeasti joukkoon romanien perinteisiä tapoja ja moraalisääntöjä. Tässä tutkimuksessa käsitämme kulttuurin laajemmin siten, että sillä tarkoitetaan myös yhteisön toimintaa ja sen sisäisiä suhteita sekä niiden säätelyä erilaisissa tilanteissa. Romanikulttuurikäsitteen alla tarkastelemme myös romaniyhteisön kiinteyttä ylläpitävän sosiaalisen kontrollin ilmenemistä.

Tapakulttuuri ja sen noudattaminen on romani-identiteetin keskeinen tukipylväs. Romanikulttuurin ydintä on myös pyrkimys olla hyvä romani ja kunniallinen yhteisön jäsen. Kulttuurin tavat ja käsitykset ovat jotakin yhteistä, jonka kaikki romanit tuntevat ja joka erottaa heitä valtaväestöstä ja tekee heistä yhteisön. Yhteisesti kulttuuriin kuuluviksi hyväksytyjen tapojen olemassaolosta huolimatta on myös vaihtelua siinä, miten näitä tapoja tulkitaan ja minkä sisältöisinä ja kuinka sitoutuneesti niitä noudatetaan. Ääripäissä voidaan ajatella olevan romanikulttuuriin ja sen tapoihin voimakkaasti, jopa ahtaasti suhtautuvia ja toisessa päässä taas hyvin radikaalisti ja vapaasti niitä tulkitsevia ihmisiä. Näiden välille jää suurin osa, eli ne, jotka hyväksyvät, kunnioittavat ja noudattavat tapoja, mutta ovat valmiita hyväksymään niissä myös vaihtelua ja joustoa. (Majaniemi & Viljanen 2008.)

Myös Airi Markkasen romaninaisen elämänkulkua tarkastelleessa tutkimuksessa (Markkanen 2003) tulee esiin se, että vaikka tapakulttuurin piirteet ovat selvät ja kaikille yhteiset, niiden noudattamisessa on paljon eroavaisuuksia ja ne ovat jatkuvan neuvottelun alla. Esimerkiksi naisten kokemus tasa-arvoisuudesta ja työnjaosta vaihtelee perheittäin. Romanielämässä on tradition osittaista seuraamista ja myös osittaista kieltämistä.

Majaniemi ja Viljanen toteavat romanikulttuurin moninaisuudesta seuraavaa: ”Eri paikkakunnilla asuvat ihmiset noudattavat tapoja hyvinkin vaihtelevasti, yhden paikkakunnan tavat saattavat olla yhden suvun tapoja, isommilla paikkakunnilla on saatettu omaksua myös muiden sukujen tai perheiden tapoja. Yksilötasolla voidaan ajatella eroja naisten ja miesten, nuorten ja vanhojen, yksinasuvien ja perheellisten sekä maanviljelijöiden ja kaupunkilaisten välillä. Myös koulutuksella, uskossa olemisella, työttömyydellä, ammateilla ja harrastuksilla on vaikutuksia kulttuurin kokemiseen ja

siinä elämiseen. Suuri merkitys on myös sillä, onko henkilö kasvanut romaniperheessä vai lastenkodissa, onko hän asunut Ruotsissa, ovatko hänen molemmat vanhempansa romaneita ja kumman vanhemman kulttuuriin hänet on kasvatettu.” (Majaniemi & Viljanen 2008,14.)

Yleisinä luonnehdintoina romanikulttuurista on yleensä esitetty, että se on suljettu kulttuuri, ihmissuhde- ja tapakulttuuri sekä kulttuuri, johon liittyy symbolisia käsityksiä, kunnia-ajattelua ja patriarkaalinen perhemalli. Romaniyhteisön kulttuuriset tavat ovat pysyneet valtaväestölle pitkään melko vieraina, sillä niitä on haluttu varjella ja näin estää kulttuurin häviäminen ja romanien integroituminen valtaväestön kulttuuriin. Romanikulttuurissa on kuitenkin näkyvissä sekä osittaista avautumista ulospäin, että sisäisen keskustelun asteittaista vapautumista.

Kunniallisuus ja häpeä, puhdas ja likainen

Romanikulttuuri perustuu edelleen suulliseen perinteeseen, se on yhteisöllistä ja osin hyvin perinteistä. Romanikulttuurin peruspilarit ovat kunniallisuuden, häveliäisyyden, symbolisen ja konkreettisen puhtauden säilyttäminen sekä näiden vastakohtien eli kunniaattomuuden, häpeällisyyden, konkreettisen lian ja symbolisen epäpuhtauden välttäminen. Kulttuurin keskeisiä elementtejä ovat näiden asioiden säätelyyn liittyvät tavat ja säännöt, joiden noudattaminen on tapa ilmaista romani-identiteettiä. Kunnialla ja häpeällä on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen ulottuvuus (Stenroos 2012, 430; Viljanen 2012 388, 389; Majaniemi & Viljanen 2008.) Hyvä maine asettuu romaniväestön silmissä romanien sisäisessä hierarkiassa taloudellisen vaurauden yläpuolelle (Viljanen 2012, 388).

Kunniallisuuden rinnakkaiskäsite on puhtaus: puhdas ihminen on myös kunniallinen, koska hän noudattaa *oikeaa romaniutta*, joka tosin on hyvinkin tilanne- ja henkilösidonnan määre (Majaniemi & Viljanen 2008). Likaisuus- ja puhtauskäsitteet perustuvat ihmiskehon osiin siten, että kehon yläosaa pidetään puhtaana ja alaosa likaisena. Kaikki ihmiskehon yläosan kanssa tekemisissä olevat asiat ja esineet kuten päähuivit, tynyliinat tai ruoka-astiat, ovat puhtaita. Puhtain tila on keittiö ja likaisin wc. Lika ja epäpuhtaus voivat tarttua paitsi kosketuksesta, myös välillisesti. Likaisia ovat myös esineet ja tilat, jotka on liattu likaisen kategoriaan kuuluvilla asioilla konkreettisesti tai symbolisesti. Esimerkiksi tila, jonka yläpuolella nuori nainen on kulkenut, on likainen.

Symbolinen puhtaus- ja likaisuuskäsitys on itämaista alkuperää ja yksi romanikulttuurin peruspiirre. Ihmisruumiin eri osien saamat symboliset merkitykset heijastuvat myös romaniyhteisön hierarkkiseen rakenteeseen, jossa korkeimmalla ovat puhtaat ja kunnioitetut jäsenet. Heitä ovat vanhat ihmiset. Alimpana hierarkiassa ovat nuoret, hedelmällisessä iässä olevat naiset. Viljanen kirjoittaa siitä, miten monissa muissakin kulttuureissa naisen hedelmällisyyttä ja seksuaalisuutta pidetään kontrolloitavina ja vaarallisina asioina muulle yhteisölle (Viljanen 2012, 389). Naisen seksuaalisuuteen liittyvien vaaratekijöiden torjuminen on yhteisön eheyden säilyttämiseksi tarkoitettu kollektiivinen toimenpide (Hilden ym 2011).

Naisen seksuaalisuuden peittämiseksi ja hallitsemiseksi naisen pukeutumista kontrolloidaan muita ryhmiä enemmän. Yksi tärkeimmistä romanien tavoista onkin nuorten, hedelmällisessä iässä olevien henkilöiden kunniallinen ja siveellinen käyttäytyminen, ja pukeutumisella on tässä keskeinen merkitys. Kuten vaatteilla yleensä, romanienkin vaatteilla on monenlaisia, myös symbolisia merkityksiä. Valitessaan romani-identiteetin nuori nainen pukeutuu 18–20-vuotiaana aikuisuutensa merkiksi

”hameisiin”, eli romaniasuun. Romanipuvun käyttäjä ilmaisee aikuistuneensa sekä sisäistäneensä romanitavat ja sitoutuvansa noudattamaan niitä. (Viljanen 2012.)

Romanikulttuuriin liittyvät myös vahvat vanhempien kunnioituksen tapaperinteet. Sekä ikä että sukupuoli jäsentävät romanielämää ja käyttäytymissäantöjä vahvasti, oli kyse istumajärjestyksestä, soveliaasta pukeutumisesta tai puheenaiheista ja puhettavasta. Syrjän ja Valtakarin (2008) mukaan nuori ei esimerkiksi voi neuvoa vanhempaa, vaikka hänellä olisi koulutuksen tuomaa asiantuntemusta, sillä hänellä ei ole tarvittavaa auktoriteettia. Tämä koskee lähinnä tilanteita joissa vanhemman arvovalta voisi muiden silmissä murentua nuoremman osoittaessa tietämystään tai komentaessaan vanhaa ihmistä. Vanhoja ihmisiä tulee kunnioittaa myös siksi, että he ovat romanien käsitysten mukaan puhtaita. Ikä on sukupuoltakin tärkeämpi yksilöiden jaotteluperuste, joka lomittuu sukupuolen kanssa. Eri sukupuolta edustavilta eri-ikäisiltä romaneilta vaaditaan erilaisia asioita ja erilaista käyttäytymistä. Eri-ikäisillä romaneilla on myös erilaisia käyttäytymiseen liittyviä rooleja ja koodeja.

Konkreettiset ja symboliset puhtaus- ja kunniallisuuskäsitteet vaikuttavat arkipäivään ja perhe-elämään monin tavoin. Nuoremmat ihmiset eivät voi oleskella vanhempien yläpuolella ja naiset miesten yläpuolella esimerkiksi kaksikerroksisessa asunnossa tai kerrostalon ylemmässä kerroksessa. Nuoret eivät myöskään voi käyttää samaa wc:tä vanhempien ihmisten kanssa, eivät esiintyä vähäpukeisina vanhempien seurassa eivätkä esimerkiksi voi pestä ja kuivattaa pyykkiään vanhempien kanssa samaan aikaan tai heidän nähtensä. (Törmä & Huotari & Tuokkola 2012.)

Romanitapoihin kuuluu, etteivät eri-ikäiset ja eri sukupuolta olevat romanit myöskään keskustele tabuaiheisiin kuuluvista asioista keskenään tai toistensa aikana. Sellaiset asiat ovat *häpeitä*. (Majaniemi & Viljanen 2008.) Häpeäminen on samalla kunnioittamista. Häpeämis-sanana merkitys onkin hieman eri kuin pääväestön puheessa. Romaneilla häpeäminen tarkoittaa käyttäytymistapoja, joita noudattamalla osoitetaan kunnioitusta itseään vanhempia kohtaan. Häpeävä käytös on siveää, kainostelevaa ja pidättyväistä ja siihen kuuluvat tietyt eleet, kuten katseen laskeminen ja pään pois kääntäminen. Häpeämiseen kuuluu myös kaikkien sopimattomien puheenaiheiden ja sanojen välttäminen vanhempien ihmisten seurassa. Kaikki seksuaalisuuteen ja ruumiin toimintoihin viittaaminen epäsuorastikin on sopimatonta ja häpeällistä. Välttämiskäyttäytyminen on puolestaan kunnioittamista.

Kunniallisuus ja kunnia ovat toisilleen läheisiä käsitteitä. Maahanmuuttajanaisten parissa tehtävästä väkivaltatyöstä kirjoittaneen Raija Ala-Lipastin (Ala-Lipasti & Bauters (toim.) 2009) mukaan kunniaan perustuva ajattelu on ympäri maailmaa vallalla ollut ikivanha, yhteiskunnan järjestystä ylläpitämään luotu järjestelmä. Tänä päivänä yhteiskuntaa suojaavat lait, kun sen sijaan kunnia-ajatteluun perustuvissa yhteisöissä kunnia on kaiken perusta. Kunnia-ajattelussa perheen tulee olla aina etusijalla ja lopullinen valta perheessä tulee olla perheen päällä, eli isällä. Sen sijaan, että jokainen perheen jäsen vastaisi omasta kunniastaan, riippuu perheen kunnia sen naisten käyttäytymisestä. Perheen naisten siveellisyys on merkki perheen kunnallisuudesta ja uskottavuudesta. Ala-Lipasti toteaa, että kunnia-kulttuureissa naista pidetään potentiaalisesti vaarallisena, koska hän voi sopimattomilla toimillaan tuhota koko perheen ja suvun kunnian. Tästä syytä naisia ja heidän käyttäytymistään on näissä kulttuureissa tarkasti kontrolloitava.

Romanikulttuurissa on nähtävissä kunnia-ajatteluun perustuviin patriarkaalisiin kulttuureihin rinnastettavia piirteitä. Romanikulttuuria ei yleensä tuoda esiin varsinaisena kunnia-kulttuurina monien muiden kulttuurien tapaan. Myöskään romanit itse eivät välttämättä tunnista kulttuurissaan yhteneväisiä piirteitä kunnia-kulttuurien kanssa eivätkä aktiivisesti käytä siihen viittaavia käsitteitä. Yhtymäkohtia on kuitenkin

nähtävissä. Romanikulttuurin kunniallisuuteen ja häpeään liittyvät käsitykset sisältävät käsityksen naisesta perheen ja suvun kunnian kantajana. Naiselta odotetaan kunniallista käyttäytymistä. Romanikulttuurissa erityisesti veljillä on vastuu siskojensa käyttäytymisestä. Jos siskot käyttäytyvät kunnianttomasti, on myös veljien ja koko suvun kunnia vaarassa. Aviomies on niin ikään vastuussa vaimonsa käyttäytymisestä, joten vaimon kunniaton käyttäytyminen vaarantaa miehen ja miehen suvun arvostuksen. Anna Maria Viljasen mukaan perheen miesten vastuu naisen käytöksestä toimii myös suojaavana niin, että parisuhteessa mies ei voi pahoinpidellä vaimoaan pitkäaikaisesti ilman, että naisen veljet tai muut sukulaiset puuttuisivat tilanteeseen. Tällaisessa tilanteessa on kuitenkin uhkana sukujen välinen yhteenotto. (Viljanen 2006.)

Monista muista yhteisöistä poiketen, romaniyhteisössä saatetaan naisen oletetusta moraallittomuudesta rangaista naisen lisäksi myös hänen perhettään ja veljiään, joiden voidaan katsoa laiminlyöneen velvollisuutensa kasvattaa siskonsa siveyteen. Joidenkin tutkijoiden mukaan näyttää siltä, että perheen rankaisemista voidaan pitää sosiaalisesti jopa tärkeämpänä kuin vaimon itsensä rankaisemista. (Karalahti 2008; Grönfors 1981.) Säännöt, joissa yhteisö asetetaan vastuuseen yksilön teoista, toimivat kahden suuntaan. Yhteisö valvoo jäseniään, ja yksilö joutuu ennakoimaan toimintansa muille koituvia seurauksia. Tällainen kaksisuuntainen sidos lujittaa ja tiivistää yhteisöllisiä rajoja ja yhteisön sisäistä yhdenmukaisuutta.

Useissa kunnia-ajatteluun perustuvissa kulttuureissa on olemassa myös yhteisöön kohdistuva käytäntö, jonka mukaan kunniansa menettänyt suku voidaan julistaa yhteisössä pannaan. Tällöin koko suvun on muutettava pois paikkakunnalta. Tämä on Ala-Lipastin (2009) mukaan rinnastettavissa romanien väistämisvelvollisuuteen, jossa väkivallan tekijän ja hänen sukunsa on muutettava pois uhrin suvun paikkakunnalta osoittaakseen kunnioitusta ja välttääkseen koston. Nämä romanien omat säädökset ovat olleet vuosisatoja heidän välistensä sosiaalisten suhteiden säätely- ja konfliktien ehkäisykeinoja, joita romanit pitävät tärkeinä kulttuurinsa säilymisen kannalta. Valtaväestölle nämä tavat ovat jääneet vieraiksi, eikä osa romaneista tänäkään päivänä halua, että niitä tuodaan esiin. Romanit korostavatkin usein, että he hoitavat nämä asiat omassa keskuudessaan. (Toiveena tasapuolinen asukasrakenne... 2008; Törmä ym. 2012.)

Romanit tuovat esiin ennen kaikkea väistämismenettelyn väkivaltaa ennalta ehkäisevää, tarkoituksenmukaista ja yhteisön sisäistä rauhaa ylläpitävää funktiota. Viimeaikaisessa keskustelussa on oltu huolissaan siitä, että väistämisvelvollisuuden syntyminen vaikuttaa merkittävästi myös monien väkivaltaisuuksiin täysin syyttömien romanien ja heidän perheidensä elämään, asumiseen ja liikkumisvapauteen. Kaikki romanit eivät voi vapaasti valita asuinalueitaan, työ- tai koulutuspaikkaansa tai lastensa koulua. On jopa tuotu esiin, että jotkut romanit voivat ilman omaa syytään joutua asunnottomiksi tai muuttokierteseen paikkakunnalta toiselle. Väistämisikäikäntö saattaa joissain tilanteissa olla erityisen vaikea muutoinkin haavoittuvassa asemassa oleville yksilöille, kuten väkivaltaa kokeneille naisille, sillä se entisestään rajoittaa väkivallan alta lähtemisen, väkivaltatilanteessa toimimisen ja avun saamisen mahdollisuuksia.

Suku, perhe ja naisen asema sosiaalisessa hierarkiassa

Romanien kulttuurin keskeisin asia on yhteys toiseen romaniin. Tämä näkyy Malla Pirttilahden (2000) mukaan sosiaalisena yhteytenä, vastuuna toisesta ihmisestä ja patriarkaalisena perhemallina. Aiemmin romaniperhe muodostui laajentumaperheestä, johon kuuluivat isovanhemmat ja usein myös muita sukulaisia, joilla ei ollut asuin-

paikkaa. Siirryttäessä asumaan asuntoihin, ydinperhe muodostui valtaväestön tapaan perheeksi, johon kuuluu isä, äiti ja lapset. Romaniperheissä voi kuitenkin tilapäisesti asua muitakin romaneja. Romaneille pelkästään ydinperhe ei olekaan tärkeä, vaan koko lähisuku ja laajemmin koko romaniyhteisö. (Pirttilahti 2000.) Kun puhutaan romanikulttuurista yhteisöllisyyttä korostavana kulttuurina, on Majaniemen ja Viljanen (2008) mukaan hyvä muistaa, että yhteisö koostuu perheistä, suvuista ja yksittäisistä ihmisistä, jotka asuvat hyvin laajalla alueella ympäri Suomea.

Romanikulttuurissa on miesten ja naisten välisiä hierarkkisia eroja. Naiset eivät voi asettua miehen yläpuolelle konkreettisesti, eivätkä symbolisestikaan, muuten kuin korkean iän suomin oikeuksin. Naisilla ja miehillä on omat roolinsa perheessä ja keskinäisessä kanssakäymisessä muiden romanien kanssa. (Majaniemi & Viljanen 2008.) Mies on perinteisesti romaniperheen pää ja häntä tulee kunnioittaa. Miehellä on vastuu perheen elannosta ja olemisesta. Romanimiehelle kuuluu myös vastuu lasten hyvinvoinnista ja käytöksestä suhteessa sukuun ja muuhun yhteisöön. Ellei miestä tai isää ole, ovat veljet vastuussa sisarestaan ja tämän lapsista.

Miehen vastuu ja rooli on ollut aiemmin vahva. Romanimiesten rooli on ollut kuitenkin viime vuosikymmeninä muutoksessa, joka on alkanut perinteisten miesten ammattien katoamisesta ja miesten työttömyyden lisääntymisestä romanien kaupunkiin muuttamisen seurauksena. Miesten koulutustaso on myös muodostunut heikommaksi kuin romaninaisten koulutustaso. Osalla romanimiehistä todetaankin olevan suuri syrjäytymisvaara ja vaara ajautua päihteiden väärinkäyttöön. (Pirttilahti 2000; Majaniemi & Viljanen 2008; Markkanen 2003; Viljanen 1979.)

Romaninaisella on oma roolinsa. Hänen kunniansa on kodin puhtaus, lasten hoito ja kasvatus sekä perheen hyvinvointi. Nainen on keskeisessä asemassa yhteisössään myös symbolisesti puhtauden ja samalla siveellisyyden ja suvun kunnian ylläpitäjänä. Hänellä on romaniyhteisössä erittäin paljon työtä ja vastuuta, mutta Majaniemen ja Viljanen (2008) mukaan myös paljon valtaa. Naista kutsutaankin monissa kirjallisissa lähteissä ja romanien puheessa kodin ”sydämeksi” tai ”sieluksi”. (Markkanen 2003 173; Majaniemi & Viljanen 2008; Suonoja & Lindberg 1999.)

Nainen paikallistetaan puheissa yleensä kotiin ja perheeseen, mutta romaninaisen elämä on jatkuvassa rajankäynnissä useiden sosiaalisten ryhmien kanssa. Airi Markkasen (2003) mukaan romaninaisen kolme tärkeintä eroa ovat ero valtaväestöön, ero toiseen sukupuoleen ja ero sukupolvien välillä. Markkasen mukaan romaninaisen aikuisuuteen kuuluu se, että hän osaa luovia erilaisissa tilanteissa niin, että ”ei tule sanomista”. Romaninaisen aikuiselämä on neuvottelua siitä, mitä nainen voi tehdä, mitä ei. Markkanen pohtii naisen asemaa seuraavasti: ”Vaikka valtaväestön näkökulmasta katsottuna romaninaisen status olisi heikko, se ei välttämättä tarkoita naisen alistumista, vaan siitä kehkeytyy usein monenlaisten selviytymisstrategioiden verkosto. Romaninaiset ovat mielestäni vahvempia sosiaalisten verkkojen kutojia kuin romanimiehet. Romaninainen toimii myös joustavasti paitsi kodin myös julkisen piirissä: nainen hoitaa asioimiset erilaisissa virastoissa. Naisella on usein myös konkreettisesti ”ohjaket” hallussaan.” (Markkanen 2003, 238.)

Romanikulttuurissa mies ja nainen eivät kuitenkaan ole tasa-arvoisia kumppaneita samalla tavalla kuin länsimaisessa tasa-arvokäsityksessä ajatellaan, sillä nainen on miehen alapuolella hierarkiassa eikä hänellä ole yhtä suurta itsemääräämisoikeutta ja toimintakenttää kuin miehellä, vaan mies pystyy edelleen holhoamaan naista. Tämä on patriarkaalisen järjestelmän ydin. Hildénin, Karimin ja Suomenaron (2011) mukaan sukupuolten välinen työnjako ja omistussuhteet perinteisissä patriarkaalisisa järjestelmissä luovat pohjan maskuliiniselle hegemonialle. Miehelle annettu hegemoninen asema perheessä asettaa miehelle yhteisön silmissä myös vaativia velvoitteita:

mies on vastuussa perheen selviytymisestä niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin. Miehen kunniallisuus edellyttää selviytymistä tässä kaksinaisroolissa. Kunniakeskeinen moraalijärjestelmä asettaa naisen sellaiseen asemaan, jossa hänen roolinsa ei voi olla ristiriidassa maskuliinista hegemoniaa heijastavan sosiaalisen todellisuuden kanssa.

Tasa-arvokäsityksissä on kuitenkin perhekohtaisia eroja ja monissa romaniperheissä on tapahtunut muutosta kohti tasa-arvoisempia suhteita. On myös muistettava, että valtaväestökin on elänyt patriarkaalisuuteen perustuvassa yhteiskunnassa aina 1970-luvulle saakka, jolloin ”suuren muuton” jälkeen voidaan katsoa patriarkaalisen ja perinteisen elämäntavan murtuneen lopullisesti (Hildén ym. 2011). Muutosta on tapahtunut myös romanisukupolvien ajattelussa. Markkanen (2003) puhuu ”kiertolaiselämän sukupolvesta” ja ”lähiösukupolvesta” (s. 231) joiden kokemukset ja käsitykset myös naisen asemasta ja tapakulttuurin noudattamisen merkityksestä saattavat vaihdella.

Kaikkien romaninaisten kokemus omasta asemastaan naisena romanikulttuurissa ei ole yhtenäinen, vaan siihen vaikuttaa edellä kuvattu romaniyhteisön heterogeenisyys niin sukupolvittain kuin alueittain ja suvuittainkin. Voidaan sanoa, että sillä, miten nainen kohtaa romanikulttuurin perinteisen patriarkaalisen ajattelun ja mihin asemaan hän asettuu perheessä, on vaikutusta myös sillä millaisen miehen kanssa hän perheen perustaa. Romanikulttuuri antaa miehelle perusteita ja tilaa toimia halutessaan siten, että naisen asema muodostuu alistetuksi. Jos mies nojaa vahvasti perinteisiin ja miehen oikeuksiin, eikä hänellä ole valmiuksia tai halua toimia tasapainoisen perhe-elämän mahdollistamiseksi, muodostuu naisen elämänalue ja itsemääräämisoikeus kapeaksi. Mikäli mies ajattelee modernimmin ja hänellä on laajakatseisempi tapa noudattaa romanikulttuuria, muodostuu naisenkin elämä romaniperheessä paremmaksi ja arvostetummaksi.

Parisuhteen solmiminen ja perheen perustaminen

Romanikulttuurissa nuoruuden on todettu olevan lyhyt. Irtautuminen kodista tapahtuu nuorella iällä, mikä johtuu osittain moraalijärjestelmän ja tapasäännöksistä. Monen murrosikään tulleen nuoren on vaikea asua lapsuudenkodissaan, sillä ahtaasti tulkittuna häveliäisyyssäännöt kieltävät heiltä esimerkiksi yhteisen wc:n käyttämisen vanhempien ihmisten kanssa. Nuoren miehen ei myöskään ole soveliasta asua äitinsä kanssa eikä nuoren naisen isänsä kanssa. Tämä on ollut vaikuttamassa myös siihen, että romaninuoret lähtevät valtaväestön nuoria aikaisemmin lapsuuden kodistaan ja perustavat perheen. Tässä vaiheessa myös koulu jää usein kesken. Näistä säännöistä tiedetään kuitenkin joissain romaniperheissä nykyisin joustettavan ja pyrittävän järjestämään arki niin, että nuoret voivat asua kotona ja käydä koulunsa loppuun.

Monet romanit ovat sitä mieltä, että valittuaan romanipuvun nainen ei enää voi vaihtaa tavalliseen eurooppalaiseen asuun kuin poikkeustapauksissa, jos työ niin vaatii. Sama koskee miehen pukeutumista. Romaniasu on siten merkki sitoutumisesta romanikulttuuriin. Naisen romanihameiden päälle laittaminen on myös merkki siitä, että puvun kantaja on valmis perustamaan perheen. (Majaniemi & Viljanen 2008.)

Romaninuorilla ei pääväestön nuorten tapaan ole vapauksia seurusteluun. Kunniaan liittyvästä tapakulttuurin perinteestä johtuu se, että varsinkaan tytöille ei sallita seurustelua ja parisuhdekokeiluja. Perheissä ei myöskään voida tabujen takia valistaa esimerkiksi ehkäisystä, jolloin tytön lähtö pojan kanssa merkitsee perheen perustamista. Varhainen aikuistuminen ja kiire perheen perustamiseen muodostavat usein katkoksen peruskoulutuksesta jatkokoulutukseen siirtymisessä. Siten työllistyminen ja

koulutukseen hakeutuminen ajankohtaistuvat usein vasta aikuisiällä. Kun valtakulttuurissa opiskelu ja työpaikansaanti asetetaan yleensä etusijalle perheen perustamisen turvaamiseksi, romaneilla tilanne on päinvastoin. Perheen perustaminen merkitsee usein nuorille romaneille mahdollisuutta itsenäistyä ja irtautua kotoa. (Syrjä & Valta-kari 2008, 27.)

Romanit eivät perinteisesti ole solmineet avioliittoja ja viettäneet häitä. Kun häiden tarkoitus on tuoda näkyväksi ja juhlia yhdessä solmittua liittoa, ovat romanit päinvastoin halunneet peittää ja salata yhteen menemisensä. Intiimin suhteen syntymistä ei ole soveliasta julkistaa, vaan se tapahtuu vaivihkaa. Nykyisin romanit menevät aikaisempaa useammin vihille ja solmivat avioliiton pääväestön tapaan, mutta häät eivät ole isoja ja yleensä häveliäisyssyistä paikalla on vain samanikäisiä.

Romanit eivät myöskään yleensä kihlaudu, vaan yhteinen elämä aloitetaan karkeamilla. Nuoret lähtevät sopivan hetken koittaessa yhdessä tuntemattomaan paikkaan joksikin aikaa. Tapauksissa, joissa poika on sopiva, tytön suku etsii heitä yleensä kerran rituaalinomaisesti ja saattaa palauttaa tytön kotiin. Nuorten oltua tietyn ajan poissa tai karattua uudelleen, liiton katsotaan olevan hyväksytty ja nuoret palaavat osoittaen käytöksellään häpeävänsä. Jos poikaa ei voida tytön suvussa hyväksyä, voi hakeminen olla todellista ja tyttö voidaan hakea useamman kerran pojan luota pois. (Markkanen 2003; Viljanen 2012 s.410.) Kulttuuriin kuuluu, että nuorten alkaessa yhteisen elämän, tyttö menee pojan luokse asumaan ja muuttaa sille paikkakunnalle, josta poika on kotoisin.

Romanien häveliäisyysääntöihin kuuluu myös, nainen pysyttelee poissa vanhempien silmistä tietyn ajan loppuraskauden aikana ja heti synnytyksen jälkeen. Lapsen syntymän jälkeen äidillä on perinteisesti ollut kuukauden kestävä lapsivuodeaika, joka kuitenkin on väistymässä oleva tapa. Lapsivuodeaikana eivät nainen eikä vastasyntynyt lapsi ole voineet oleskella keittiössä, äiti ei ole voinut myöskään käyttää perheen astioita tai koskea yhteisiin ruokatarvikkeisiin. Tämä aika on katsottu likaiseksi ja jos äiti on käyttänyt keittiötään lapsivuodeaikana, eivät keittiö tai sen tavarat ole tämän jälkeen olleet enää puhtaita. Esimerkiksi vanhemmat romanit eivät ole voineet tämän jälkeen tulla vierailulle asuntoon, koska kodista on tullut symbolisesti likainen. Lapsivuodeaika on aiheuttanut erityisesti yksinhuoltajaäideille runsaasti ongelmia ja ulkopuolisen avun, esimerkiksi kotipalvelun, tarvetta. Jotkut nuoret äidit viettävät edelleen tämän ajan lapsensa kanssa ensikodissa. (Vast Vastensa. Opas... 2007.)

Erot ovat yleistyneet romanien keskuudessa kuten valtaväestönkin piirissä. Eroissa lapset voivat periaatteessa jäädä kummalle vanhemmalle tahansa. Jos nainen eroaa puolisostaan toisen miehen vuoksi tai jos nainen eron jälkeen löytää uuden miehen, siirtyvät yhteiset lapset kuitenkin isän vastuulle. Joissain tapauksissa voi myös olla, että uusi mies ei hyväksy kasvatettavakseen puolison lapsia edellisestä liitosta. Isä voi ottaa lapset huoltaakseen tai antaa nämä isovanhempien kasvatettavaksi. Yhteisestä sopimuksesta lapset voivat jäädä myös äidille, mutta tämä on miehen päätettävissä oleva asia. (Vast Vastensa Opas...2007.)

TUTKIMUKSEN TULOKSET

5 NAISEN ASEMA VÄKIVALTAAN KOKENEIDEN ROMANINAISTEN SILMIN

Tutkimukseen osallistuneita romaninaisia pyydettiin haastatteluissa kertomaan vapaamuotoisesti, millä tavalla lähisuhde- ja perheväkivalta on ollut läsnä heidän elämässään. Monet haastatellut alkoivat tässä yhteydessä aluksi kertoa naisen asemasta romanikulttuurissa yleensä. Puhe alkoi usein asiaan johdattavilla sanoilla kuten ”romanikulttuurissa naisen paikka on vaikea, koska...”.

... ”ja että kun moni ei ymmärrä sitä, että minkälaisessa elämässä romaninainen joutuu elämään. Aina niin kuin puhutaan näistä ulkomaalaisista, kuten kurdeista ja näistä, että niillä naisilla on kovaa, mutta se on aikailla samaa romaninaisellakin.” N38v

Tässä yhteydessä on huomioitava, että tutkimukseen valikoituneet naiset olivat eläneet väkivaltaisissa suhteissa, joten heidän käsityksensä ja kokemuksensa on nähtävä osittain myös tätä omakohtaista taustaa vasten. Heidän kuvauksensa naisen asemasta ei siis välttämättä kuvaa kaikkien romaninaisten asemaa perheessä. Näiden 17 naisen kokemukset ovat kuitenkin osa heidän elämäänsä ja todellisuuttaan ja tuovat esiin yhteisön heikoimmassa asemassa olevien jäsenten näkökulmaa, joka helposti jää näkymättömiin.

Kaikki haastatellut väkivaltaa kokeneet naiset antoivat naisen asemasta romanikulttuurissa hyvin yhdenmukaisen kuvan, joka vastaa tutkimusraportin alkuluvuissa esitettyä luonnehdintaa romanikulttuurin patriarkalisuudesta. Myös tätä tutkimusta varten haastatellut asiantuntijat puhuivat selkeästi hierarkiasta naisen ja miehen välillä yhtenä romanikulttuurin vahvana piirteenä. Lähes kaikki asiantuntijat toivat esiin kulttuuriin kuuluvana piirteenä sen, että naisen tulee olla miehelle kuuliainen ja mukautua tilanteeseen perheessä. Haastatellut naiset kertoivat, että miehet oppivat ylemmän asemansa suhteessa naiseen jo lapsuuden kodissaan, sillä pojat kasvatetaan romaniperheissä erityisasemaan. Heidän ei esimerkiksi tarvitse tehdä töitä, joita työt joutuvat jo varhain tekemään.

”Ihan kasvatuksesta se lähtee. ... silloin kun mäkin olin pieni, niin ei tytöt ollu mitään, että miehet vaan on nostettu sen takia että ne on miehiä. Että niitä pitää kunnioittaa vaan sen takia että ne on poikia ja miehiä, jo siitä lähtenyt eriarvoisuus ja tyttö on vaan tyttö, ’tuo likka vaan’, että kulttuurissa jo se, että ensin miehet menee syömään ja sitten vasta naiset. Että se on ihan siitä se ongelma.” N48v

Sitaatti nostaa esiin kulttuuriin liittyvän rakenteellisen epätasa-arvon. Tytön kasvatusta voi traditionaalisuutta korostavassa yhteisössä poiketa siitä, mihin pojat sosiaalistetaan. Pojat opetetaan odottamaan omaan sukupuoleensa kohdistuvaa arvostusta. Tyttöjen ja naisten kulttuurinen vähempiarvoisuus vaikeuttaa väkivallan uhrin oikeuksien sisäistämistä, kaventaa kertomisen tilaa ja heikentää ajatusta yhteisön tuomasta turvasta.

Myös haastatellut asiantuntijat puhuivat poikien kasvatuksesta ja heidän erityis-
asemastaan. Kasvatus voi johtaa asiantuntijoiden mukaan miehen välinpitämättömyy-
teen ja osaamattomuuteen monien arjen ja käytännön asioiden suhteen, kun miehen
paikka on tavallaan sivussa kaikesta kodissa tapahtuvasta. Kyse on vastuun ja oikeuk-
sien välisestä suhteesta. Naisilla on kertojien näkemyksen mukaan paljon vastuuta ja
velvoitteita ja vain vähän oikeuksia. Sekä haastatellut naiset että asiantuntijat korosti-
vat kuitenkin, että perheiden välillä on eroja ja että nykyisin miehet osallistuvat yhä
useammin naisten rinnalla esimerkiksi kotitöihin.

Tätä tutkimusta varten haastatellut naiset kokivat asemansa väkivaltaisessa suh-
teessa kuitenkin alistetuksi. Samalla he kokivat, että naisen vastuu ja työtaakka on
romanikulttuurissa suuri. Monet haastatellut naiset puhuivatkin siitä, miten nainen on
vastuussa lähes kaikesta, jopa miehen käyttäytymisestä.

”Naisella on valtava vastuu, kaikki mitä tapahtuu on aina naisen vika.”
N36v

*”Naisen asema on aika kova. Nainen joutuu kaiken tekemään ja kaiken
ottamaan vastaan mitä mies tekee. Ei se helppoa ole.”* N39v

*”No se on yleensä niin, että naiselle kuuluu se lapsi ja se huusholli ja sitten
kaikki muut niin kuin sen päälle - ja vielä alisteinen asema.”* N38v

Naisten puheessa tuli esiin myös sisäistetty käsitys siitä, että mies on naiseen nähden
ylemmässä asemassa. Pari nuorehkoa haastateltua kertoi, että romaninainen monesti
arvostaa väkivaltaistakin miestä, eikä nouse tätä vastaan. Tästä asiasta alettiin puhua
haastatteluissa, vaikka mieheen kohdistuvasta kunnioituksesta ei erikseen kysyty.

*”Se on vaan semmonen, että meille on opetettu että mies on korkeammalla
kuin nainen. Siihen kasvetaan.”* N32v

*”Meillä on se arvostus omaa miestä kohtaan, vaikka hän on kuinka paha.
Että me arvostetaan sitä erikoisesti. Meillä ei kukaan mene mieheen käsiksi.
Että sen pitää olla sairas päästään, joka sen tekee. Nainen ei saa olla isollin-
nen, vaikka mies löisi.”* N37v

Edellinen sitaatti kuvaa hyvin romanien värikästä ilmaisutapaa ja sitä, miten nainen
suhteuttaa itsensä suhteessa mieheen. Naisen ei pidä olla iso ja miehen yli nouseva,
vaan pieni ja paikkansa tunteva. Monet haastatellut puhuivat myös naisen häpeästä ja
siitä, miten naiselle on erityisen häpeällistä tuoda esiin epäkohtia. Naiset kertoivat
myös siitä, miten ei ole sopivaa sanoa vastaan tai olla ”erimielinen” miehen kanssa,
vaan naisen tehtävänä on pitää sopuisuutta ja miehen hyvää tuulta yllä. Näissä tilan-
teissa otettiin esiin myös yhtenä miellyttämisen muotona se, ettei naisen ole soveliasta
kieltäytyä seksistä. Hyvin harva haastateltu puhui seksuaalisuuteen liittyvistä asioista
eikä seksuaalinen väkivalta tullut esiin, mutta viitteitä tästä tuli naisten puheessa nai-
sen ja miehen rooleista yleisesti.

*”... no sellaista on, että jos ei ole halukas, niin pakko on, että ei mies
hermostu, että siitä ei seuraa mitään isompaa. Että sellaista on, että
vaikka olisi ite miten väsynyt tai silleen, niin pitää vähän pitää niin
kuin mielillä.”* N38v

Haastateltujen romaninaisten elämässä keskeinen rooli olikin ”jonkin isomman” välttely, mikä kertoo jonkinlaisen uhkan olemassa olosta. Väkivaltatyötä tekevien asiantuntijoiden mukaan väkivaltaisissa romaniperheissä on paljon miehen naiseen kohdistamaa kontrollia ja vallan käyttöä, mutta myös välinpitämättömyyttä. Miehillä on perinteisessä romanikulttuurissa tyypillistä ajan kuluttaminen toisten miesten kanssa ja vaimon jättäminen kotitöiden ja lasten hoidon pariin. Eräs haastateltava kertoi kokemukseen perustuvia tilanteita siitä, miten miehet harjoittavat yhdenlaista henkistä väkivaltaa naisilleen hylkäämällä heidät fyysisesti. Saattaa esimerkiksi olla, että mies ei ole vaimonsa kanssa juuri missään tekemisissä, ja hän voi olla naiselle uskoton. Nainen taas hoitaa yksin kodin ja lapset. Muodollisesti ja ulkopuolisten silmissä he ovat kuitenkin perhe, jonka pää on mies. Jotkut asiantuntijat huomauttivat, että jos mies löytää uuden naisen, se ei aina merkitse sitä, että hallinta edellistä vaimoa kohtaan lakkaisi. Joskus miehellä voi olla samanaikaisesti jopa useita perheitä ja lapsia useiden naisten kanssa samanaikaisesti. Mies saattaa pyrkiä hallitsemaan monen naisen elämää samaan aikaan.

Moraali on usein kulttuurisesti tärkeä tema. Yleensä kulttuuriset normit suojelevat perhettä ja sen jatkuvuutta, ja samalla myös yhteisön jatkuvuutta. Edellä esitetyssä näkemyksessä kuitenkin näyttäytyy pyrkimys suojella miesten liikkumavapautta sekä mahdollisuutta elää ilman vastuita ja rajoituksia. Naiselle henkilökohtainen vapaus on sen sijaan huomattavasti kaukaisempi käsite ja hänen on vaikea suunnitella itselleen ja lapsilleen parempaa elämää väkivaltaisen suhteen jälkeen. Myöskään yhteisestä päätöksestä tapahtuneen eron jälkeen ei ole selvää, että nainen saa vapautensa täysin takaisin. Kontrollilla on taipumusta jatkua erityisesti jos parilla on yhteisiä lapsia tai nainen haluaa jatkaa elämäänsä ja solmia uusia suhteita. Eräs haastateltu nainen kuvaasi tilannetta näin:

”Jos on lapsia, niin on tosi vaikea päästä siitä miehestä erikseen, vaikka itellä olisi halua. Että se on niin kuin pakotettu, että se kuuluu sille miehelle kenen kanssa sillä on lapset, niin kauan kuin se sitten ottaa uuden ja sittenkin jatkaa se pelko ja semmonen, että pitää olla piilossa ja tulee uhkailuja ja tämmösiä.” N38v

Romaninaisilla ei ole tiukasti kulttuurin perinteiden mukaan eletessä juuri mahdollisuutta kyseenalaistaa epätasa-arvoa sukupuolten välillä. Tällaisessa tilanteessa alistetun asema voidaan nähdä piilevänä rakenteellisena henkisen väkivallan muotona. Tällaista väkivaltaa on myös vaikea tuoda esiin ja yksilöidä, koska se on mukana kaikissa perheen ja parisuhteen osa-alueissa.

Haastatellut naiset sekä tätä tutkimusta varten haastatellut asiantuntijat korostivat, että miehen kunnialle on hyvin suuri loukkaus, jos vaimo on eroa haluava osapuoli. Ratkaisujen tulee yleensä aina tapahtua miehen aloitteesta ja tahdosta. Monien naisten kertomuksissa toistui romanikulttuurin ajattelutapa, että mies ikään kuin omistaa naisen. Haastatellut myös arvelivat romaninaisten yleensä hiljaisesti hyväksyvän tämän, vaikka kokevatkin usein tilanteen hyvin raskaana. Eräs haastateltava pohti, että hänellä ei ole mitään mahdollisuutta päästä väkivaltaisesta miehestä eroon muutoin kuin sitä kautta, että tämä itse lähtee pois tai löytää uuden naisen.

Haastatellut naiset kertoivat myös siitä, että nainen on sitä heikommassa asemassa, mitä vähemmän hänellä on miehistä taustatukea. Isä ja veljet ovat lähinnä tällaisia tekijöitä, jotka jo olemassa olollaan saattavat vahvistaa naisen asemaa ja nostaa kynnystä kohdella häntä huonosti. Mies joutuu ottamaan naisen suvun miespuolisten henkilöiden mahdolliset vastatoimet huomioon.

”Kyllä se naisen asema on hirveän heikko. Jos sillä naisella on veljiä, niin sen miehen, joka haluaa uhkailla ja olla inhottava pitää laskea että noi tai niitten isä voi tehdä mulle takaisin... Eli se kynnys tehdä on korkeampi ja se jää usein pelkäksi uhkailuksi. Mut sitten jos ei ole veljiä ja isä vaikka kuollut, niin on huono tilanne.” N43v

Monien naisten kertomuksissa tuli esiin, miten naiset joutuvat perheissä myös taloudellisesti miehen kontrolloimiksi. Mies on yleensä se, joka hallitsee perheen kaikkia rahoja. Haastateltujen mukaan mies saattaa ottaa omalle tililleen kaikki naisen tienestit ja nainen joutuu erikseen pyytämään mieheltä talousrahaa. Naisen taloudellinen riippuvuus miehestä on kuitenkin monesti keinotekoista, sillä nainen saattaa todellisuudessa olla päävastuussa perheen elättämisestä. Tällaisessakin tilanteessa nainen kokee helposti olevansa myös taloudellisesti miehestä riippuvainen.

”Sehän on monta kertaa romanimiehillä se, että rahat menee miehen tilille ja nainen joutuu joka pennin, ruokakauppaankin, pyytämään mieheltä. ... Se edellinen mies oli niin, että hän nosti ne kaikki rahat ja päätti miten rahat käytetään, myös minun palkan.” N48v

”Mun mielestäni se on aika yleistä romanien keskuudessa se riippuvaisuus, että mies pitää omat rahat itsellään. Jos on vaikka perhe, jossa kumpikaan ei käy töissä ja sitten perhe elää vaikka työmarkkinatuella tai muilla yhteiskunnan tarjoamilla tuilla, niin käytännössä se usein menee niin, että nainen on päävastuussa perheen elättämisestä. Eli vaikka olisi lapsia, niin mies ei välttämättä osallistu siihen, vaan miehelle tulevat rahat pysyy miehellä ja hänen hallinnassaan, ja nainen elättää perheen ja hänellä on vastuu siitä. Mut jos on muutoin henkisesti alistettu, niin siihen tulee se harhakuva, että mä tarvitsen tota miestä perheen elättämiseenkin, vaikka käytännön tasolla onkin yksinhuoltaja. Eli jos on kontrollointia ja alistamista ja on muutakin kuin raha kiristysmuotona, niin sitä vaan on niin henkisesti lannistunut ja alistunut, että uskoo miehen luomiin harhakuviin, eikä uskalla lähteä siitä. Uskoo olevansa riippuvainen miehestä taloudellisestikin.” N31v

Taloudellisen ja fyysisen väkivallan kytkös on merkityksellinen. Taloudellinen riippuvuus kaventaa naisen vaihtoehtoja ja voi jopa estää ratkaisut, mutta myös henkisesti nujertaa mahdollisuuden hahmottaa omia oikeuksia. Aina riippuvuus ei ole välttämättä todellista, vaan naisen olisi mahdollista selviytyä myös yksin, mihin edellisen otoksen puhujakin viittaa. Fyysinen väkivalta kytkeytyy kuitenkin usein henkiseen väkivaltaan ja vallankäyttöön. Tällöin nainen saatetaan monin keinoin uskomaan, ettei hän selviydy yksin.

Haastatteluissa tuli esiin usein esiin naisten omakohtaisia kokemuksia siitä, että jossain vaiheessa oma itsetunto on ollut täysin nollassa eikä nainen ole juuri pystynyt tekemään itsenäisiä päätöksiä, mutta tilanne on jossain vaiheessa kääntynyt hänen omaksi vahvuudekseen. Naiset usein mainitsivat lapset tekijänä, joka on kannustanut heitä ottamaan vahvemman roolin.

”Olin kuule monta vuotta sellainen, että en kyennyt tekemään mitään. En pystynyt sanomaan mieltäni mihinkään. Sitten yks kaks vaan, kun mä näin että mun lapset kärsii niin paljon, niin siitä mä sain sen voiman. Että en voinut antaa mun lasten kärsiä. Että me on monta vuotta kärsitty jo. Että nyt kun mä istun tässä ja katson peiliin, niin on niin huomattava muutos käynyt, että ei voi uskoa.” N37v

”Alussa oli silleen, että se sai minut semmoseen, että minusta ei ole mihinkään, että minä en osaa mitään. Mutta olen nyt päässyt sen yli ja näyttänyt, että minä osaan ja pärjään yksinkin lasten kanssa. ... Mulla oli tosi huono itsetunto, aina tunsin itseni pieneksi ja olemattomaksi muiden rinnalla, että minä en ole niin kuin mitään. Nyt mulla on jotenkin kasvanut sitä itseluottamusta ja tietysti nämä kaikki elämän vaikeudet ja tämmöiset, niin nekin on tavallaan kasvattaneet. Että lapset on se, että niitten eteen teen ihan kaikkeeni.” N38v

Haastatellut naiset puhuivatkin paljon siitä, miten romanikulttuurissa naiset ovat asemastaan huolimatta usein hyvin vahvoja persoonia, jotka pitävät asiat järjestyksessä. Myös tutkimusta tehtäessä haastateltujen puheesta ja heidän oman tarinansa kerronnasta välittyi vaikutelma päättäväisistä ja vahvoista naisista. Vahvuus syntyy useiden haastateltujen mukaan siitä, että naiset ovat kokeneet kovia ja saaneet selviytyjän roolimallin äidiltään:

”Ehkä se on se oman äidin malli, että pitää olla selviytyjä.” N48v

”Tietysti joka perheessä on omat juttunsa ja jokainen on ainutlaatuinen ja on erilaisia persoonia, mutta jos yleisesti ottaen puhutaan romanikulttuurista, niin kyllä se naisen asema on alistettu ja heikompi. Ehkä nainen on sitten kuitenkin jonkinlainen tukipilarikin. Jos ajattelee meidän aktiivisia romanihenkilöitä Suomessa, niin kyllä he aika usein ovat naisia. Se naisen vahvuus voi osittain tulla sieltä, siihen taustaan peilaten. Ja jos se on niin, että nainen on se, joka kantaa vastuun siitä perheestä, niin jotenkin se roolijako on jo se että naisen tulee olla vahva ja kestää kaikenlaisia asioita, joita valtaväestön naisten tai miesten ei tarvitse.” N31v

Sitaatin loppuosa nostaa esiin kulttuurin kannalta merkityksellisen seikan. Romani-kulttuurissa naiset eivät ole ainoastaan mieheen nähden alemmassa asemassa olevia vallitseviin rakenteisiin sopeutujia, vaan monet naiset ovat yhteisössä arvostettuja ja samalla esikuvina muille. Yhteisössä on naisia, jotka ovat voineet yhdistää perinteensä ja yhteiskunnallisen osallistumisen. He toimivat kulttuuritulkkeina, uudistajina, kehittäjinä ja aktiivisina keskustelijoina eri yhteyksissä. Järjestöissä ja yhdistyksissä vaikuttavat romaninaiset toimivat yhteisön sisällä merkittävinä sosiokulttuurisina innostajina.

Myös monen haastatellun asiantuntijan mukaan naiset kasvavat usein vaikeuksien kautta hyvinkin voimakkaiksi. Se, mistä naiset myös usein saavat voimaa, ovat toiset samanikäiset naiset, joiden kanssa he voivat pitää yhtä. Varsin usein uskonto antaa romaninaisille voimia uskoa tulevaisuuteen ja auttaa jaksamaan vaikeitakin olosuhteita. Monien haastateltavien mukaan romanit ovat perinteisesti hyvinkin uskovaisia, etenkin romaninaiset. Myös haastateltujen naisten joukossa oli joitain naisia, jotka sanoivat olevansa uskossa ja saaneensa siitä voimaa.

Kun on kysymys joukosta hyvin väkivaltaisissa suhteissa eläneitä naisia, ei heidän kokemustaan alistetusta asemasta voida yksiselitteisesti lukea vain romanikulttuurin ominaisuudeksi. Alistaminen on perheväkivallan keskeinen piirre myös yleisesti. Eräs asiantuntija pohti tätä siltä kannalta, että väkivaltaisissa romanien suhteissa naisten ja miesten välistä hierarkkista asetelmaa käytetään mahdollisesti yhtenä alistamisen ja henkisen väkivallan keinona ja oikeutuksena. Yhtäältä miehet voivat oikeuttaa väkivaltaista käyttäytymistä kulttuurin piirteillä ja toisaalta naiset voivat käyttää naisen heikkoa asemaa kulttuurissa selittävänä tekijänä kokemalleen väkivallalle ja huonossa suhteessa pysymiselle.

6 LÄHISUHDE- JA PERHEVÄKIVALTA ROMANIEN KESKUUDESSA

Haastatellut asiantuntijat pitivät romaninaisten kokeman lähisuhde- ja perheväkivallan tutkimisen suurimpana pulmana sitä, että asia ei näy tilastoissa. Ei siis voida osoittaa tilastollisesti tai tehdä kvantitatiivista tutkimusta siitä, kuinka paljon lähisuhde- ja perheväkivaltaa esiintyy romanien keskuudessa ja miten yleistä se on. Monen haastatellun mukaan sama ongelma on maahanmuuttajien kohdalla. Suomen tietosuojalainsäädäntö kieltää etnisen taustan käyttämisen rekisteröintitietona, joten etnisiä ryhmiä koskeva tutkimus on erittäin hankalaa. Jos asiaa haluttaisiin selvittää luotettavasti, tulisi viranomaisissa ja tukipalveluissa käsiteltyjä romanien lähisuhde- ja perheväkivaltaan liittyviä asiakirjoja tarkastella systemaattisesti ja tapauskohtaisesti. Tälläkään menetelmällä ei aina kuitenkaan tule esiin onko kyse valtaväestöön kuuluvista vai romaneista. Nyt tehdyn laadullisen tutkimuksen menetelmin ei myöskään voida tehdä päätelmiä siitä, miten yleistä väkivalta on romanien keskuudessa suhteessa valtaväestöön. Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin kuvata ja arvioida eri näkökulmista niitä tekijöitä, jotka lisäävät väkivallan riskiä ja ovat ominaisia juuri romanikulttuurille.

Sekä asiantuntijoiden että turvakotikyselyn vastaajien mukaan romaneilla esiintyy samanlaista vakavaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa kuin valtaväestöön kuuluvillakin. Romaneilla ei sen sijaan ole tietävästi esiintynyt niin sanottuja perhesurmia, eli surmia, joissa kuolee molemmat tai toinen vanhemmista sekä yksi tai useampi lapsi (Selvitys perhe- ja lapsensurmien... 2012). Puolison ja lähisukulaisien surmia sen sijaan tiedetään tapahtuneen romanien keskuudessa perheväkivaltatapauksissa. Sekä tutkimusten että asiantuntijahaastattelujen mukaan romanien keskuudessa esiintyy hyvin samanlaista ja samalla dynamiikalla toimivaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa kuin valtaväestönkin keskuudessa. Väkivallan esiintymistä ei siten voida selittää yksinomaan kulttuuristen tekijöiden avulla.

Tutkimusta varten haastatellut asiantuntijat olivat yleensä sitä mieltä, että lähisuhde- ja perheväkivalta on romanien kohdalla piilossa vielä korostetummin kuin valtaväestöllä. Väkivaltatapauksissa ei uskalleta eikä haluta ottaa yhteyttä viranomaisiin. Viranomaisiin turvaudutaan viimeisenä keinona ja yleensä niin myöhään, että on ehtinyt tapahtua jo paljon. Joidenkin kohdalla vasta tilanteet, joissa joku ulkopuolinen oli soittanut poliisin paikalle, olivat tuoneet asian esiin. Monen asiantuntijan mielestä romanikulttuuri selittää tätä osittain. Oman perheen asioiden ja ongelmien kertominen ulospäin ei ole sopivaa. Kertomalla myös loukataan suvun kunniaa, josta voi olla kauaskantoisia seurauksia. Romaneilla on lisäksi heidän historiaansa perustuvaa epäluottamusta ja pelkoakin viranomaisia kohtaan. Naiset ovat oppineet kulttuuriin kuuluvan ajattelutavan jo varhain ja haluavat yleensä elää yhteisön sääntöjen mukaan.

Monet haastatellut totesivat, että väkivalta ei sinänsä kuulu romanikulttuuriin, se ei ole kulttuurin piirre. Haastatellut naiset ja asiantuntijat korostivat, että on paljon romaniperheitä, joissa perheenjäsenten suhteet ovat hyvällä pohjalla ja joissa ei esiinny väkivaltaa tai alistamista. Väkivaltaa kokeneiden naisten parissa työskentelevät asiantuntijat ja monet haastatellut romaninaiset olivat kuitenkin sitä mieltä, että väkivalta toimintatapana on romaneilla yleinen ja kynnys siihen on suhteellisen matala.

Kulttuurin rakenteelliset piirteet voivat sekä ruokkia että kätkeä naisiin kohdistettua väkivaltaa. Väkivalta voi olla miehen keino kompensoida omaan asemaansa liittyvää heikkoutta. Matala koulutustaso, taloudellinen ja sosiaalinen huono-osaisuus ja päihteiden käyttö vaikeuttavat menestymistä muilla areenoilla. Siksi parisuhteesta ja

kodista tulee ainoa kenttä, jolla mies voi käyttää ja saada valtaa. Eräs romanitaustainen asiantuntija pohti sitä, että vaikutusta voi olla myös kulttuurilla, jossa omista syvimmistä tunteista ja elämän vaikeista asioista ei ole totuttu puhumaan. Asioiden patoaminen voi johtaa väkivaltaisiin reagoitapoihin.

Kunniain ja sen säilyttämiseen liittyvät kulttuuriset asiat nousivat esiin myös sekä naisten että asiantuntijoiden haastatteluissa puhuttaessa romaniyhteisössä ilmenevästä lähisuhde- ja perheväkivallasta ja sen syistä. Naisiin kohdistuva väkivalta oikeutetaan helposti sillä, että mies on joutunut naisen sopimattoman käytöksen takia tarttumaan väkivaltaan ja vastuu on siten naisen. Yksi selkeä tutkimuksessa esiin tullut piirre onkin, että romaninaiset kantavat suurta vastuuta paitsi omista teoistaan myös muiden teoista ja niiden seurauksista. Tätä toivat esiin erityisesti romanitaustaiset haastatellut.

”Kyse on aika paljon kunniaista, minkä takia romanimies lyö. Sillä haetaan kunniaa. Väkivalta on hyväksyttävämpää romanikulttuurissa ja kaikkein huolestuttavinta on se, että naisetkin ajattelevat näin, että ne hyväksyy sen ja se on se ehkä kaikkein pahin ongelma. Ehkä ajatellaan, että se on jotenkin naisen osa. Että se kuuluu suhteeseen. Ei se välttämättä romanikulttuurin tapoihin liity, mutta jotenkin se on sellainen vallitseva ajattelu... kyllä meidän kulttuurissa on tilanteita, joissa katsotaan että väkivalta on oikeutettua tai oikeutetumpaa. Eli kynnys lyödä voi olla pienempi. Ei sitä pidetä niin isona asiana. Ei varmaan yhtä ainoaa syytä mikä siihen johtaa - eri ihmisillä eri tilanteet - mutta että kyllä se arvomaailma tekee siitä helpomman. Ja kun on yhden kerran lyönyt, mennyt kynnyksen yli, niin varmaan se toinen kerta on helpompi. Siinä jo rikkoutuu jotain.” N31v

”Kulttuurissa hyväksytään väkivalta, siihen ei puututa, esimerkiksi omat vanhemmat ei puutu jos poika käyttäytyy väkivaltaisesti. Väkivallan tuomitseminen pitäisi tulla yleiseksi, ettei hyväksyttäisi väkivallantekijöitä. Ei pitäisi puolustaa... Sitä olen miettinyt, mikä miehistä tekee väkivaltaisia, kai joku hermojen kiristyminen, päihteet ja taloudellinen vastuu.” N36v

Jälkimmäisessä sitaatissa tulee esiin myös väkivaltaan puuttumattomuus, joka voidaan tulkita väkivallan hiljaiseksi hyväksymiseksi. Väkivallan tekijää ei yksiselitteisesti tuomita, vaan saatetaan ymmärtää hänen motiivejaan suhteessa naiseen. Monet haastateltavat pohtivat väkivaltaan tarttumisen syitä. Useat naiset nimesivät väkivallan keskeiseksi syyksi miehen mustasukkaisuuden ja omistushalun:

”Se on se mustasukkaisuus. Mustalaismies on luonteeltaan hirveän mustasukkainen. Vaikka ei olisi syytäkään. En minäkään aiheuttanut syytä, yritin olla hänen kanssaan ja olla hyvä ihminen.” N37v

”Miten mä nyt sanoisin, romanimiehet on kauhean sellaisia omistushaluisia ja hirmu mustasukkaisia, että se pätee aika monelle. Tämä voi puhkaista myös väkivallan.” N35v

Haastateltujen naisten väkivaltaisesti käyttäytyneistä miehistä valtaosa käytti päihteitä. Alkoholista runsaasti käytävillä väkivalta saattoikin liittyä ryyppykausiin, jolloin nainen tiesi pyrkiä pois kotoa. Muutama nuorempi mies käytti huumeita. Heistä haastatellut naiset olivat eronneet ja osalla heistä eroaminen oli ollut helpompaa juuri huumeiden käytön vuoksi. Romanikulttuurissa huumeiden käyttö on tuomittavaa ja se antaa yhteisönkin silmissä naiselle enemmän oikeutusta jättää mies. Muutaman miehen kohdalla nainen oli sitä mieltä että näillä oli vakava mielenterveysongelma. He totesivat, että eihän kukaan terve ihminen tee toiselle sellaista.

Romaninaiset eivät haastateltujen naisten ja asiantuntijoiden mukaan juuri tee väkivaltaa miestä kohtaan. ”*Nainen ei nouse miestänsä vastaan*” vaan kärsitään hiljaa, ei valiteta eikä ilmoiteta muille. Erään haastatellun naisen mukaan miestänsä kohtaan väkivaltainen vaimo olisi sellainen tabu, josta mies vaikenisi. Jotkut iäkkäämmät haastatellut naiset kuitenkin saattoivat sanoa haastattelussa, että ”*kyllä minä jo annan takaisin*”. Sen sijaan naisten välinen väkivalta on joidenkin asiantuntijoiden mukaan melko yleisiä romanikulttuurissa. Useampi romaninainen kuitenkin tuomitsi jyrkästi kaikenlaisen väkivallan käytön perheessä ja muissakin suhteissa. Väkivallan määrittely ei romanikulttuurissa ole välttämättä asiantuntijoiden mukaan olekaan aivan samanlainen kuin valtaväestöllä, vaan pientä kurittamista ei aina pidetä väkivaltana lainkaan. Tämä tuli esiin myös joidenkin naisten omissa kertomuksissa, joiden perusteella ”*pieni läpsiminen*” tai töniminen on hyväksyttävää ja kuuluu normaalitilanteeseen. Kaikki naiset eivät selvästi pitäneet tällaista väkivaltana. Esimerkiksi seuraava sitaatti on lyhyt, mutta kuvaava katkelma. Nainen puhuu edellisestä puoliosastaan ja tilanteesta, kun kaikki oli hänen mielestään vielä suhteellisen hyvin, vaikka mies petti ja pahoinpitelyä oli vain joskus.

”... *se mies petti niin kuin alusta saakka, että mitään pahoinpitelyä siinä ei ollut, niin kuin silleen usein, joskus oli.*” N38v

Useilla haastatelluilla naisilla oli ollut myös lapsuudenkodissaan perheväkivaltaa. He olivat lapsena nähneet väkivaltaa ja olivat oppineet pitämään sitä tavanomaisena. Eräs haastateltu kertoi, että kun hän alle 20-vuotiaana lähti miehen matkaan ja tuli pahoinpidellyksi, hän kuvitteli pitkään, että se kuuluu asiaan. Hän ajatteli siinä vaiheessa vielä, että se on normaalia ja että kaikilla naisilla on samanlaista. Toinen nuori haastateltava totesi näin:

”*En mä väkivaltaa hyväksy, mutta sitä on vaan mustalaisnainen niin tottunut... en mä tiedä, en mä osaa sanoa. Jotenkin, joku juttu siinä vaan on, että se muka tarvi hyväksyä, vaikka ei tarvitsekaan. Siihen on vaan oppinut.*” N28v

Yksi väkivallalle altistava kulttuurinen tekijä on asiantuntijoiden ja parin haastatellun naisen mukaan se, että romanit lähtevät lapsuuden kodistaan hyvin nuorina ja yhteiselämään valmistautumattomina. Monesti parisuhteen solmimisen ensisijaisena syynä onkin halu päästä kotoa ja noudattaa yleistä kulttuurista tapaa. Nuoret saattavat erään asiantuntijan mukaan jopa ylikorostaa kulttuurin piirteitä ja hakea niistä pohjaa omalle vielä kypsymättömälle identiteetilleen. Nuorelle miehelle naisen hallitseminen voi olla yksi keino osoittaa elämän hallintaa ja miehisyttä. Tyttö pääsääntöisesti asettuu miehen paikkakunnalle ja miehen sukuun, jossa hän saattaa olla hyvin yksin kaukana omistaan. Saattaa myös olla, kuten parin haastatellun kohdalla, että nuoripari elää täysin eristyneenä vailla työtä ja kontakteja läheisiin. Tällöin tilanne helposti kiristyy väkivallaksi, joka saattaa kestää pitkään, ennen kuin kukaan ulkopuolinen saa siitä tietoa.

7 VÄKIVALLAN ERITYISPIIRTEET

Tässä luvussa käsitellään tarkemmin tutkimuksen aineistojen perusteella esiin nousseita romaninaisten kohtaaman lähisuhde- ja perheväkivallan erityispiirteitä. Tarkoitus ei ole verrata romaninaisten kohtaamaa väkivaltaa valtaväestön naisten kohtaamaan väkivaltaan. Voidaan kuitenkin todeta, että tutkimuksessa esiin tulleet väkivalta on hyvin samanlaista, kuin mistä aiemmat tutkimukset kertovat koko väestön osalta. Romaninaisten kohtaama väkivalta sisältää myös erityisiä piirteitä. Niitä tuodaan esiin tarkoituksena jäsentää ja ymmärtää vaikeuksia, joita romaninaisilla on avun hakemisessa ja sen saannissa. Tämän pohjalta voidaan kehittää tukipalveluja vastaamaan paremmin myös romaninaisten tarpeisiin.

Aiemmin on käsitelty sitä, miten vaikeaa oli rekrytoida haastateltavia romaninaisia tähän tutkimukseen. Koetusta väkivallasta ei ole helppo puhua ja se koetaan ehkä vielä selkeämmin perheen sisäisenä asiana ja tabuna kuin valtaväestön keskuudessa. Haastateltaviksi lupautuneista romaninaisista osa oli selvästi hyvin varautuneita ja he todennäköisesti jättivät paljon kertomatta tai silottelivat asiaa. Osa taas ilmaisi asian varovaisesti niin, että *”kaikenlaista on tapahtunut”* tai *”kaikkea mahdollista siinä oli”*. Nykyisestä elämästään muutama haastateltu totesi esimerkiksi, että nyt on ihan hyvin eikä ole kuin jotain ihan pientä. Vastauksista kuului, että täysin väkivallattomia eivät kaikki hyvinä pidetyt nykyisetkään suhteet välttämättä olleet, mutta niihin tyydyttiin, koska väkivalta oli vain pientä.

Osa haastatelluista taas kertoi hyvinkin yksityiskohtaisesti ja realistisesti väkivallatilanteista. He olivat läpikäyneet hyvin rankkoja elämänvaiheita ja kokeneet raakaa fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Naiset, jotka olivat pystyneet irrottautumaan väkivaltaisesta miehestä ja elämänsäpiiristä pystyivät ehkä paremmin puhumaan väkivallasta ja erittelemään siihen liittyviä asioita. Osa heistä oli myös jälkikäteen koulutautunut ja tehnyt elämässään ratkaisuja, jotka kertovat halusta irrottautua oman yhteisön ja kulttuurin naiseen kohdistamista vaatimuksista. Jokaisen haastatellun kohdalla anonyymiteetin varjeleminen on kuitenkin erittäin tärkeää, sillä väkivallan mahdollisuus on kaikkien heidän elämässään edelleen läsnä.

Yleisellä tasolla voidaan haastattelujen perusteella sanoa, että romaninaisten kohtaaman lähisuhde- ja perheväkivallan erityispiirteet liittyvät voimakkaasti yhteisöön ja sen merkitykseen sekä naisen asemaan yhteisön ja perheen jäsenenä. Konkreettisesti tällaisia erityispiirteitä aiheutuu siitä, että ydinperheen sisäiset asiat ovat tiukasti yksityisiä, eikä niistä puhuta muille. Jos ne tulevat ilmi, ne ovat sukujen välisiä asioita ja laajenevat suurempaa joukkoa yhteisön jäseniä. Romanikulttuuriin kuuluu myös kunniaan ja häpeään liittyviä asioita, jotka luovat erityispiirteitä väkivaltaan. Samoin miehen, naisen ja lasten asemaan perheessä liittyy erityisiä, romanikulttuurille ominaisia piirteitä, jotka näkyvät myös väkivallan ilmenemisessä. Ainakin osa romaneista katsoo, että miehellä on myös oikeus jossain määrin kurittaa heidän mielestään sopimattomasti käyttäytyvää vaimoaan. Jopa miehen suku saattaa vaatia tai kehottaa miestä ojentamaan vaimoaan.

”Sellaista saattaa olla, että suku painostaa miestä väkivaltaan. Että jos vaimo ei ole sovelias tai suvulle sovelias, että sinun pitää komentaa häntä, että ikävä kyllä semmoista on olemassa.” N35v

Esimerkki on aineiston kokonaisuudessa erityinen. Se kertoo, miten ääritilanteessa yhteisö voi valvoa naista, jopa vaatia ja edellyttää mieheltä väkivaltaa naista kohtaan. Joissain tapauksissa lähisuhdeväkivalta romaninaista kohtaan saattaa ilmetä mui-

den kuin oman miehen taholta. Muutama asiantuntijahaastateltu oli kohdannut tapauksia, joissa väkivalta naista kohtaan oli tapahtunut miehen sukulaisten toimesta. Joissain tapauksissa esimerkiksi miehen äiti oli tullut naisen luokse hajottamaan paikkoja ja uhkailemaan naista, koska miehen suvulle koitui anopin tulkinnan mukaan häpeää naisen käytöksestä. Samoin naisten haastatteluissa tuli esiin tapauksia, joissa miehen suku on vaatinut jopa vastoin miehen tahtoa hänen vaimolleen häpeärangastusta tarkoituksena palauttaa miehen suvun maine.

Fyysinen ja henkinen väkivalta

Tutkimusta varten haastateltujen romaninaisten kohtaama väkivalta oli, kuten lähisuhde- ja perheväkivalta yleensäkin (ks. esim. Piispa ym. 2006), sekä fyysistä että henkistä. Siihen liittyi monia erilaisia väkivallan ja alistamisen muotoja. Fyysinen väkivalta oli useimmiten lyömistä nyrkillä tai jollakin kättä pidemmällä. Usealla haastatellulla väkivaltaan oli liittynyt erilaisten aseiden käyttöä, mitä pidetään yleensä erityisen vakavan väkivallan yhtenä merkinä. Erilaiset ampuma- ja teräaseet ovat romanitaustaisten haastateltujen mukaan monesti käden ulottuvilla, mikä lisää vakavan väkivallan mahdollisuutta myös parisuhteessa. Erityisesti nuorten miesten, joilla on romaniyhteisössä selvittämättömiä asioita, kerrottiin kuljettavan mukanaan aseita jo itsesuojelunkin vuoksi. Osa haastatelluista romaninaisista olikin kokenut hyvin rankkaa ja pitkäkestoista fyysistä väkivaltaa, jonka seuraukset olivat vaatineet sairaalahoitoa. Asiantuntijahaastatteluissa tuotiin esiin myös naisen kuolemaan johtanutta perheväkivaltaa.

Haastatellut naiset kertoivat osittain vivahteikkaastikin kokemastaan väkivallasta. Tässä yhteydessä romaninaisten vaatetuksen todettiin olevan väkivallantekijää suojelevan, koska se on niin peittävä. Varsin monilla oli kokemusta fyysisestä väkivallasta, lyömisestä, repimisestä, verille asti ja jopa sairaalakuuntoon pieksemisestä. Monet käyttivät sanontaa ”sain selkääni” tai ”mies pieksi minut”. Tähän yhdistyneenä, ja joskus ainoana väkivallan muotona, monet mainitsivat henkisen väkivallan. Se liittyi monella tapaa naisen alisteiseen asemaan yleensä ja jatkuvaan uhan ja pelon kanssa elämiseen. Monet naiset kuvasivat sitä, kuinka pelko oli osa elämää ja mies saattoi ilman mitään erityistä syytä alkaa ”pieksemään”

” ... olin monta kertaa saanut selkään ja niin kuin yhtenä yönä, kun huomaisin, että nyt se on hiljainen ja jää sohvalle makaamaan ja miettiin asioita, niin sen yön minä valvoin ja jännitin sitä, että milloin se hyökkää makuuhuoneeseen, että sitäkin tapahtui aika usein.” N38v

”Mä en silloin tiennyt kun me mentiin yhteen, että se oli väkivaltainen ja oikeastaan se alkoi jo heti alussa. Se oli raaka mies, ja kun romanimies suuttuu niin se voi olla hetki ja sit se lyö. Se saattoi aloittaa, niin kuin kerran, päivällä ja lopetti vähän ennen puolta yötä. Eikä siinä ollu mitään syytä, se oli niin kun hänen päässään se syy. Sekin että hän koki että hänet ohitettiin miehenä jos minä tervehdin tuttuja.... Se väkivalta oli oikeastaan aika jatkuvaa.” N48v

”Semmoista, että se tuli päälle, ja jos ei tullut kiinni, niin jokaisessa pienessä tilanteessa oli kuitenkin jännittämistä. Jos se meni vaikka kylällä käymään, niin mä mietin ja jännitin millä mielellä se tulee takasin. Yöt oli kauheimpia, se sai kauheita kohtauksia ja laittoi mut istumaan viereensä ja kyseli kaikkia. Sit kun hän ei jaksanut enää kysellä, niin hän nukahti, mut mä en nukkunut.” N37v

Kertomuksista välittyy väkivallan uhka, varuillaan olemisen ja valmistautumisen välttämättömyys. Väkivallan mahdollisuus sitoo huomion mieheen ja hänen mahdollisiin reaktioihinsa. Monissa kertomuksissa fyysinen väkivalta oli alkanut vähitellen ja ollut kausiluontoista. Usea haastateltu kuvaili väkivallan alkamisen olevan jotenkin ennakoitavissa miehen käyttäytymisestä ja mielentilan muutoksesta. Fyysisen väkivallan tieltä pakeneminen oli monelle tuttua ja naiset osasivat lukea jo ennalta merkkejä, milloin on parempi lähteä turvaan. Useat naiset olivat kehittyneet taitaviksi tarkkailijoiksi ja väkivaltatilanteiden välttäjiksi. Useiden haastateltujen kertomuksista kuitenkin ilmeni, että väkivalta oli muuttunut ajan myötä raaemmaksi ja sen välttäminen ei aina ollut mahdollista.

”Se ei ollut sellaista, että olisi päivittäin pitänyt pelätä väkivaltaa, mutta silloin kun se uhka oli olemassa, sen kyllä huomasi käytöksestä ja olemuksesta kaikin puolin. Näki että nyt viiraa. Sitten se rupesi sillai muuttumaan, että kun sitä väkivaltaa tapahtui, niin se oli joka kerta niin kuin astetta tai montakin rankempaa. Eka kerta ku se löi sen nyrkiniskun, niin sen jälkeen sitten alettiinkin jo kuristaan hengiltä ja se meni aina niin kuin tosi paljon pahemmaksi.” N31v

Huolimatta koetusta rankastakin fyysisestä väkivallasta monet haastatellut naiset korostivat erityisesti henkisen väkivallan raskautta. Romaninaisen elämään liittyy sellaisia kulttuurin erityispiirteitä, jotka helposti ristiriitatilanteissa muuttuvat henkiseksi väkivallaksi. Ne myös rajoittavat elämää ja luovat siihen laaja-alaista väkivallan uhkaa. Moni haastateltava kuvasi henkistä väkivaltaa ja väkivallan uhkaa väkivallan muodoista pahimpana.

”Minusta se on paljon, paljon pahempaa. Toinen ihminen vie oman minän ja sanotaan että panee ne henkilöpaperitkin taskuunsa. ... Väkiältä oli siis henkistä alistamista.” N35v

Fyysistä väkivaltaa on ehkä helpompi käsitellä ulkopuolisten kanssa ja se tulee selkeimmin ymmärretyksi. Sen sijaan henkiseen väkivaltaan liittyy romanikulttuurissa paljon sellaisia piirteitä, joita ulkopuolisen on vaikea tiedostaa ja käsittää. Monet haastatellut aloittivat tästä puhumisen sen tyyppisillä lauseilla kuin *”toinen romani tämän ymmärtää, mutta miten sen saisi valtaväestöön kuuluvalla ymmärretyksi...”* ja *”en tiedä ymmärrätkö tätä, mutta yritän selittää miten tää meidän kulttuurissa on...”*. Naisten kertomusten perusteella henkinen väkivalta liittyy osaltaan naisen miestä heikompaan asemaan romanikulttuurissa. Naisen itsemääräämisoikeuden rajoittaminen on johonkin pisteeseen asti hyväksyttyä ja miehellä on oikeus käyttää valtaa perheessä. Naisella on romanikulttuurissa mahdollisuus myös kokea itsensä arvokkaaksi ja yhteisöön kuuluvaksi, mutta mies vartioi sitä, miten nainen voi tuota mahdollisuutta käyttää. Mies voi myös viedä naiselta äänen ja tilan kokonaan.

Muutama asiantuntijahaastateltava otti esiin eri väkivallan muodot ja korosti sitä, että henkinen väkivalta on yleensäkin erittäin vaikea asia, koska se ei aina tule esiin. Nainen saattaa olla täysin alistunut tilanteeseen, jolloin kynnys avun hakemiseen voi olla erityisen suuri. Romaninaisten kohdalla kulttuuriin sisältyvä naisen heikoksi määritelty asema korostaa tätä alistumista. Romaninaisten tapaan myös eräs asiantuntijahaastateltu totesi henkisen väkivallan olevan joskus jopa pahempaa kuin fyysinen väkivalta. *”Kunpa edes löisi”* kertoi eräs väkivaltatyötä tekevä asiantuntija hänen asiakkaansa sanoneen piinan jatkuessa. Muutamassa haastattelussa arveltiin henkisen väkivallan eri muodoissaan olevan romaneilla erityisen korostunutta ja monitahoista.

Uhka

Turvakodeissa nähdään monia eri asiakasryhmiä ja esiin tulee piirteitä, jotka ovat ominaisia eri ryhmille. Turvakotikyselyyn¹ vastanneista valtaosa näki, että romaninaisten kohtaamaan lähisuhde- ja perheväkivaltaan liittyy joitakin erityisiä, muista poikkeavia piirteitä. Yleensä erityisiä piirteitä katsottiin esiintyvän jossain määrin, eli suureksi osaksi itse väkivalta nähtiin kuitenkin kaikilla asiakasryhmillä samankaltaisena. Ne turvakotien vastaajat, jotka näkivät romaninaisten kohtaamassa lähisuhde- ja perheväkivallassa erityisiä piirteitä, kuvailivat näitä keskenään hyvin samankaltaisesti.

Lähes kaikki vastaajat mainitsivat suvun tekijänä, joka tuo erityisiä piirteitä romaninaisten kokemaan väkivaltaan. Suku mainittiin ensinnäkin sinä mielessä, että kyse on harvoin vain ydinperheen sisäisestä asiasta, vaan siihen liittyvät myös molempien puolisoitten suvut. Toiseksi suku mainittiin siinä mielessä, että taustalla on usein laajempia ja pidemmältä juontavia sukuriitoja tai väistämismeltemollisuusasioita, jotka vaikuttavat naisten avun hakemiseen ja sen saamiseen. Vastaajien mukaan väkivaltilanne ei romaneilla yleensä rajoitu valtaväestön tapaan vain miehen ja naisen välille, vaan nainen kokee väkivallan uhkaa myös kaukaisempien henkilöiden, yleensä miehen suvun taholta. ”Uhkaava henkilö ei ole pelkästään entinen tai nykyinen puoliso vaan myös tämän suku.”; ”Väkivalta laaja-alaisempaa ja usein ennakoitavaa - uhkaa suvun piiristä”.

Väkivallan uhka nousi tutkimuksessa keskeiseksi teemaksi. Se koettiin yhdeksi romanikulttuurin tyypilliseksi väkivallan muodoksi ja osatekijäksi, joka rajoittaa naisen mahdollisuuksia toimia tilanteessa, jossa hän on joutunut väkivallan kohteeksi. Toisaalta väkivallan uhan olemassaolon nähtiin myös tekevän väkivallasta ennakoitavampaa ja sen nähtiin näin ajateltuna jopa ennaltaehkäisevän fyysisistä väkivaltaa. Väkivallan uhka liittyy romaniyhteisön sisäisiin sukujen ja yksilöiden välisiä suhteita sääteleviin normeihin ja niiden noudattamiseen. Normien rikkomisen seuraukset ovat ennalta tiedossa ja romanit pyrkivät välttämään näitä. Romanikulttuurissa ihmisten ja yhteisöjen välisiä suhteita yleensäkin säädellään välttämisen ja väistämisen avulla.

Väkivallan uhka oli myös haastateltujen naisten puheessa punaisena lankana. Uhkaava tekijä oli yhtäältä oma tai entinen kumppani ja toisaalta romaniyhteisö laajemmin. Uhka saattoi olla julki lausumatonta. Erityisesti romaniyhteisölle ominainen uhka on rakenteellistunutta ja siihen liittyy monimutkainen kirjoittamattomien sääntöjen kokonaisuus. Haastatellut naiset elivät jatkuvan väkivallan laajenemisen uhan alla. He tiesivät hyvin tarkkaan, miten he voivat käyttäytyä ja toimia estääkseen uhkakuva toteutumasta. Romaninaiset tietävät, mitä heidän toimistaan seuraa, jos he esimerkiksi kertovat läheisilleen kokemastaan väkivallasta tai kääntyvät viranomaisten puoleen. Monet haastatellut naiset ja romanitaustaiset asiantuntijat huomauttavat myös, että kyse ei ole pelkästä uhasta, vaan tapahtumista, jotka väistämättä tietyissä olosuhteissa tapahtuvat, jos nainen toimii sääntöjen vastaisesti.

Jos nainen kertoo kokemastaan väkivallasta esimerkiksi vanhemmilleen ja he auttavat tytärtä, ovat vanhemmat monessa tapauksessa vaarassa. Sama koskee muita väkivallan uhria auttaneita. Tästä syystä nainen ei voi kertoa kokemastaan väkivallasta ja hakea apua läheisiltään, suvultaan tai ystäviltään. Väkivaltaa kokeneet naiset

¹ Ensi- ja turvakotien näkökulmaa romaninaisten kokemaan väkivaltaan ja heidän avunsaantiinsa tuotiin tutkimukseen sähköisen kyselyn avulla. Tutkimuksen yhtenä aineistona ovat ensi- ja turvakodeille sekä väkivaltatyön avopalveluille toteutetun kyselyn vastaukset (n=26). Kyselyn toteutustavasta on kerrottu edellä luvussa 2.

eivät esimerkiksi helposti tukeudu veljiinsä tai isäänsä. Jos nämä ryhtyisivät puolustamaan naista, olisi se toisen suvun ja erityisesti sen miesten asioihin puuttumista. Jotkut haastatellut olivat lisäksi sitä mieltä, että romanikulttuurissa miesten välinen lojaalisuus on erityisen suurta, eikä toisten miesten tekemisiin mielellään puututa.

”En voi kuitenkaan puhua kaikkea, en edes uskalla puhua omalle perheelle. Kyllä ne jotain tietää, mutta ei kaikkea, ei meidän elämän totuutta. Varsinkin veljelle en voi kertoa. Olen joutunut ottamaan välimatkaa sukulaisiin miehen takia, koska hän on hankala. Mies uhannut vahingoittaa mun äitiä. Ei ole pelkkiä puheita, vaan ne kannattaa ottaa huomioon, koska meillä käy tällaista. Kun miehen päässä on vinksahantunut tosi pahasti, niin se on esimerkiksi hengen vienyt sen naisen veljeltä. Siinä mielessä tosi paljon lainlyödään meidän tilannetta, kun ne ei ole vain pelkkiä puheita tai naisen sekoilua ja luulotautista pelkoa, vaan täyttä totta.” N37v

Naiset varovat viimeiseen asti kärjistävästä ja levittämästä väkivaltaa sukujen väliseksi riidaksi. Tällaisissa ristiriitatilanteissa voi tapahtua myös tappoja tai murhia, joista nainen olisi omasta ja yhteisön mielestä vastuussa. Haastatellut naiset korostivat sitä, että he eivät voi provosoida liikkeelle tapahtumia, jotka mitä todennäköisimmin johtaisivat väkivallan leviämiseen tai jopa surmiin. Tällöin heidän omallatunnonaan olisi oman sukulaisen tai miehen sukulaisen kuolema. Lisäksi, jos väkivaltaa tehnyt mies olisi tällaisessa tilanteessa kostona surmannut jonkun, pidettäisiin myös heidän yhteisiä lapsiaan murhaajan lapsina ja he joutuisivat kärsimään seurauksista lopuikänsä. Nainen itse ja lapset joutuisivat olemaan jatkuvasti paossa ja pelkäämään.

Monet naiset kertoivat siitä, kuinka piti ”laskea” mitä mistäkin teosta seuraisi ja tehdä paljon ajatustyötä, ennen kuin ryhtyi mihinkään toimenpiteisiin omien oikeuksiansa hakemiseksi. Eräs haastateltu kertoi pohtineensa tilannettaan ja laskeneensa, että jos hän tekee rikosilmoituksen, mies tappaa jonkun hänen suvustaan ja silloin hän itse joutuu pakenemaan miehen suvun lisäksi omaa sukuaan, koska hänen takiaan on tapahtunut murha. Naiset joutuivat haastattelujen perusteella näin ennakoimaan tapahtumia ja valitsemaan pienimmän pahan. Heidän valintansa, jotka saattoivat viranomaisten ja tukipalvelujen näkökulmasta kertoa siitä, että todellista väkivallan vaaraa ei ole, tai että nainen ei tarvitse viranomaisten suojaa, perustuivatkin siis aivan vastakkaiseen tilanteeseen. Tukipalveluissa ja viranomaistahoilla usein tulkitaan tilanne niin, että nainen saa apua omalta väeltään, vaikka todellisuudessa oma suku voi olla viimeinen, mihin nainen voi tukeutua silloin, kun tilanne kärjistyy uhkaavaksi.

”Tää on nyt juuri kun puhutaan romaneista ja romanikulttuurista ja siellä tapahtuvasta väkivallasta, niin se mikä tuo siellä oman haasteellisuutensa, jos esimerkiksi vertaa väkivallatilanteita ja vaikeita konfliktitilanteita valtaväestön kesken, niin se on tavallaan niin, että siitä on ulkopuolella muut ihmiset ja sukulaiset. Mutta tässä tapauksessa kun on romani, niin siinä tavallaan velvoitetaan suku olemaan tai ainakin lähisukulaiset, tietyllä tavalla... niiltä vaaditaan jonkinlaista osallistumista ja sitä kontrollointia, että esimerkiksi vanhempia velvoitetaan, että heidän pitää kontrolloida sitä omaa tyttäntään käyttäytymään miehen ja sen suvun tahtomalla tavalla. Eli se on henkistä väkivaltaa myös läheisiä kohtaan.” N31v

”Se että suvulla kiristetään, niin se on ihan todellinen asia ja ongelma. Jokin vuosi sitten jossain päin Suomea, niin siellä alkoi ammuskelu, kun nainen oli mennyt turvaan. Mihin muuallekaan hän menee, kun vanhempinsa luokse. Se ei ole mitään, että vaan puhuttaisiin. Että tää on sitä mitä

viranomaiset välttämättä ei aina ymmärrä. Että ei oteta todesta, että ajatellaan että mitä sä meet takasin, kun olet turvaan päässyt.” N48v

”No minä puhun nyt ihan rehellisesti, että minä en halua näitä sukuriitoja, verikostoja ja niitä sun muita, että minä olen pienestä asti kasvanut niihin, että meillä on ollut niin paljon niitä suvussa, niitä sukuriitoja muiden sukujen kanssa... on hengen uhkailua, on semmoista oman hengen uhkailua, sun muuta.” N38v

Seuraavassa sitaatissa tulee hyvin esille se, miten erilaisessa asemassa suhteessa valtaväestön naisiin romaninaiset voivat tuntea olevansa avun saannin suhteen. He eivät voi yhteisön sisäisen paineen ja väkivallan laajenemisen uhan takia hakea viranomaisapua kuten valtaväestön naiset.

”Sain monta kymmentä kertaa turvakotipaikan, mutta aina mut palautettiin takaisin, koska en hakenut lähestymiskielloa ja tehnyt poliisi-ilmoitusta, joi- ta en voinut tehdä, koska kun me ollaan romaneja. Meillä on niin erilainen se elämä, että se poikkeaa valkolaisen elämästä kuin yö ja päivä. Valkolainen saa saman tien marssia poliisilaitokselle ja tehdä ilmoitukset niin kuin se ite haluaa, mutta mustalainainen ei voi tehdä sitä, koska se riitä jatkuu ja pahenee ja pahenee. Jos sattuu oleen veli, niin se kiristää sen veljen kautta. Kun esim. mulla on veljiä, niin mä olen joutunut säästään mun veljiäni ja ajattelemaan, että se menee ja tekee mun veljille jotain, koska hän on ihminen, joka pystyy siihen.” N37v

Jotkut naiset kuitenkin haluaisivat murtaa käsityksen, että avun hakeminen tai viranomaisten puoleen kääntyminen olisi se, mistä on pahimmat seuraukset. Tämän näkökannan mukaan tilanne on naisen kannalta joka tapauksessa huono eikä ketään voida kiristämällä pitää huonossa asemassa. Omia oikeuksia pitäisi vain rohkeasti lähteä ajamaan.

”Kyllä mä muistan itsestänikin sen, että ei ollut mikään helppo juttu, ja tosiaan mietin ja puntaroin asiaa ja leikin tavallaan ajatusleikkiä, että jos mä teen tällä tavalla, mitä kaikkea siitä voi seurata tai jos teenkin tällä tavalla. Mutta kyllä se on ensimmäinen juttu mitä pitäisi ruveta työstämään, niin se on se että niitä rikosilmoituksia pitäisi ruveta tekemään. En mä usko, että yksin se voisi olla syynä että alkaisi tapahtua jotain pahaa, että tekee rikosilmoituksen, että kyllä se tapahtuisi joka tapauksessa, jos siellä on vastapuolella ihminen, joka on väkivaltainen ja haluaa tehdä sulle pahaa, niin ottaahan se syyn mistä tahansa. Ja jos ei siellä ole taustalla viranomaispelkoa, niin eihän sitten mikään hillitse sitä käytöstä.” N31v

Joidenkin nuorten naisten mukaan poliisin kutsuminen tai itsensä puolustaminen väkivaltatilanteessa on helpompaa, jos mies on nuori. Vanhempaa miestä kohtaan ei nainen uskaltaisi ryhtyä mihinkään, mutta nuorella miehellä ei ole vielä sellaista auktoriteettia ja asemaa, että se toimisi niin suurena pelotteena. Lisäksi, kuten jo aiemmin todettiin, jos mies on esimerkiksi narkomaani, on oman itsen puolustaminen häntä vastaan helpompaa, koska ympäristökin tuomitsee miehen käyttäytymisen herkem- min.

Omistajuus ja vaino

Yksi naisten haastatteluissa esiin noussut väkivallan piirre on vainoaminen, jota suuri osa haastatelluista naisista oli joutunut kestäämään. Vainolla tarkoitetaan lähi- ja parisuhdekontekstissa sellaista entisen tai nykyisen kumppanin seuraamista, uhkaavia yhteydenottoja, uhkailua, pelottelua tai muuta elämään vaikuttamista, jonka uhri on kokenut pelottavana. Kaikkein yleisin vainon muoto on entisen puolison vainoaminen, joka on jatkoa jo parisuhteessa ilmenneelle väkivallalle. Vainolla ja siihen liittyvällä fyysisellä väkivallalla on lisäksi taipumus raaistua pitkittyessään. (Kumpuniemi 2012, s. 4)

Vaino liittyi romaninaisten kertomuksissa yleensä tilanteisiin, jolloin nainen pyrki irrottautumaan suhteesta tai oli eron jälkeen tavannut uuden miehen. Miehellä itsellään saattoi olla jo uusi perhe, mutta hän käytti edelleen valtaa entistä kumppaniaan kohtaan. Useilla haastatelluilla naisilla, joiden kohdalla väkivalta oli kestänyt pitkään, oli myös uusi suhde ja ehkä lapsiakin tästä suhteesta. Silti entisen miehen taholta piina jatkui. Monet haastateltavat naiset ja asiantuntijat kertoivat tästä miehen vallan ja väkivallan jatkumisesta erosta huolimatta. Entinen mies saattoi vainota vuosia eron jälkeen kaikin mahdollisin keinoin ja osoittaa omistajuuttaan naista kohtaan.

Eroon ja sen jälkeiseen aikaan liittyvä väkivalta ja vainoamiskäyttäytyminen ovat yleisiä myös valtaväestön perheväkivaltatapauksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa (Piispa ym. 2006) puolet väkivaltaa parisuhteessa tehneistä miehistä jatkoi väkivaltaa eron jälkeen vainoamalla entistä kumppaniaan. Romaneilla eron jälkeinen väkivalta näyttäisi kuitenkin olevan osittain sidoksissa myös kulttuurillisiin piirteisiin.

”Siihen mitä tulee väkivallan ilmenemiseen romanikulttuurissa, niin esimerkiksi tässä meidän tapauksessa, niin mies ajatteli, että vaikka me ollaan erottu niin hän omistaa mut, eli mulla ei sen jälkeen saa olla enää muita suhteita. Ja kun mä olin meidän eron jälkeen tavannut toisen miehen, niin tää oli tavallaan se syy, miksi hän oli oikeutettu käyttämään väkivaltaa. Ja se oli syy miksi hänen läheisensä katsoivat että minä olin tehnyt jotain väärää. Sillä ehkä ajatellaan, että sillä korjataan menetettyä kunniaa. Eli että jos mä en ole onnistunut tota naista pitämään, niin se on niin huono nainen jos se rupeaa edes harkitsemaan suhdetta jonkun muun miehen kanssa. Jotain sillä yritetään paikata sen kunnian menetyksessä.” N31v

Eräs asiantuntijana haastateltu henkilö kertoi tapauksesta, jonka hän oli kohdannut työssään. Siinä romaninainen oli tehnyt eron jälkeen paljon työtä sen eteen, että hän pääsee pois miehen elämästä ja pahoista väkivaltaisuuksista. Nainen oli vaihtanut nimeä, pyrkinyt ulkoisesti muuttamaan olemustaan esimerkiksi hiusten värjäyksellä ja vaatetuksella sekä levittänyt jopa juttua muuttamisestaan toiselle paikkakunnalle. Kaikista toimista huolimatta ex-mies löysi naisen, jonka jälkeen väkivalta jälleen jatkui. Myös asiantuntijoiden mukaan tällaista vainoamista on valtaväestöön kuuluvilakin, mutta heidän mukaansa se on selvästi yleisempää romanien keskuudessa.

Jotkut naiset olivat onnistuneet eroamaan väkivaltaisesta miehestä niin, että tämä lopulta hyväksyi naisen irrottautumisen suhteesta.

”Itse tein töitä, että pääsin eroon. Eihän ne miehet halua hellittää, että kyllä siinä joutuu siis niin kuin vähäksi aikaa katoamaan maisemista joskus. Väkivalta loppui eroon, ei jatkunut sitten enää, että hän ymmärsi sen, että hän ei minua voi saada enää. Loppu hienosti, mutta kaikilla ei mene näin.” N35v

Suurella osalla haastateltuja naisia piina kuitenkin jatkui ja saattoi eron jälkeen muuttua todella rankaksi fyysiseksi väkivallaksi. Haastatelluista naisista noin puolen tarinat kertoivat vuosikausia jatkuneesta parisuhdevainosta, joka sai hyvin raakoja muotoja. Väkivalta oli sekä henkistä että fyysistä. Miehet soittelivat ja lähettelivät uhkaavia viestejä muiden romanien ja jopa omien lasten kautta. Vaino oli monesti myös seurailua ja väijymistä. Naiset kertoivat muun muassa kodin, työpaikan, sosiaalitoimiston tai lasten koulun ulkopuolella väijymisestä. Vainoaminen muuttui monessa tapauksessa fyysiseksi väkivallaksi. Näissä yhteyksissä naiset kertoivat, että kun mies oli saanut heidät kiinni, hän oli saattanut jatkaa väkivaltaa esimerkiksi nyrkein hakaamalla tai potkimalla tuntikausia ilman, että naisella olisi ollut mitään pakoon pääsyn mahdollisuutta. Naiset kertoivat myös asein kotiin tunkeutumisesta, ampumisista ja puukotuksista. Eräs vainoa kokenut nainen sanoi paljon kertovasti, että kun hän itse joutui vankilaan, hänestä tuntui kuin hän olisi taivaassa, koska hän oli turvassa.

Kuten valtaväestönkin keskuudessa, parisuhdevaino voi kohdistua myös uhrin läheisiin. Erityisesti näin on, jos nainen hakee turvaa esimerkiksi vanhempiansa tai sisarustensa luota. Vainoaja voi myös yrittää mustamaalata uhriaan hänen läheistensä ja esimerkiksi sosiaaliviranomaisten ja työnantajan silmissä. Tällaista mustamaalausta tuli esiin muutaman haastatellun kertomuksessa. Poikkeavaa romaninaisten kohtauksissa parisuhdevainossa näyttäisi olevan kuitenkin se, että yhteisö ja sen sisäiset säännöt saattavat epäsuorasti jopa jossain määrin tukea vainoamista. Siihen ei ainaakaan helposti puututa. Koska naisen katsotaan kuuluvan miehelle, on miehellä oikeus puuttua hänen elämäänsä myös eron jälkeen. Vainoa tai sen tapaista käyttäytymistä voi lisäksi kohdistua romaninaiseen samanaikaisesti useamman ihmisen tai ihmisryhmän taholta. Jos naisen katsotaan aiheuttaneen käyttäytymisellään ristiriitoja ja väkivaltaa, voi hänen ”perässään” olla myös muita romaneja.

Häpäisy

Muutama asiantuntijahaastateltu puhui erityisesti romanikulttuurille tyypillisestä naisen häpäisystä. Sen taustalla on ajatus miehen kunniaista, jota naisen sopimaton käyttäytyminen uhkaa. Jos miehen mukaan hänen ylpeyttään on loukattu, hän saattaa kostaa naiselle häpäisemällä tämän muiden silmissä. Yksi yleinen häpäisy ja nöyryyttämisen keino on naisen hiusten leikkuu. Jos mies kokee, että hänen kunniaansa loukataan, hän voi leikata naisen hiukset lyhyiksi, mikä viestittää heti muille romaneille naisen nöyryyttämistä ja tekee hänestä ”huonon naisen” muiden silmissä. Mies ja miehen suku voivat siis käyttää häpeärangaistusta yhtenä väkivallan muotona, jolla puututaan naisen fyysiseen koskemattomuuteen. Tällä on myös suuret henkiset vaikutukset, sillä pitkät hiukset ovat romaninaisen ylpeys, osa hänen kunniaansa.

”Eli silloin hän leikkas ne mun hiukset, se on yksi tällainen tyypillinen mitä romanimiehet tekee. Jos nainen on ollut kuriton ja ollut yhteydessä toisen miehen kanssa, niin tää on tällainen. Ei sitä voi kauniimminkin sanoa, mutta huoran merkki, kun hiukset leikataan. Se tehdään näkyväksi merkiksi, ihan kuin joku tatuois otsaan että huora. Mies tekee siitä näkyvän, minkä muut romaniyhteisössä, niin kaikki tietää mistä on kyse, ei tarvitse erikseen kertoa. Niin mä muistan, että se oli ehkä se kaikista kovin pala silloin siinä hetkessä, kun se leikkasi ne hiukset, ja mä itse koin, että mä en ole tehnyt mitään väärää, kun oltiin erottukin. Ja sitä tuli julkinen huorastatus, se oli ehkä pahin ja nöyryyttävin juttu. Että naama ja haavat paranee, mutta hiusten leikkaus oli mulle kaikkein isoin juttu kestää.” N31v

Useammalta haastatellulta naiselta oli jossain vaiheessa hiukset leikattu lyhyiksi osana väkivallan jatkumoa. Tämä tapahtuma oli selvästi ollut henkisesti erittäin vaikea näille naisille, jotka itsekin kunnioittivat romanikulttuurin tapoja. He kokivat todella tullessa häväistyiksi. Heidät oli leimattu huonoiksi naisiksi yhteisössä ilman, että he olisivat tehneet mitään siihen viittaavaa. Naisen on vaikea puolustautua ja selittää asian oikeaa laitaa kantaessaan kehossaan kaikkien nähtävissä olevaa merkkiä siitä, että hän on itse syyllistynyt yhteisössä yleisesti tuomittavaan tekoon. Joidenkin haastateltujen tapauksissa mies tai miehen suku olivat näin naista syyllistämällä ja leimaamalla kostaneet häpeän, jonka he kokivat aiheutuneen naisen eroaikeista tai avun hakemisesta väkivaltaista miestä vastaan. Jopa eron jälkeen nainen saattoi joutua miehen häpäisyn kohteeksi, jos hän oli tavannut uuden miehen. Ero ei siis aina tarkoita miehen näkökulmasta sitä, että nainen voi jatkaa elämäänsä ja luoda uusia suhteita, vaikka hänellä itsellään olisikin uusi kumppani.

Lapsilla kiristäminen

Romaninaisilla on erityisen suuri pelko lasten menetyksestä tilanteissa, joissa perheessä on ongelmia. Useampi haastateltu kertoi tilanteista, joissa viranomaiset olivat tulleet hakemaan lapset tai heille oli ehdotettu lasten antamista laitokseen. He kokivat tämän hyvin epäoikeudenmukaisena siksi, että väkivalta ei ollut heidän syytään, vaan he olivat sen uhreja. He olisivat tarvinneet suojaa ja tukea lasten kanssa yhdessä. Lasten erottaminen äidistä olisi heidän mukaansa lisännyt sekä heidän itsensä että lasten kärsimystä.

Romaninaisten kohdalla lasten menettämisen pelkoa lisää haastateltujen mukaan se, että romanikulttuurissa yleensä katsotaan lasten kuuluvan ensisijaisesti miehelle ja hänen suvulleen. Jotkut haastateltavat mainitsivat lapsilla kiristämisen merkittävimmäksi tekijäksi, millä miehet saavat pidettyä naisen huonossa ja väkivaltaisessa suhteessa.

”Pahinta on nää sisäiset lait, jotka menee kaiken muun yli. Tää on niin tyypillistä romaneille, että mies ottaa lapset. Lapsilla kiristetään ja painostetaan ja lapsia käytetään hyväksi näissä asioissa.” N43v

”Monilla on vaikeaa lähteä, koska on lapsia. Romanimieshän kiristää, jos ei ole velimiehiä, joiden päälle käymisellä voi uhkailla, niin sitten ne on ne lapset.” N48v

”On sitäkin aika paljon, että pelätään että lapset viedään miehen sukuun, ei haluta jättää lapsia eikä siksi haluta erota.” N32v

”Eikä se mitään, mutta kun meillä oli kaksi yhteistä lasta siinä elämässä ja se ensimmäinen lapsi ei ollut vielä edes syntynyt, kun meille tuli ne vaikeudet. Mies oli jo valmiiksi päättänyt, että kun me erotaan, niin mä en saa pitää lapsia, vaan hän vie ne lapset.” N37v

Haastatteluissa tuli esiin, että lasten menettäminen on hyvin yleistä. Kyse ei ole vain huoltajuuden siirtymisestä isälle, vaan monesti naisen kaikki yhteydet lapseen katkaistaan. Romaninaisten on näin ollen hyvin vaikea irrottautua väkivaltaisesta suhteesta tai hakea apua, jos heillä on yhteisiä lapsia väkivaltaa tehneen miehen kanssa. Paria naista oli uhattu jo ennen lapsen syntymää sillä, että jos nainen lähtee suhteesta, mies ottaa lapsen heti kun se syntyy.

”Mulla oli kaksi poikaa ennestään ja mä odotin sille miehelle lasta ja hän sanoi, että jos mä en ole hänen kanssaan, niin mä en saa pitää sitä lasta. Sen sukulaisetkin kävi mua uhkailemassa ja painostamassa. Mä olin piilossa useita kertoja ja mä vastasyntyneen kanssa pakenin sitä miestä.” N43v

”En saanut poikia silloin mukaani erossa, mikä johtui romanikulttuurista, että en saanut lapsia mukaan, kun lähdin suhteesta pois, eli poikien mummot on osallistuneet kasvatukseen. En saanut silloin moniin vuosiin lapsiin yhteyttä muuta kuin viranomaisten kautta.” N38v

Muutama haastatelluista naisista oli joutunut vastoin tahtoaan luovuttamaan lapsensa miehen suvulle. Naisten haastatteluissa tuli esiin tilanteita, joissa eroa suunnittelevalta tai kotoa lähteneeltä naiselta on jopa siepattu lapset isän sukuun. Tämä on aiheuttanut vuosikausien surun ja ikävän lasten menettämisestä. Naisilla oli myös suuri huoli lasten kohtelusta ja siitä huolehditaanko heistä kunnolla etenkin, jos lasten isällä ja tämän lähisukulaisilla oli päihdeongelmia. Naisten on vaikea romanikulttuurissa vaatia erossa lapsia itselleen ja heidät voidaan painostaa ja uhkailla luopumaan virallises-tikin huoltajuudesta. Etenkin nuorten äitien on vaikea pitää puoliaan miehen ja monesti myös miehen sukulaisten painostaessa.

Sekä naisten että asiantuntijoiden haastatteluissa tuli esiin, että mies voi käyttää lasten menettämistä kiristyskeinona siinäkin tapauksessa, että hän ei itse ole valmis tai kykenevä hoitamaan lapsia ja huolehtimaan heistä. Useissa tilanteissa onkin niin, että mies vie lapset joko oman äitinsä tai jonkun muun oman sukulaisensa hoiviin. Lapset saattavat tällöin olla hyvinkin heikolla hoidolla tai jopa kaltoin kohdeltuina ja milloin kenenkin luona. Jos mies joutuu vankilaan, jää lapsi helposti erään haastatellun sanoin ”heittopussiksi” miehen sukuun. Lasten äidiltä voidaan myös kieltää lasten tapaaminen kokonaan. Kyse ei siis tällaisissa tapauksissa ole ensisijaisesti lapsen edusta tai isän vastuusta ja oikeudesta hoitaa lapsiaan, vaan lähinnä miehen kunniaa ja naisen rankaisemisesta.

Myös turvakotikyselyn tulosten perusteella yksi naiseen kohdistuva uhkaamisen tapa on muistuttaa, että lapset kuuluvat romanikulttuurissa isän suvulle. Naisten tuka-la asema nähtiin myös turvakotityössä. Usea vastaaja totesi, että naisten on vaikea erota väkivaltaisesta suhteesta lasten menettämisen pelossa. Vastauksissa tuotiin esiin myös entisten miesten valta naisiin, mikäli heillä on yhteisiä lapsia. Naiset eivät voi esimerkiksi muuttaa pois paikkakunnalta ilman entisen miehen lupaa. Miesten naisiin kohdistama kontrolli siis jatkuu lasten välityksellä suhteen päättymisen jälkeenkin. Myös eräs haastateltu nainen sanoi, että mies voi tulla vaatimaan lapsia itselleen pitkänkin ajan jälkeen esimerkiksi silloin, jos nainen on aloittanut uuden elämän uuden kumppanin kanssa.

8 VÄKIVALLASTA KERTOMINEN JA LÄHEISIIN IHMISIIN TURVAUTUMINEN

Romaninaisten ulkopuolisen avun hakemiseen vaikuttavat edellä kuvatut kulttuuriin ja sen sääntöihin liittyvät piirteet. Naiset eivät juuri voi puhua kokemastaan väkivallasta kenellekään omassa lähipiirissään. Tämä korostaa heidän tarvettaan ulkopuoliseen apuun. Tutkimuksessa haastatetuille naisille turvakodit olivatkin tuttuja ja lähes jokainen heistä oli ollut jossain vaiheessa turvakodissa. Suurin osa oli ollut turvakodissa useamman kerran, vaikka he eivät olleet voineet esimerkiksi puhua omille vanhemmilleen tai sisaruksilleen kokemastaan väkivallasta. Turvakotien voidaankin päätellä olevan erityisen tärkeitä turvapaikkoja romaninaisille.

Naisten haastatteluissa tuli esiin, että lähisuhteissa ja perheessä koetusta väkivallasta usein vaietaan, mikä on yleinen piirre myös valtaväestön lähisuhde- ja perheväkivaltatapauksissa (esim. Piispa ym. 2006). Romaninaisten elämässä tähän liittyy myös erityisiä piirteitä. Haastatteluissa kerrottiin siitä, kuinka yksin naiset ovat väkivallan kokemisen kanssa ja kuinka he yrittävät kestää tilannetta lasten takia. Yleensä nainen asuu miehen paikkakunnalla, jolloin läheisiä ystäviä ei myöskään välttämättä ole. Omille vanhemmille ei voida puhua monestakaan syystä. Ensinnäkin vanhemmille ihmisille ei ole sopivaa puhua parisuhteen asioista. Toiseksi monet eivät halua pahoittaa vanhempiansa mieltä. Kolmanneksi he eivät halua asettaa vanhempiaan vaaraan ja mahdollisten uhkausten kohteiksi. Isälle ja veljille tai muille suvun miehille ei uskalleta puhua yleensä siksi, että siitä seuraisi helposti väkivallan laajeneminen ja isompia sukuriitoja.

”Se on se häpeä, minkä vuoksi ei uskalla lähteä hakemaan apua. Eikä halua puhua niistä tavallaan niin henkilökohtaisista asioista kuin parisuhdeasioista. Jos sattuu huonosti menemään, niin ei kukaan lähde niitä heti kertomaan, mä en ainakaan usko.” N35v

”Omat perheenjäsenet eivät ole tienneet väkivallasta, olen aina salannut sen. Sehän se just on romaneitten ongelma, että niitä ei voi kertoa kenellekään, kun sitten saa aina pelätä, että tulee isommat riidat. Siksi pitää monta kertaa pyrkiä tämmöisin turvakotijuttuihin ja niille se on hyvä ketkä sinne pääsee. Mun veljet olisivat puuttuneet väkivaltaan, jos olisivat tienneet, se on ihan varma juttu. Äidille ei tietenkään voinut puhua, siitä olisi tullut isompi sota.” N44v

”En minä ole kertonut kenellekään. Kun mun veli oli kuollut, että mä olen sairaalassa jatkuvasti ja mulla on paikat auki, niin hän kysyi minulta että onko väkivaltaa ja mä sanoin ettei pidä paikkaansa.” N48v

”No minä en ole siis kaikkea kertonut minun sukulaisille, ja siskoille, että olen tietyt asiat pitänyt itelläni, vaikka onhan ne nähneet tässä monien vuosien aikana, että minä joudun hoitaa kaiken yksin, mutta ei ne niin kuin pahoinpitelyistä ja tuommosista tiedä mitään.” N38v

”En kertonut kenellekään asiasta mitään. Se teki mitä teki ja elämä oli mitä oli, niin ei siitä paljoa puhuttu kenellekään mitään. Pitkään aikaan en hakenut apua mistään, en turvakodista enkä mistään.” N28v

Jotkut haastatellut korostivat sitä, että väkivallasta voi oman perheen jäsenistä kertoa ainoastaan siskoille, mutta ei äidille, isälle eikä veljille. Nämä tekisivät asialle jotain,

mikä taas saisi aikaan suurempia riitoja. Joissain harvoissa tapauksissa asiasta pystyi puhumaan myös äidille. Väkivallasta tulikin helposti perheen naisten yhteinen salaisuus. Puhuminen koettiin helpottavaksi jo siksi, että ei tarvinnut pitää kaikkea sisällään. Muutama haastateltu nainen taas kertoi, että heitä oli auttanut väkivaltatilanteessa se, että asiasta saattoi puhua oman luottoystävänsä kanssa. Kaikilla luottoystävä ei ollut romanikulttuuriin kuuluva, vaan saattoi olla valtaväestön edustaja.

”En ole kertonut mitään. Jos olisin kertonut, niin olisi tullut tappelu taas tämän minun miehen vanhempien kanssa. Siskot tiesi, ei veljet, että ne ei lähde kostamaan.” N25v

”O mille siskoille kertomisesta on ollut se apu, että he ovat kuunnelleet.” N32v

”Silloin minulla oli hyvä ystävä, tai on vieläkin, että se oli mulle iso apu, että sain purkaa sitä tilannetta, mutta eihän sitä heti niin kun pysty edes kertomaan, että sitä pitää sisällään ja antaa ymmärtää, että kaikki on hyvin ja eihän tässä mitään hätää. Että sitä ajattelee, että on epäonnistunut elämässään ja häpeää näitä juttuja. Ehkä se on se häpeä suurin syy, ei halua puhua henkilökohtaisista asioista.” N35v

”Mulla on sitten täällä ollut semmonen ystävä, valtavan hyvä ihminen, uskovainen, niin hän niin kuin tietää kaiken, hänen kanssaan olen voinut puhua. Se on tukenut, ja kerrankin kun oli tämmönen pahoinpitely, niin heti sen jälkeen juttelin hänen kanssaan ja sain hirveesti tukea.” N38v

Edelliset sitaattit havainnollistavat hyvin kertomisen ja kuuntelemisen merkityksellisyyttä. Kertominen ei ole ainoastaan tiedonsiirtoa ja avunpyytämistä, vaan se auttaa myös jäsentämään, hahmottamaan ja suunnittelemaan omaa tilannetta ja mahdollisia ratkaisuja. Kertomisella voi saada myös myötätuntoa, tietoa sekä ohjeita.

Eräs nuori haastateltu nainen, joka oli niitä harvoja, jotka olivat lopulta voineet puhua väkivallasta vanhemmilleen, pohti omaa tilannettaan ja turvakotien merkitystä näin:

”En hakenut apua silloin, en vaan kehdannut enkä halunnut mennä semmoisiin turvapaikkoihin. Oman perheen kautta sitten sanottiin että tule vain pois sieltä ja mulla oli sitten paikka mihin mennä. Pystyin puhumaan perheelle, mutta eihän meillä siis romanikulttuurissa saa vanhempien ihmisten kanssa keskustella parisuhteen asioista. Mutta tietenkin jos meillä on hätä, että ollaan niin väkivallan kohteena, niin sitten saadaan, mutta ei muuten parisuhteeseen kuuluvista asioista. Romaniniaisilla on juuri se, että ne välttelee niin paljon sitä että vanhemmat saa tietää. Sitten varmaan haetaankin niin paljon viranomaisilta apua, kun on niin valtavana se, että ei saa tuoda julki vanhemmille. Sitä varten ne sitten varmasti tarvitsevat sitä turvakotia niin paljon, että voivat keskustella ja mennä valtaväestön apuun turvautumaan.” N27v

Asiantuntijat korostivat sitä, että avun hakeminen ja avun antaminen oman yhteisön ja oman lapsuuden perheen ja omien sisarusten kesken vaihtelee hyvinkin paljon perheen tilanteen mukaan. Osa romaniniaisista saa apua omilta läheisiltään. vaikeista asioista, esimerkiksi oman miehen väkivaltaisuudesta, ei kuitenkaan tavallisesti halua puhua omien sisarusten ja vanhempien kesken, sillä nainen tuntee asiasta suurta häpeää. Eri tahojen haastatteluista voi tehdä sellaisen havainnon, että kun asiantuntijat

puhuivat ensisijaisesti häpeästä esteenä väkivallasta kertomiselle, korostivat useimmat väkivaltaisessa suhteessa olleet naiset paljon myös turvallisuutta ja sitä että he eivät halunneet saattaa läheisiään vaaraan.

9 ROMANINAISET ENSI- JA TURVAKODEISSA

Monissa ensi- ja turvakodeissa sekä avopalveluissa ei viimeisten vuosien aikana ole ollut romaneja tai heitä on ollut hyvin vähän. Ensi- ja turvakodeille osoitetussa kyselyssä vastaajia pyydettiin esittämään käsityksensä siitä, miksi romaninaisia on vähän tai ei lainkaan. Ensikotien vastauksissa tätä selitettiin yleisimmin olettamuksella, että suku ja perhe antavat nuorelle romaniäidille ja perheelle tarvittavan tuen. Esimerkiksi isovanhempien uskottiin hoitavan lapsenlapsiaan. Viranomaisten tukeen ei näiden vastausten perusteella herkästi turvauduta ja se voi olla jopa häpeällistä. Myös useat haastatellut asiantuntijat ja tätä tutkimusta varten haastatellut romaninaiset puhuivat siitä, miten romaniyhteisössä suku auttaa jäseniään hyvin pitkälle sellaisissa tapauksissa, joihin ei liity sukujen välisiä ristiriitoja, väkivaltaa ja kunniakysymyksiä. Ensikotiin hakeutujilla ei välttämättä olekaan taustalla mitään väkivaltaa, vaan vaikeudet selvitä pienen lapsen kanssa voivat olla muunlaisia.

Ensikodeissa nähtiin yhtenä palvelun piiriin tulon syynä romanien häveliäisyyskäsitteisiin kuuluva perinne, jonka mukaan nuoret äidit eivät voi olla vanhempien silmien alla loppuraskauden aikana ja heti synnytyksen jälkeen. Eräs vastaaja kertoi, että varsinkin aiemmin nuoret perheet saattoivat turvautua ensikotiin tällaisena niin sanottuna likaisena aikana. Eräs vastaaja näki tässä tapahtuneen muutosta siten, että vanhemmat romaninaiset saattavat nykyisin ottaa tyttäriään luokseen vastoin romanikulttuurin perinnettä tällaisena aikana. Pari ensikotien vastaajaa korosti sitä, että syyt avun hakemiseen ovat samankaltaisia kuin muillakin asiakkailta:

”Samat syyt kuin muillakin asiakkailta: elämäntilanne on sellainen, että vauva ei ole turvassa tai saa riittävää huolenpitoa, jos perhe ei pääse palvelujen piiriin. Vauvan syntymän aikoihin tapahtuva parisuhdekräisi voi vaikuttaa. Romaneilla joskus kulttuuriin liittyvät syyt voivat kärjistä tilannetta, äiti ei saa apua sukulaisiltaan tai miehen sukulaisilta, vaan on ristiriitoinen.”

Eräs ensikodin vastaaja oli sitä mieltä, että romaninaisten on melko vaikea sopeutua yhteisasumiseen, johon ensikodissa joutuu. Toinen vastaaja taas näki vaikeutena sen, että ensikotiin voi ottaa vain yhden romaninaisen kerrallaan. Tämä johtuu vastaajan mukaan romanien omasta toiveesta. Jaksot ensikodissa ovat pitkiä, vähintään puolen vuoden pituisia. Yhden asiakkaan jakson päätyttyä voi mennä pitkään aika, ennen kuin palveluihin on hakeutumassa seuraava romaninainen. Vastauksissa tuotiin esiin myös sitä, että romanien on vaikea sopeutua pidempiaikaiseen työskentelyyn.

Avopalvelujen osalta arveltiin romaniasiakkaiden vähäisyyden johtuvan siitä, että keskusteluapu ja terapia eivät ehkä ole romanikulttuurissa tuttuja. Myös tätä tutkimusta varten haastatellut romanitaustaiset henkilöt kertoivat, että vaikka romanikulttuurissa tunteet ovat usein pinnalla, ei omista syvemmistä ajatuksista eikä erityisesti ongelmista ole totuttu puhumaan. Turvakotien laitospuolella romanien vähäisyys selitettiin monissa vastauksissa sillä yksinkertaisella syyllä, että heitä ei ole hakeutunut palveluun. Turvakodeissa kuten ensikodeissakin uskottiin, että romanit pyrkivät ratkaisemaan ongelmat ensisijaisesti yhteisön sisällä. Vastauksissa arveltiin myös, että kaikki eivät osaa hakeutua turvakotiin.

Lähes kaikissa turvakodeissa oli ollut tilanteita, joissa romaninaisia ei ole voitu ottaa palveluihin sisään. Yleisin syy tähän on vastausten perusteella se, että turvakodissa ei ole ollut ylipäätään tilaa uusille asiakkaille. Osa turvakotivastaajista taas esitti

syitä, jotka viittaavat enemmän siihen, että romanien on vaikea päästä turvakotiin. Tällainen suuri syy on esimerkiksi se, että romanit eivät aina saa maksusitoumuksia. Tämä taas on saattanut vastaajien mukaan johtua siitä, että asuinkunta on epäselvä ja maksajaa ei löydy. Lisäksi yhtenä syynä turvakotiin pääsyn epäämiseksi esitettiin se, että turvakotikriteerit eivät ole romanien kohdalla täyttyneet. Eräässä vastauksessa tilanne esitettiin näin:

”Asiakas ei saa maksusitoumusta, koska hänellä on oma asunto, missä mies ei ole kirjoilla.”

Tässä tapauksessa on siis katsottu, että naisella ei ole mitään vaaraa, koska mies ei virallisesti asu samassa asunnossa naisen kanssa. Tällainen johtopäätös kuvastaa niin lähisuhde- ja perheväkivallan ilmenemismuotojen kuin romanikulttuurinkin heikkoa tuntemusta. Muutamassa vastauksessa viitattiin lisäksi tilanteisiin, joissa on tulkittu, että kyse ei ole turvan tarpeesta, vaan tilapäisen majoituksen tai yösijan tarpeesta. Parissa vastauksessa mainittiin myös asiakkaan aiemmat ongelmat turvakodissa, maksamattomat laskut, aggressiivisuus tai muut ongelmat, joiden takia häntä ei ole otettu uudelleen asiakkaaksi. Näistä vastauksista näkyy, että romanien todellisuus, turvallisuus ja elämänehdot ovat niin kaukana valtaväestöstä, että sama palvelu ei välttämättä toimi. Romaneille oma turvakoti ei ole myöskään välttämättä hyvä ratkaisu, koska silloin häpeä, sukukiistat ja muut riskit voisivat kärjistyä entisestään.

Tilanteissa, joissa asiakasta ei ole ollut mahdollista ottaa ensi- tai turvakotiin ja mukana on ollut lapsia, on vastaajien mukaan pyritty yleensä turvaamaan lasten asema. Jos lastensuojelu on ollut se taho, joka on ollut järjestämässä äitiä lapsineen ensi- tai turvakotiin, on lastensuojelu yleensä jatkanut paikan hakemista muualta tai pyrkinyt tarjoamaan muun palvelun. Ensi- tai turvakodista on myös oltu yhteydessä sosiaalitoimeen, joko sosiaalipäivystykseen tai lastensuojeluun, joiden kanssa on tiivistä yhteistyötä. Joissain tapauksissa on tehty lastensuojeluilmoitus. Vastaajat kuvaavat tilanteita muun muassa näin:

”Asiakas on mennyt sukulaisen luokse tai majoittunut hotelliin. Perheen tilanteesta on tehty lastensuojeluilmoitus.”

”Viestitetään arviomme tilanteesta äidille ja perheen sosiaaliryöntekijälle ja motivoimme asiakasta hakemaan muuta apua.”

”Olemme pyrkineet järjestämään naiselle ja lapsille jonkun muun turvallisen paikan esim. turvakotipaikan toisella paikkakunnalla.”

Pääsääntöisesti romaninaisten tarpeisiin oli ensi- ja turvakodeissa kyselyyn vastanneiden arvion mukaan kuitenkin pystytty vastaamaan. Vaikeina esitettiin tilanteet, joissa sisällä palvelussa on jo ennestään romaniasiakas, jonka kanssa sisään pyrkivä avun tarvitsija ei sovi yhteen.

”Asiakkaaksi hakeutuja ei voinut tulla ensikotiin koska yhdistyksemme toisessa palvelussa oli asiakas suvusta jonka kanssa hänen sukunsa oli riidoissa eikä hän olisi kokenut oloaan turvalliseksi”

”Turvakodissa sisällä oli romaniasiakas ja asiakasta uhannut romani haki meiltä myös apua. Emme voineet tarjota apua hakevalle turvakotipaikkaa, koska väkivallan uhka olisi ollut myös talomme sisällä.”

”Käytäntönä on ollut, että turvakodissa on vain romaniperhe kerrallaan. Toisinaan olemme ottaneet kuitenkin myös toisen perheen, jos se on sopinut molemmille.”

Turvakodit eivät selvästi mielellään ottaneet useita romaninaisia samaan aikaan asiakkaakseen. Romaninaisten haastatteluissa taas monet totesivat, että heidän kannaltaan ei toisten romanien asiakkuus ole välttämättä aina turvakotiin menon este. He toivoivat, kuten viimeisen sitaatin tapauksessa on toimittu, että heiltä itseltään kysytään onko heillä estettä olla samaan aikaan asiakkaana.

”Nopeatempoista toimintaa, eivät sitoudu työskentelyyn”

Suurin osa ensi- ja turvakotikyselyn vastaajista totesi romaninaisten ottavan yhteyttä tilanteissa, joissa he kokevat väkivaltaa tai sen uhkaa oman miehen, entisen miehen tai näiden sukujen taholta. Kyseessä voi olla myös laajempi sukujen välisiin konflikteihin liittyvä turvattomuustilanne. Eräs vastaaja totesi, että on ollut tilanteita, joissa kokonainen perhe on hakenut turvakotiin verikoston pelossa.

”Pelko, että jotakin tapahtuu. Uhkauksia entisen puolison taholta.”

”Kaksi tavallisinta tilannetta ovat, kun koko perhe asuu yhteisessä kodissa ja mies uhkailee tai käyttäytyy väkivaltaisesti ja kun nainen asuu lasten kanssa omassa kodissa ja mies ja hänen sukunsa uhkailee naista esim. koska naisella on uusi miesystävä.”

”Naiset kaipaavat turvapaikkaa, kun puoliso ja mahdollisesti puolison suku uhkailevat.”

”Romaninaiset hakevat apua, kun kokevat väkivallan uhkaa miehensä tai ex-miehen taholta. Toisinaan myös toinen romanisuku voi uhata.”

Kaikki kyselyyn vastanneet eivät nähneet mitään erityisiä piirteitä romaninaisten tavassa hakea apua, vaan heidät nähtiin yksilöinä ja muutoinkin heterogeenisenä joukkona:

”Itse olen ajatellut heitä yksilöinä ja meillä on sen verran vähän romaniasiakkaita, että on vaikea tehdä yleistyksiä. Kaikki meillä olleet romanit ovat olleet keskenään aika erilaisia. Osa on pyrkinyt toimimaan vähemmän romanikulttuurin mukaan kuin toiset.”

Monet vastaajat kuitenkin olivat sitä mieltä, että romaninaisten avun hakemisessa on erityispiirteitä. Useissa vastauksissa tuli esiin aktiivisuus ja nopeatempoisuus. Ulkoapäin katsottuna tilanteet näyttävät muuttuvan nopeasti ja työntekijöiden näkökulmasta epäloogisesti. Ristiriitaisiksi koettiin erityisesti tilanteet, joissa turvaa hakeva romaninainen onkin turvakotijakson aikana ollut yhteydessä tekijään tai uhkaajaan.

”Ovat liikkeissään hyvin nopeita ja suku hyvin tiivis. Jos tänään on tapouhkaus ja suuri pelko väkivallantekijää kohtaan, saattaa tilanne vaihtua hyvinkin nopeasti.”

”Romaninaiset järjestävät itse aktiivisesti asioitaan ja asiakkuudet jäävät usein lyhyeksi, koska he siirtyvät paikkakunnalta toiselle.”

”Tulevat akuutisti ja lähtevät usein yhtä nopeasti. Palaavat usein takaisin kotiin tai menevät sukulaisten luo.”

”Välillä asiakkaat kieltävät kertomasta kenellekään turvakodissa olostaan ja seuraavana hetkenä ovella seisoo suvun edustaja, joka kertoo asiakkaan soittaneen olevansa täällä ja että hän tuli hakemaan asiakkaan nyt kotiin. Vaitiolo-velvollisina emme voi kommentoida asiaa.”

”Asiakas kertoo kokevansa pelkoa, mutta saattaa poistua turvakodista tuntemattomaan osoitteeseen useiksi päiviksi.”

Turvakotien näkökulmasta romaniasiakkaat eivät monesti kerro tapahtuneesta ja sen taustoista riittävästi, jotta heitä voitaisiin auttaa. Toisaalta vastaajien mukaan he odottavat saavansa palveluja ”tässä ja nyt”. Yleisin eri vastauksissa toistunut käsitys romaniasiakkaista on se, että he eivät näytä työntekijöiden näkökulmasta sitoutuvan työskentelyyn. Esiin tuotiin myös taustalla oleva suvun jäsenten vaikutus.

”Romanikulttuurissa on omanlaisensa toimintatavat, temperamentti ja suvun kunnioitus. Suku ohjaa hyvin usein naisten elämää. Voisi olettaa, että mikäli suvut eivät niin tiukasti määrittäisi elämää ja naisen tekemisiä, voisi avun hakeminen olla helpompaa.”

”Sitoutuminen on vaikeaa koska suku vaikuttaa taustalla paljon. Hakevat apua mutta sitoutuminen on vaikeaa suvun painostuksen takia.”

”Oma aktiivisuus tilanteen muuttamiseen usein tilanteissa vähäistä, sitoutumattomuudessa ongelmaa.”

”Moni romaninainen pakenee yhteydenottoja jatkuvaan puhelimesta olemiseen. Itse väkivallasta monikaan nainen ei halua puhua. Nuoret romaninaiset ovat avoimempia käsittelemään asioita. Käymme yhdessä asiakkaan kanssa läpi talomme toimintatapoja ja perustelemme ne tarvittaessa.”

Romaninaisten arveltiin myös olevan tottumattomia asioiden käsittelyyn ja perheväkivallasta puhumiseen. Toisaalta tuotiin esiin, että itse väkivaltatilanteista voidaan kertoa avoimesti, mutta keskustelu on vieras asioiden työstämismuoto. Esimerkiksi avopalveluihin romaninaiset eivät vastaajien mukaan juuri hakeudu. Ylipäättään palvelujen piiriin hakeutuminen voi olla vasta viimeinen vaihtoehto.

”Näyttäisi siltä, että romaninaiset eivät tule palveluiden piiriin kovin helposti. Asiat hoidetaan perheen ja suvun sisällä. Naisen asema jos perhe ja suku hylkäävät, on joskus ollut hyvin vaikea. Asiakas on ollut todella yksin ja hyljeksitty, monesti syyttä tai miehen aiheuttamista syistä”

”Joskus asioista puhuminen suoraan ja avoimesti voi olla vieläkin vaikeampaa kuin muilla asiakkailta, tosin voin olla väärässäkin. Seksuaalisuuteen liittyvä väkivalta on ehkä vieläkin vaikeammin käsiteltävissä kuin muilla asiakasryhmillä.”

”He ovat hyvin avoimia kertoessaan väkivaltatilanteista, mutta eivät halua keskusteluapua tai koe sitä tarpeelliseksi turvakotijakson jälkeen.”

Kyselyn vastauksissa tuotiin esiin usein käsitys, että romanit hoitavat asioita ensisijaisesti oman yhteisönsä sisällä ja että romaninaiset saavat apua ja tukea omalta suvulta.

Toiseksi romaninaisten käyttäytyminen ja toiminta avun hakemisen ja palveluissa olon aikana koettiin toisinaan sitoutumattomuudeksi. Ensi- ja turvakotien vastauksissa kuvastuu se, että syvempi ymmärrys romaniyhteisön kulttuurista ja romaninaisten käyttäytymisen syistä puuttuu. Tätä tutkimusta varten haastateltujen väkivaltaa kokeneiden naisten ja asiantuntijoiden kertomukset avasivat hyvin näitä kysymyksiä. Romaninaisten omista kertomuksista avun hakemisesta tuli esiin monia sellaisia seikkoja, jotka turvakotityössä ja akuuteissa avun tarpeissa saattavat jäädä piiloon.

Maksusitoumusten saaminen romaninaisille

Valtaosa turvakotikyselyn vastaajista oli sitä mieltä, että yhteistyö kuntien kanssa sujuu hyvin ja maksusitoumuksia saa romaninaisille yhtä lailla kuin valtaväestöön kuuluvillekin. Kuntien kanssa tehtävää yhteistyötä koskevaan kysymykseen vastanneista lähes kolme neljäsosaa oli tätä mieltä. Vastaajista noin viidennes piti yhteistyötä sinänsä sujuvana, mutta näki maksusitoumusten saannissa romaneille hankaluuksia. Vain yksi vastaaja piti romanien asioiden eteenpäin viemistä kunnissa yleensä vaikeana. Tämä johtui vastaajan mukaan siitä, että kunta ei aina ole tiedossa. Paikkakunnan määrittämisen vaikeutta tuotiin esiin myös joissain muissa vastauksissa.

“Omalta paikkakunnalta kysytään maksusitoumus. Aina paikkakunta ei ole selvillä, asiakas ei osaa sanoa mihin kuuluu, Ruotsiin vai mihin. Pyydetään asiakasta ottamaan yhteyttä omaan sosiaalityöntekijään tai yritetään selvittää mihin asiakas kuuluu. Usein asiakas lähtee pois, kun kerrotaan, että selvitämme asiaa.”

Valtaosa vastaajista kertoi, että silloin, kun muulta paikkakunnalta oleva romaninainen pyrkii turvakotiin, varmistetaan ensin oman kunnan sosiaalityöntekijältä maksusitoumus. Joissain tapauksissa tämän on jo lastensuojelu tai sosiaalipäivystys hoitanut. Maksusitoumuksen järjestäminen on useimmiten siis ehto palveluihin sisään ottamiselle. Joissain yksiköissä ollaan paikkakunnan suhteen ehdottomampia kuin toisissa, mutta näin toimitaan vastaajien mukaan kaikkien asiakkaiden kohdalla:

”Suhtaudutaan samalla lailla kuin muihinkin, eli yleensä ei oteta jos kunnalla ei ole meidän kanssa päivystyssopimusta.”

”Toimitaan samalla tavalla kuin muidenkin asiakkaiden kohdalla, ohjataan oman alueen palveluihin”.

Yhden turvakotipalvelujen tarjoajan edustaja totesi, että heidän toimintansa on valtakunnallista, joten paikkakuntakysymys ei ole ongelma. Muutama turvakotiedustaja taas vastasi, että jos nainen hakee paikkaa suoraan ja hänen katsotaan olevan turvan tarpeessa, hänet otetaan sisään ja hoidetaan maksusitoumusasiat myöhemmin:

”Olemme selvittäneet maksusitoumusasian ennen kuin asiakas on saapunut meille, jos asiakas on ottanut meihin itse yhteyttä. Jos asiakas on tullut suoraan turvakotiimme, niin asiakas pääsee sisään ja selvitämme maksusitoumusasiaa myöhemmin.”

”Paikka yleensä järjestyy ja yhteyden ottaminen oman kunnan sosiaalitoimeen maksun saamiseksi ei ole tuottanut ongelmia.”

”Mikäli tilanne kuulostaa siltä, että nainen tarvitsee turvakotipaikkaa ja meillä on vapaita paikkoja, niin otamme yhteyttä hänen paikkakuntansa sosiaalitoimistoon tai sosiaalipäivystykseen ja kerromme tilanteen ja mikäli heillä ei ole turvakotia tai se on täynnä, niin nainen voi tulla meille, mikäli hänen paikkakuntansa myöntää maksusitoumuksen.”

”Otetaan sisään, jos on tilaa ja ollaan yhteydessä oman kunnan sosiaalitoimeen maksusitoumukseen liittyen. Varsinkin yksinäisen naisen on vaikeampi saada maksusitoumusta, mutta lasten kanssa tuleva saa hyvin.”

Kyselyyn vastanneilla turvakotien edustajilla oli yleisesti ottaen se käsitys, että maksusitoumuksen saaminen romaninaisille ei ollut mikään suuri ongelma. Tehtyjen haastattelujen perusteella naiset itse taas pitivät sitä kaikkein suurimpana esteenä avun saamiselle. Erityisesti naiset olisivat tarvinneet turvakotipaikkaa muun kuin miehen paikkakunnan turvakotiin, mutta sen saaminen koettiin vaikeaksi. Sosiaalitoimessa ei heidän näkökulmastaan ymmärretä, että he romaneina ovat suuremmassa vaarassa ja erilaisessa tilanteessa kuin valtaväestön naiset jäädessään väkivallan tekijän paikkakunnan turvakotiin, jonka sijainti on siellä yleisesti tiedossa.

Toistuvat ja keskeytyneet asiakkuudet

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien näkemystä siitä, missä määrin romaninaisilla on toistuvia tai keskeytyneitä asiakkuuksia turvakodissa, ja onko niitä romaninaisilla enemmän tai vähemmän kuin valtaväestön naisilla. Vastaajat eivät nähneet, että romaninaisilla olisi enempää toistuvia asiakkuuksia kuin valtaväestön naisillakaan. Sen sijaan romaninaisilla on vastaajien mukaan enemmän keskeytyneitä asiakkuuksia. Toistuvien asiakkuuksien ajateltiin johtuvan siitä, että nainen palaa lyhyiden jaksojen jälkeen samaan huonoon tilanteeseen ja hetken rauhan jälkeen tilanne aktivoituu uudelleen. Tekijä ei tyypillisesti sitoudu avun piiriin. Vastaukset kuvastavat sitä, että perheen asioita ei päästä millään tavalla työstämään, vaan turvan hakeminen on vain hetkellistä ja tilanne jatkuu samanlaisena. Tässä yhteydessä tuotiin esiin parissa vastauksessa myös entisten miesten taholta koettu jatkuva piina.

”Vaikeat tilanteet perheissä jatkuvat pitkään eikä tukea turvakotijaksojen jälkeen juuri ole tarjolla tai sitä ei haluta ottaa vastaan”.

”Eronnut nainen, jolla on lapsia, on aina miehen omaisuutta. Miehen piinaus jatkuu, vaikka hänellä olisi uusi tyttöystävä tai vaimo”.

Pääasiallisena syynä keskeytyneisiin asiakkuuksiin nähtiin suvun aiheuttamat paineet turvakodissa olijaa kohtaan. Joissain tapauksissa suunnitelmat ovat saattaneet muuttua nopeasti ja asiakas on päättänyt lähteä sukulaisten luo tai kotiin. Tässäkin yhteydessä puhuttiin sitoutumattomuudesta turvakotityöskentelyyn. Naisten kertomuksia vasten on kuitenkin pääteltävissä, että kyse ei aina ole sitoutumattomuudesta vaan yhteisöön ja naisen rooliin liittyvistä syistä. Kuten muillakin asiakkailla päihdeongelmat nähtiin yhtenä keskeyttämisen syynä. Myös sopeutumattomuus turvakodin sääntöihin nähtiin keskeyttämisen syynä. Samoin yhteiselämä ensi- tai turvakodissa yhteisine ruokailuihin ja peseytymistiloihin oli vastaajien mukaan joillekin romaninaisille vaikeaa. Osalla asiakkaista keskeyttäminen oli johtunut asiakkaan omasta aggressiivisesta käytöksestä, jolloin turvakoti oli keskeyttänyt jakson.

Jos asiakkuus on keskeytynyt, se jatkuu vastausten mukaan yleensä lastensuojelun asiakkuutena ja asia palaa omalle sosiaalityöntekijälle. Kunnan sosiaalitoimella ja lastensuojelulla on vastuu perheestä.

”Asiakas on aina jatkanut lastensuojelun asiakkuudessa. Yleensä keskeytymiset tapahtuvat yllättäen ja asiakas on vain lähtenyt ensikodista. Tällaisissa tilanteissa ei ole ehditty ohjata asiakasta mihinkään.”

”Ensikodista on otettu yhteyttä lastensuojelun päivystykseen, joka ottaa asian hoitaakseen.”

Parissa vastauksessa todettiin, että asiakas saattaa vain lähteä, jolloin häntä ei varsinaisesti ohjata eteenpäin. Parin vastaajan mukaan pyritään tekemään turvasuunnitelma kuten yleensäkin jakson päättyessä ja kehoitetaan asiakasta tarvittaessa palaamaan takaisin. Samalla kerrotaan tarjolla olevista palveluista, kuten avopalveluista ja poliisista.

Mahdollisuudet seurata romaninaisten tilannetta jakson jälkeen ovat joidenkin vastaajien mukaan samanlaiset kuin muillakin asiakkailta eli keinoina ovat jälkiseurannat puolivuositain ja vuosittain. Joidenkin toisten vastaajien mukaan turvakoti ei seuraa lainkaan asiakkaidensa tilannetta jakson jälkeen. Joka tapauksessa jälkiseuranta on kiinni asiakkaan omasta aktiivisuudesta ja vastauksissa todetaan, että romaniasiakkaat eivät juuri osallistu jälkityöskentelyyn. Monet vastaajat korostivat, että valtaväestöönkin kuuluvien asiakkaiden tilannetta on vaikea seurata, jos he eivät itse ota yhteyttä. Romanien kohdalla vastaajien mukaan seurantaan *”ei ole enempää eikä vähempää mahdollisuutta kuin kantaväestönkään.”*

Uhka- ja vaaratilanteet

Kyselyyn vastanneet turvakotien edustajat olivat tiedostaneet hyvin voimakkaasti väkivallan uhan olemassaolon. Lähes kaikissa vastauksissa mainittiin väkivallan uhka romaniasiakkaiden yhteydessä. Väkivallan uhka nähtiin keskeiseksi romaninaisten kohtaaman lähisuhde- ja perheväkivallan piirteeksi. Asiakkaat hakivat usein turvaa, kun väkivallan uhka kasvoi ja laajeni. Uhan koettiin joissain vastauksissa ulottuvan myös turvakotityöhön:

”Molempien osapuolien suvut ovat mukana välien selvittelyssä. Uhkana on usein, että miehen sukua tulee isompana joukkona turvakodille.”

Noin puolet turvakotien vastaajista koki, että romaninaisten asiakkuuksiin liittyy josain määrin tai paljon vaaratilanteita. Yleisimmin he kertoivat miehen ja miehen suvun uhkailuista. Uhkaavia henkilöitä on tullut turvakodin pihaan, mies on uhannut tulla hakemaan lapset tai tappamaan naisen. Eräs vastaaja lisäsi, että jos annetaan tappouhkauksia, ollaan aina yhteydessä poliisiin. Toisinaan vaaratilanne on syntynyt naisen oman käytöksen takia:

”Nainen tullut turvakotiin kovin sekaisena puukon kanssa. Ehtona sisäänpääsulle on ollut riisuutuminen ja kaikkien ylimääräisten teräesineiden takavarikointi. Toinen asiakas päästi väkivaltaisen poikaystävänsä sisään kertoen tämän olevan veli”

”Toisinaan asiakkaaksi pyrkii nainen/naisia, joilla ei ole varsinaista turvakodin tarvetta, vaan tarve väliaikaiseen majoittumiseen. Asiakkaat toisinaan käyttäytyvät uhkaavasti, kun eivät saa haluamaansa.”

Ne vastaajat, joiden mielestä romaninaisten asiakkuuksiin liittyy enemmän vaaratilanteita kuin valtaväestön naisten asiakkuuksiin, arvelivat sen johtuvan kulttuurieroista, naisen asemasta romaniyhteisössä, sääntöihin sitoutumattomuudesta ja ulkopuolisten henkilöiden sekaantumisesta asiaan. Yhdessä vastauksessa uskottiin myös, että moni viranomainen ottaa uhan todella vakavasti, mikäli mies tai suku uhkaavat tappaa naisen. Tämä johtuu siitä, että on ollut tapauksia, joissa uhkaukset ovat käyneet toteen.

Hieman yli puolet turvakotivastaajista kertoi, että vaaratilanteita on pyritty ratkaisemaan poliisin tai vartijoiden avulla. Joissain tapauksissa poliisiin on otettu yhteyttä vasta silloin, kun jotakin väkivaltaista tai konkreettista on tapahtunut. Joissain tapauksissa tilanteita ennakoidaan, kun on kyse romaneista.

”Soitettu poliisille ja infottu naapurirakennuksessa olevia ensikodin työntekijöitä, että kutsutaan poliisit heti jos pihaan ilmestyy romaneja”

”Annetaan ennakkotieto poliisille ja meillä on tiivis yhteistyö heidän kanssaan”

”Turvajärjestelyillä, poliisi on hoitanut tarvittaessa esim. muuttovaiheeseen liittyvät mahdolliset turvaamisjärjestelyt”.

Muutamassa turvakodissa luotettiin nykyaikaisiin ja tarkoituksenmukaisiin tiloihin sekä turvatekniikkaan yleensäkin kaikkien asiakkaiden turvallisuuden takaamisessa. Muutama vastaaja korosti lisäksi keskustelujen ja rauhallisuuden merkitystä vaaratilanteiden selvittämisessä. Pari vastaajaa kertoi pyrkivänsä keskustelemaan myös asiakkaan turvallisten läheisten ja perheenjäsenten kanssa.

”Meidän turvakoti on uusi ja tekniikkaan ja turvallisuuteen on panostettu monella eri tavalla. Vaaratilanteissa nostamme turvallisuutta entisestään talon sisällä, esimerkiksi työntekijät ovat tarkkoina ja käyttävät aina hälytysranneketta. Teemme tiiviisti yhteistyötä poliisin kanssa. He ottavat myös kantaa siihen, onko asiakkaan turvallista liikkua turvakodin ulkopuolella.”

”Yhteistyöllä asiakasperheen ja muun verkoston/muiden viranomaisten kanssa; rauhoittamalla meidän yksiköt sellaisiksi, että riitelevät sukulaiset eivät voi tulla paikalle.”

Muutama vastaaja mainitsi turvasuunnitelman olemassaolon. Lähestymiskielloista kysyttäessä hieman yli kolmannes vastaajista näki romanien kohdalla haasteita niiden noudattamisen suhteen. Tätä perusteltiin sillä, että romanit harvoin hakevat lähestymiskielloa ja jos sellainen on, sitä ei kunnioiteta. Uhkaavat henkilöt ovat välinpitämättömiä eivätkä välitä lähestymiskiellosta. Asiakkuuden salassapito on vastaajien suurimman osan mielestä romaniasiakkaiden kohdalla onnistunut hyvin. Ne muutama vastaajat, joiden mielestä asiakkuutta ei ole aina voitu pitää salassa, näkivät syyksi sen, että asiakkaina on samaan aikaan useampia romaneja ja tieto kulkee tätä kautta. Toiseksi syyksi mainittiin asiakkaan oma toiminta, jonka seurauksena olinpaikka paljastuu.

Romanikulttuurista saatu koulutus ja tieto turvakodeissa

Kolme neljäsosaa turvakotikyselyn vastaajista kertoi saaneensa koulutusta monikulttuurisuudesta tai erityisesti romanikulttuurista. Muutama koulutusta saanut vastaaja kertoi saaneensa koulutusta monikulttuurisuudesta, mutta ei erityisesti romanikulttuurista. Osalla koulutus oli liittynyt omiin opintoihin ja osa oli saanut lisäksi nykyisessä työpaikassaan täydennyskoulutusta.

”Romaneja on käynyt henkilöstöpäivissä puhumassa ja työntekijät ovat käyneet yksittäisissä koulutuksissa.”

”Romaninainen ja -mies kertoivat heidän kulttuuristaan ja toiminnasta nyky-yhteiskunnassa yhdistyksemme järjestämässä koulutuspäivässä.”

”Romaniverkoston koulutuksia, mutta paljon on kiinni myös työntekijän omasta aktiivisuudesta kehittää itseään näissä asioissa ja avoin keskustelu romaniasiakkaiden kanssa on paras tapa saada tietoa.”

Kuten edellisestä sitaatista ilmenee, osa vastaajista piti hyvänä tapana käydä keskustelua kulttuuriin liittyvistä asioista asiakkaiden kanssa. Oman yksikön toimintatavoista asiakkaiden toiveiden kuuntelemisessa kerrottiin muun muassa näin:

”Olemme päässeet hyvään yhteistyöhön avoimella suhtautumisella ja kysymällä asiakkailta miten haluavat meidän huomioivan heidän kulttuuriaan arjessa. Eri perheet näyttäisivät noudattavan romanikulttuurin tapoja ja sääntöjä erilailla. Kriisiapu ja palvelunohjaus kuuluvat meillä kaikille turvakotiin tuleville, pyritään ottamaan toinen osapuoli mukaan työskentelyyn, mikäli arvioidaan, että se on turvallista.”

Kaikkiaan kaksi kolmasosaa vastaajista kertoi kaipaavansa lisää tietoa romanikulttuurista aikaisemmin saamansa koulutuksen lisäksi. Vastaukset osoittavat, että koulutuksesta huolimatta käytännön työssä tulee jatkuvasti eteen kysyttävää ja omien tietojen riittämättömyyttä. Toivottiin ”hyvää osoitetta” tai henkilöä, jota voi tarvittaessa konsultoida ennalta arvaamattomissa tilanteissa. Jotkut mainitsivatkin Romano Mission ja Romaniasiain neuvottelukunnan tahoina, joiden puoleen voi kääntyä ja kysyä neuvoa.

”Yhteistä pohtimista siitä, miten yhdistää romaniperheiden/romaninaisten kulttuurilliset näkökulmat ja se mitä ensikodit tarjoavat”

”Tietoa kulttuurin erityispiirteistä, ettei kohtaamisessa tule tietämättömyyden vuoksi väärinymmärryksiä”

Osa vastaajista toivoi kirjallisia oppaita työn tueksi. Yksi vastaaja kertoi romanien kulttuuripiirteitä käsittelevästä sosiaalitoimen ammattilaisille tarkoitettusta Vastavastensa -oppaasta, joka heillä on käytössä työyhteisössä. Monilla vastaajilla olikin halukkuutta kehittää toimintaa eri tavoin niin, että romaninaisten tarpeisiin pystyttäisiin paremmin vastaamaan.

10 TUKIPALVELUT JA VIRANOMAISS- TOIMINTA ROMANINAISEN NÄKÖKULMASTA

Turvakotiin pääsy

Haastatelluista naisista etenkin nuoremmat kertoivat, että he eivät aluksi hakeneet mitään ulkopuolista apua, eivätkä myöskään hakeutuneet turvakotiin. Lähes kaikki kuitenkin olivat jossain vaiheessa joutuneet lähtemään omasta kodistaan ja etsimään turvaa. Muutama haastateltu korostikin, että väkivaltatilanteita varten on olemassa turvakodit, eikä niitä asioita viedä läheisten tai suvun ratkottaviksi. Haastateltujen kertoman perusteella voisi päätellä, että turvakoti on romanien keskuudessa melko hyväksytty turvapaikaksi naiselle, joka kokee väkivaltaa tai joutuu sen uhan alla lähtemään kotoaan. Turvakoti tukipalveluna on ilmeisesti jo melko tuttu ja neutraaliksi koettu auttajataho.

Turvakotiin pääsyn haastatellut naiset kokivat kuitenkin yleensä hyvin vaikeaksi ja monilta olikin evätty turvakotiin pääsy. Osa naisista oli mennyt suoraan turvakodille, mutta ei ollut kertomansa mukaan päässyt ovea pidemmälle. Joillekin oli ”*vastailtu oven raosta*” ja joku oli joutunut puhumaan ulkona asiansa ”*puhepönttöön*”. Tällainen kohtelu koettiin huonoksi. Monet naisista oli käännytetty turvakodilta pois, jolloin he joutuivat menemään takaisin kotiin miehen luo. Pari haastateltua oli joutunut menemään hotelliin tai yöpymään autossa lasten kanssa. Osa naisista taas oli soittanut ensiksi sosiaalitoimistoon, jossa maksusitoumusta ei kuitenkaan ollut myönnetty erillisiin syihin vedoten. Tällaisia syitä olivat vapaiden turvakotipaikkojen puute sekä se, että naisen avun tarve tulkittiin vähäiseksi tai se, että nainen ei ollut kotipaikkakunnallaan. Jälkimmäisissä tapauksissa tämä merkitsi naisen näkökulmasta usein sitä, että hänen edellytettiin hakevan apua miehen paikkakunnalta.

”...ei ne oikein ymmärrä näitä tilanteita, vaikka sieltä se maksusitoumus tulee. Sosiaali ei mielellään maksa. Siihen se sitten torppaantuu yleensä. Se on vaikea kohta.” N39v

Moni haastateltu kritisoi sitä, että liian kevyin perustein ja asiaa tarkemmin selvittämättä käännytetään pois. He epäilivät tämän johtuvan siitä, että he ovat romaneja. Yksi haastateltu sanoikin, että ”*ne ovat niin ylikypsiä siellä romaneihin*”. Tilanpuute koettiin monesti tekosyyksi ja taustalla arveltiin olevan haluttomuutta ottaa romaniasiakkaita. Naisten ja lasten hätään ei heidän mielestään aina suhtauduta riittävän vakavasti. Joillain haastatelluilla oli tosin vastakkaisiakin kokemuksia turvakotiin pääsystä. Eräs nainen ihmetteli, miten helppoa se oli, vaikka hänellä ei ollut edes lapsia. Toinen taas ei nähnyt kohtelun poikkeavan valtaväestöön kuuluvien kohtelusta. Vastaanotto riippuu siitä, miten itse asiansa esittää.

”...kun vaan selittää asiansa ja on määrätietoinen, niin saa apua eikä ole väliä onko romani vai joku muu. Riippuu ihmisestä itsestä kun pyytää ja kertoo eikä mene kotiin hakattavaksi. On mut käännytetty poisikin ja niin on tehty valtaväestöön kuuluvillekin.” N50v

Viimeisestä sitaatista kuvastuu jo hieman iäkkäämmän naisen kokeneisuus ja realistinen suhtautuminen palveluihin. Oman tilanteen kertominen ja avuntarpeen perustele-

minen sekä oma määrätietoisuus ovat hänen mukaansa tärkeää riippumatta siitä onko romani vai valtaväestöön kuuluva.

”Mene sukusi luo”

Useampi romaninainen kertoi, että turvakotiin pääsy oli pyritty estämään tai estetty heiltä tai joltain heidän lähisukulaiseltaan vetoamalla siihen, että romanit voivat turvautua omaan sukuunsa. Heille oli kertomusten mukaan jopa ovenraosta puhumalla kohotettu menemään apua hakemaan sukunsa tai ”omiensa” luota. Tämän romaninaiset kokivat erittäin epäoikeudenmukaisena ja syrjivänä ja epäilivät että *”valkolaisrouvalle ei ikinä sanottaisi, että mene sukusi luo”*.

”Niin se vaan on, että kun on musta pää, niin sanotaan että mene sukulaiselle, eihän kenellekään valkolaiselle sanota, että mene sukulaiselle, ei todellakaan.” N44v

Muutoinkin romaninaiset kokivat, että heidän motiivinsa turvakotiin pyrkimisessä saatettiin kyseenalaistaa, vaikka he olisivat todellisessa hengenvaarassa ja heillä olisi pieniä lapsia mukanaan. Eräs haastateltu kuvasi lähtökohtaista ajattelua niin, että *”siinä nyt on taas joku mustalaisnainen, joka on keksinyt jonkun hyvän stoorin”*. He kokivat, että kaikki heidän sanomansa väännetään muuksi eikä kuunnella ja puhuta kuin ihminen ihmiselle. Osa haastatelluista tosin totesi, että kyllä heidän tilanteensa ymmärretään, jos itse on valmis ja pystyvä puhumaan ja kertomaan taustat. Heidän mielestään pitää myös itse olla vahva ja määrätietoinen.

Lähes kaikki haastatellut naiset ja jotkut asiantuntijat toivat esiin voimakkaasti sitä, että romaninainen ei väkivaltaa perheessä koettuaan yleensä voi tukeutua sukuunsa yhteisöllisestä kulttuurista huolimatta. Tähän he esittivät monia syitä. Ensinnäkin kyse on sellaisista parisuhteeseen liittyvistä asioista, joista romanien keskuudessa ei ole sopivaa puhua muille, etenkin vanhemmille ihmisille. Tämä estää usein naisten omien vanhempiansa puoleen kääntymisen. Yksi tärkeä syy on myös se, että omia läheisiä halutaan suojella. Miehen tai miehen suvun tekemästä väkivallasta kertominen oman suvun jäsenille asettaisi nämä monessa tapauksessa suureen vaaraan. Vaikka romanit pitävät huolta omistaan, on tilanne vakavissa ristiriitatilanteissa usein mutkikkaampi. Kuten on jo aiemmin todettu väkivallan uhkaa käsitellessä, on romanien keskuudessa sellaisia sääntöjä ja toimintatapoja, jotka jo ennalta estävät naista tukeutumasta läheisiinsä tai esimerkiksi tekemästä rikosilmoitusta kokemastaan väkivallasta tai vaatimasta oikeusteitse miehelle menettämiään lapsia takaisin.

”Ei omaan sukuun voi turvautua jos mies hakkaa, muuten se hakkaa nekin, turvakoti on sitä varten.” N50v

”Ei se ihan niin mennyt että sinne olisi vain mennyt, mutta kyllä ne sitten otti vastaan ja kyllä siellä oli ihan hyvä olla. Pääseminen vaan oli vaikeata. Ne luotti siihen että romaneilla on niin hyvät välit, niin kuin niillä onkin perhesuhteet ja läheiset ja sitä ne ensimmäisenä kovasti oletti että miksi ei sinne ja miksi ei tuonne ja miksi en tee niin ja näin. Mä niille selitin että se on niin vaikeaa kun ei voi nuorempi ihminen aikuisten eessä olla vaan niin paljon joutuu salaamaan. Ne ei ota huomioon sitä, miten vaikeaa se on romaninaisella tuoda tuntemuksiansa ja omia kokemuksiansa esille.” N27v

”Viranomaisten tulisi ainakin ymmärtää se, että kun romaninainen lähtee karkuun, niin se ei voi lähteä kenenkään luo. Että kukaan muu romani ei ota heitä luokseen, koska ne pelkää, että oma suku joutuu vaikeuksiin. Siskotkaan ei ota luokseen. Jos mä nyt esimerkiksi ottaisin tänne jonkun pahoinpidellyn naisen, niin mun mies sanoisi heti että pitää viedä turvakotiin, että ei saa jäädä tänne. Että sitten tänne ei tulla riehumaan. Mutta ei turvakodissa ole aina edes paikkaa. Ei kuulemma aina pääse helposti. Ja aika paljon on sitä, että jos siellä on romaniperhe ennestään, niin toista romaniperhettä ei oteta. Se voi olla myös sitä, että jo se joka siellä on asiakkaana, niin hän ei halua että kukaan tietää missä hän on. Tai sitten ei mennä, jos siellä on toinen romani, koska pelätään että se toinen nainen kotiin mennessään kertoo kaikille kuka sinne tuli. ... Se on sitten että jos se mies ottaa sen pään, niin se voi olla vaikka serkun serkku. Koko sukuahan ei voi laittaa turvaan. Ja sitten se että Helsingissäkin tiedetään ne turvakodit. Sinne ei uskalla tulla, koska ne pelkää poliisia, miehet siis ei uskalla tulla hakemaan naista, niin siksi ne uhkaavat naisen sukua.” N48v

”Eli just se pelko, että jos tekee vaikka rikosilmoituksen, niin se pelko ohjaa toimintaa, että toimiiko sitä yhteisön kirjoittamattomien sääntöjen vastaisesti ja seuraako siitä ongelmia minun vanhemmilleni tai sisaruksilleni tai lapsilleni. Niin nää on varmaan ne kaikista eniten avun hakemista estäviä asioita. Mutta mitä tulee avun saamiseen, niin mun oman kokemuksen mukaan kaikkea apua on kyllä saatavilla.” N31v

”Että silloin aikoinaan kun minä lähin sinne turvakotiin, niin silloin puheluita oli minun siskoille, minun vanhimmille ja minun isommille lapsille jopa.” N38v

Naisten näkökulmasta turvakodeissa vedottiin helposti suvun antamaan turvaan silloin, kun asiakas on romani. Väkivaltatilanteissa sukuun ei kuitenkaan heidän mukaansa voinut turvautua. Joillain haastatelluilla oli jopa sellainen tilanne, että he tarvitsivat turvaa isommalta joukolta romaneja sukuriitojen ja esitettyjen uhkausten vuoksi. Sukuun turvaaminen olisi monessa tilanteessa merkinnyt uhkausten toteutumista ja väkivallan leviämistä.

Myös usea asiantuntija otti esiin turvakotiin hakeutumiseen liittyvät ongelmat romaninaisten näkökulmasta. Yksi este on juuri se, että naiset pelkäävät olinpaikkansa paljastuvan miehelle, jolta hän hakee turvaa. Hankalaksi tilanteen tekee se, että jos miehellä ja naisella on yhteishuoltajuus tai kun miehellä on tapaamisoikeus lapsiin, annetaan miehelle tieto lasten olinpaikasta. Jos lapset ovat äidin kanssa turvakodissa, saa mies samalla tietää naisen olinpaikan. Tätä asiantuntijat pitivät puutteena, joka pitäisi jollain tavalla korjata.

Jotkut asiantuntijoista olivat sitä mieltä, että myös palvelun tarjoajien ennakkoluulot vaikeuttavat avun saantia. Osa ennakkoluuloista pohjaa todellisiin pelkoihin ja aikaisempiin kokemuksiin. On saatettu esimerkiksi aiemmin kokea uhkaavia tilanteita, joissa turvakodille on pyrkinyt siellä olevan naisen mies tai joku miehen sukulainen. Tällaiset tilanteet yleistetään helposti koskemaan kaikkia romanien asiakkuuksia. Romanit ovat ulkoisesti erityisen erottuva kulttuuriryhmä, mikä entisestään korostaa heidän erillisyyttään valtaväestöstä ja luo pohjaa yleistysten teolle.

Kokemukset turvakodissa olosta

Naisten haastatteluissa tuli lähes kauttaaltaan esiin, että turvakotiin pääsy koettiin vaikeaksi ja monella oli siinä ollut ongelmia. Turvakodissa olosta sen sijaan naisilla oli yleensä hyvinkin positiiviset kokemukset.

”Kaikki toiminta sen turvakodin ympärillä niin en voi muuta kuin kiittää se oli kyllä parasta, mitä siinä tilanteessa voi saada ja kaikki suhtautuminen ja ymmärrys ja konkreettiset apu ja tieto, mitä tarvitaan, että pääsee taas elämään käsiksi. Musta tuntui että ne kaikki toimi siellä parhaalla mahdollisella tavalla. Siellä sai oikeasti tukea. Henkilökunta oli hyvin asiansa osaavaa, siis ihan sekin että saa puhua asiansa ulos ja aina oli sellainen tunne, että mä olen milloin vain tervetullut sinne toimiston puolelle istumaan ja puhumaan.” N31v

”Tosi hyvin suhtauduttiin turvakodissa. Kun sai kertoa ihan lapsuudesta asti kaikki, niin kyllä ne sitten ymmärsikin. On niissä sellaisiakin, jotka ei osaa eikä ymmärrä kulttuurisia asioita, mutta nää, joita mä olen kohdannut, niin kyllä ymmärtää, kun selittää.” N28v

Parilla haastatellulla oli negatiivisia kokemuksia, jotka olivat samasta turvakodista. He kokivat, että heitä oli kohdeltu turvakodissa ymmärtämättömästi. Esimerkiksi heidän lastenhoitotapaansa arvosteltiin, eikä ymmärretty että *”mustalainen hoitaa lapsiaan eri lailla kuin valkolainen”*. Turvakodissa oloon liittyi heillä myös kokemusta niskaan puhaltamisesta ja kaiken heidän tekemisensä raportoinnista sosiaalitoimeen.

Useat haastatellut kritisoivat sitä, että mies saa tiedon turvakodissa olosta. Kun on ollut useaan kertaan turvakodissa, mies tietää mistä hakea. Haastatelluilla oli kokemuksia siitä, että mies väijyi tai huusi ja uhkaili turvakodin ulkopuolella. Turvakotien turvallisuuteen ei täysin luotettu, koska miehet tiesivät missä ne sijaitsevat. Lisäksi romanit itse kertovat toisilleen keitä turvakodissa on, ja tieto menee helposti väkivalan tekijälle. Eräs haastateltu kertoi sukulaistytöstään, jonka mies oli hakenut pois turvakodista henkilökuntaa veitsellä uhaten.

Monet haastatellut esittivät suurena ongelmana sen, että nainen joutui miehen paikkakunnalla turvakotiin. Tämä juontaa jo siihen, että kun nuori nainen lähtee kotoa miehelle, hän yleensä menee miehen suvun paikkakunnalle. Silloin nainen on siellä hyvin yksin, jos tulee ristiriitoja. Silloin kun hän tarvitsee turvaa, hän joutuu hakemaan sitä juuri sen paikkakunnan turvakodista, jonka lähellä mies asuu.

”Sosiaalitoimi ja kaikki muut eivät ymmärtäneet sitä, että kun romaninainen ottaa miehen ja muuttaa miehen asuinkunnalle asumaan, niin se ei voi jäädä sitten sinne jos perheessä sattuu väkivaltaa tai jotain muuta. Silloin se turvakoti samalla paikkakunnalla on ihan turha, koska sä et pääse vapaaksi niin kuin ikinä. ... Ne ei käsitiä sitä romanikulttuuria, esimerkiksi silloin kun selvittelin sitä maksuasiasia, niin ne sanoivat että pitää palata omaan turvakotiin. Minä yritin selittää sitä, että minä en voi tulla sinne, kun minä en ole sieltä kotosin, ja mies asuu niin kuin siellä, mutta ei ne silloinkaan ymmärtäneet. Että on tosi vaikeeta kun viranomaiset ei tiijä tätä romanikulttuuria kunnolla. Ja nämä jotka tuo sitä romanikulttuuria esille, niin ne ei kerro kaikkea rehellisesti. ...No semmosiakin olen kuullut, että mies on niin kuin mennyt etsimään, että on saanut vihiä, että missä nainen on. Ja justiin ne on nämä oman paikkakunnan turvakodit, mistä ne tulee niin kuin kattomaan ensimmäisenä. Ja sitten on tapahtunut silleenkin, että kun mies

on saanut naisen kiinni, on tapahtunut ihan aseitten kanssa väkivaltaa.”
N38v

”Ei ne ota mua enää turvakotiinkaan, kun tää käy siellä huutelemassa. Kaikki miehet tietää missä on turvakoti, Ruotsissa se ei ollut niin. Miehet huutaa siellä ulkona ja uhkailee. Ja mustalaiset kertoo toisilleen ketä siellä on.” N50v

Näissä sitaateissa näkyy keskeinen viesti siitä, että romaninaisten tulisi päästä muun paikkakunnan ja mahdollisesti oman alkuperäisen paikkakuntansa turvakotiin. Suureksi puutteeksi koettiin se, että maksusitoumus ei yleensä järjesty muualle, vaan naisen pitäisi palata miehen paikkakunnalle ja turvakotiin, jonka sijainnin mies ja tämän suku tietävät. Tämä nostaa naisten kynnystä mennä turvakotiin.

”Menee sellaiseksi valtaväestön touhuksi”: kokemukset viranomaistoiminnasta

Monet haastatellut eivät suhtautuneet luottamuksella viranomaisten toimintaan. Eräs heistä totesi, että *”se menee niin helposti sellaiseksi valtaväestön touhuksi.”* Viranomaistoiminta sai monilta haastatelluilta kritiikkiä nimenomaan kulttuuristen asioiden ymmärtämättömyydestä. Konkreettisen avun saaminen vaikeissa tilanteissa koettiin myös heikoksi.

*”Varmaan on vaikea ottaa yhteyttä. Taustalla on ne kokemukset, kun ei ne niin häävisti kohtele. En osaa kuvitella miten suhtautuisivat, jos romaninainen soittaisi että nyt on kotona perheväkivaltilanne. Vaikea sanoa. Ajatellaan että ei ne kuitenkaan tule...”*N44v

”Turvakodissa oli hyvä ja turvallinen olla. Siellä oli myötätuntoista porukkaa. Muutoin viranomaisverkosto oli ihan järkyttävä. Jos mä olin loppu, niin ne söi sen lopunkin musta. Jos mun olis pitänyt saada jotain tukea ja henkistä apua, niin kun niillä ei ole mitään tietämystä eikä kulttuuriosuamista.” N43v

Myös haastateltujen asiantuntijoiden mukaan avun piiriin hakeutuminen on haaste romanien kohdalla. Toisaalta jotkut totesivat, että vaikka romanit ovat yleensä hyvin tietoisia oikeuksistaan, ei perheväkivaltilanteessa osata tai haluta lähteä hakemaan apua. Suurimpana yksittäisenä syynä osa asiantuntijoista piti sitä, että asioista ei haluta puhua vieraille. Jotkut korostivat syynä pelkoa miestä ja muita romaneja kohtaan. Avun piiriin hakeutumisen tekee vaikeaksi joidenkin asiantuntijoiden mukaan myös se, ettei romaneja aina oteta kovin hyvin vastaan tukipalveluissa. Monet haastateltavat toivat tässä yhteydessä esiin valtaväestön vallitsevat asenteet sekä romaneihin kohdistuvan syrjinnän ja ennakkoluulot.

Monet naiset puhuivat paljon siitä, miten heidän tilannettaan ja romaniyhteisön toimintatapoja ei ymmärretä lainkaan. Kaikki ratkaisut ja avun antamisen ehdot ovat lähtöihin valtaväestön kulttuurista ja ajattelutavasta. Viranomaiset vaativat toimimaan kaavamaisesti heidän sääntöjensä ja toimintatapojensa mukaisesti. Niiden noudattaminen tekisi monesti romaninaisen tilanteen oman yhteisönsä sisällä entistä vaikeammaksi.

Tyytymättömyys viranomaistoimiin liittyi suurelta osin myös maksusitoumusten myöntämiseen, mikä on edellytys turvakotiin pääsulle. Haastateltujen kertomuksissa

tulee esiin sama tilanne, jota käsiteltiin väkivallan uhan yhteydessä. Viranomaiset edellyttävät romaninaisilta rikosilmoitusten tekemistä heidän kohtaamastaan väkivallasta tai siitä, että heiltä on viety lapset. Jos he eivät toimi näin, heidän ei uskota olevan todella avun tarpeessa. Romaninaiset taas eivät uskalla tehdä rikosilmoituksia ja pitävät sitä heidän kulttuurilleen vieraana toimintatapana. Naiset kokevat, että heiltä evätään se apu, jota he pyytävät ja tarvitsevat omassa tilanteessaan ja omassa kulttuurissaan. Sen sijaan heitä yritetään saada toimimaan tavalla, joka lisääisi heidän väkivallan uhkaansa.

”Siellähän saa sen turvallisuuden ja avun (turvakodissa), mutta meitä ei pidetty siellä, kun kukaan ei maksanut, kun mä en tehnyt poliisi-ilmoitusta. Mun olisi pitänyt tehdä se, että sosiaalitoimi olisi jatkanut maksua. Ne sanoi, ettei ole tarvetta jatkaa, koska mä en tehnyt poliisi-ilmoitusta. Ja sit ne ihmettelee, miksi se mun kierre jatkuu, miksi mä olen muuttanut niin monta kertaa. Mutta sitä ne ei ymmärrä, että ne on tavallaan laittanut mut tähän kierteeseen. Jos mä olisin saanut heti sen avun mitä olen pyytänyt, niin mun elämä olisi ollut jo monta, monta vuotta hyvä..... sanotaan näin, että sosiaaliviranomaiset on sujuvasti kuunnelleet, mutta teot on jäänyt vähemmälle. Mä olen elämässäni joutunut niin paljon ja kokenut paljon iästani huolimatta ja kuullut hyviä sanoja, mutta teot on vähissä.” N37v

Vainoa kokeneet naiset ovat pitäneet vaikeana myös sitä, että viranomaistahot eivät ymmärrä heihin kohdistuvan uhkan laajuutta ja todellisuutta. Jotkut heistä kertoivat siitä, miten he eivät esimerkiksi voi hoitaa mitään viranomaisasioita, koska mies on väijymässä joka paikassa. Nainen ei uskalla esimerkiksi mennä asuntotoimistoon tai sosiaalitoimistoon eikä edes omalle asunnolle hakemaan maksettavia laskuja. Tällöin tuet jäävät saamatta ja omat maksuasiat hoitamatta. Asiaa vaikeuttaa parin naisen mukaan se, että asioilla käydessä joutuu kuljettamaan pieniä lapsia mukana ja pelkäämään, sillä lapset eivät tarvittaessa pääse nopeasti karkuun. Esimerkiksi turvakotiin ei voi jättää lapsia turvaan siksi aikaa kun menee asioille. Vainotapauksissa naiset toivat tätä voimakkaasti esiin. Tukipalveluissa ja viranomaistahoilla ei osata ottaa huomioon romaninaiseen kohdistuvan uhan vakavuutta ja sitä, että hän ei voi joissain tilanteissa näyttäytyä missään. Tutkimuksessa tuli esiin tapauksia, joissa nainen joutui pelkäämään paitsi miestä, myös suurta joukkoa muita romaneja. Valtaväestön naisein ei yleensä kohdistu tällaista laaja-alaista uhkaa. Tämän ymmärtäminen viranomaistahoilla on haastateltujen mukaan tärkeää.

Sekä naisten että joidenkin asiantuntijoiden haastatteluissa tuotiin esiin myös toive, että viranomaisten tulisi rohkeammin puuttua romanien yhteiskunnan sääntöjen vastaiseen toimintaan ja yhteisön sisäiseen yksilöiden kohteluun aivan samalla tavalla kuin puututaan valtaväestönkin kyseen ollessa. Suomen lakien vastaisiin tekoihin, kuten lasten viemiseen naiselta, pitää puuttua, eikä katsoa sitä kulttuurin varjolla läpi sormien. Asioita jätetään nyt liaksi selvittämättä ja mennään ”siitä mistä aita on matalain”. Viranomaiset eivät naisten mukaan halua nähdä todellista tilannetta, vaan uskovat, mitä mies sanoo selvittämättä naisen kantaa. Osaksi tämän arveltiin johtuvan pelosta. Monet yksittäiset virkailijat pelkäävät puuttua romanien asioihin ja heitä on myös peloteltu ja joissain tapauksissa jopa uhattu konkreettisesti.

Haastateltujen naisten ja asiantuntijoiden mukaan viranomaisilla ei ole riittävästi tietoa ja uskallusta tarttua tilanteisiin, joissa naiselta on esimerkiksi viety lapset isän sukuun painostamalla ja väkivallalla. Tähän johtaneita tilanteita ja lapsen todellisia oloja ei ole selvitetty kunnolla. Näissä tilanteissa on joskus jopa viranomaisten taholta syyllistetty äitiä siitä, että hän on hylännyt lapsensa tai että hän ei oikeusteitse ole

vaatinut lapsia takaisin. Tämän on tulkittu tarkoittavan sitä, että nainen ei välitä lapsista eikä todella halua heitä takaisin. Todellisuudessa naisella ei tällaisessa tilanteessa usein kuitenkaan ole mitään mahdollisuuksia ajaa omaa ja lasten etua aiheuttamatta vakavia seurauksia itselleen ja läheisilleen. Naiset kokivat olevansa monesti täysin pattitilanteessa vailla mahdollisuuksia, minkä viranomaiset tulksivat heidän välinpitämättömyydekseen ja yhteistyöhaluttomuudekseen.

”Jos mä olisin ollut valkolainen heidän kulttuurissaan, niin eihän mulla olisi tällaista uhkaa ollutkaan. Mä olisin kävellyt poliisilaitokselle ja mä olisin kävellyt sosiaalivirastoon, mä olisin kävellyt mihin vaan ja sanonut että tää lapsi on mun, tää kuuluu mulle.” N43v

Muutama haastateltu oli myös sitä mieltä, että viranomaiset eivät puutu äidistään erotettujen romanilasten tilanteeseen silloinkaan, kun lapsilla on selkeästi hätä tai heitä kohdellaan kaltoin ja heistä tehdään lastensuojeluilmoituksia. Pari naista oli itse tehnyt isällä tai isän suvulla vastoin hänen tahtoaan olevista lapsistaan lastensuojeluilmoituksia, mutta ne eivät olleet johtaneet mihinkään. Nämä naiset kokivat että heidät pelkästään leimattiin katkeriksi ja kostonhimoisiksi miestä kohtaan.

Haastatellut arvelivat, että mukana voi olla myös tietämättömyyttä siitä, mikä on kulttuurin kuuluvaa ja miten yhteisö toimii. Lisäksi mukavuudenhalulla ja ennakkoluuloilla ajateltiin olevan osuutta asioihin puuttumattomuuteen. Puolin ja toisin ilmenivistä asenteista ja ennakkoluuloista juontuu joidenkin asiantuntijoiden mukaan myös se, että romanit ovat oppineet käyttäytymään valtaväestön sanelemin säännöin. Väkivaltaa tehneet miehet voivat olla hyvinkin aktiivisia viranomaisiin päin ja osata manipuloida virkailijoita puolelleen. Tämä saattaa haastateltujen naisten ja asiantuntijoiden mukaan tulla esiin juuri esimerkiksi perheväkivaltatilanteissa. Mies on oppinut valkolaisten puhettavan ja osaa johdatella viranomaisia niin hyvin, että kukaan ei voi uskoa hänen käyttäytyneen väkivaltaisesti vaimoan kohtaan. Samoin, jos väkivaltainen mies esimerkiksi on saanut painostettua itselleen lasten huoltajuuden ja käyttäytyy viranomaisten edessä mallikelpoisesti, ei naista välttämättä kuunnella, vaan sympatiat ovat miehen puolella ja naisen ajatellaan hylänneen perheensä.

”Että se on yleensä niin, että kun romanimies käyttäytyy hyvin, niin sitä ei niin kuin oikein usko, että hän voisi olla väkivaltainen” N38v

”Se osas olla edessäpäin niin fiksu. Se puhu kun... eihän se olis voinut toimia näin vuosia, kaikki pelkäs sitä eikä uskaltaneet puuttua lasten olosuhteisiin, sehän on ihan virkarikos jättää puuttumatta, vaikka moneen otteeseen on otettu yhteyttä.” N43v

Tällaisessa tilanteessa naisen rooli on hyvin vaikea, etenkin kun romanikulttuurin sääntöjen mukaan parisuhdevaikeuksista on häpeällistä puhua kenellekään. Naisen ei ole helppo pitää puoliaan ja saada omaa kantaansa kuuluviin. Monet haastatellut naiset olivatkin hyvin pettyneitä viranomaisten toimintaan. Eräässä tapauksessa asiaa ei auttanut, vaikka asioita käsittelemässä oli moniammatillinen tiimi. Silläkään ei ollut riittävästi yhteistä osaamista ja tietoa romanikulttuurista ja naisen asemasta siinä. Viranomaiset katsovat asioita liiaksi valtaväestön toimintalogiikan ja ajattelun pohjalta.

Pari haastateltua sanoi, että joillekin viranomaisille voivat romanit olla ”suorastaan punainen vaate”. Osa haastatelluista naisista korosti kuitenkin, että viranomaiset, kuten muutkin ihmiset, ovat yksiköitä, ja jotkut toimivat hyvin. Muutamalla romani-

naisella olikin ollut tukenaan yksittäisiä hyviä työntekijöitä eri viranomais- ja tukipalvelutahoilla.

Lapset väkivallan keskellä vailla tukea

Romaninaiset kiinnittivät huomiota myös viranomaisten ja tukipalvelujärjestelmän toimintaan lasten suhteen. Lapsiin ei heidän mielestään kiinnitetä riittävästi huomiota, jotta myös he saisivat tarvitsemansa avun. Lasten pois ottaminen naiselta on usein ainoa tarjottava toimenpide, naista ja lapsia yhdessä ei tueta. Naisten kertomuksista kävi yleensä ilmi, että lapset olivat joutuneet näkemään paljon väkivaltaa. Monissa tapauksissa lapset olivat olleet läsnä koko äitinsä pahoinpitelyn ajan. Naisten oli kodin seinien sisällä tapahtuneissa väkivaltatilanteissa mahdoton suojella lapsia näkemästä tapahtumia. Osa naisista kertoikin pitkäaikaisista henkisistä vammoista, joita lapset olivat saaneet nähdessään äitinsä pahoinpitelyjä.

”Näki kyllä ja kärsivät ihan samalla tavalla kun minäkin. Kyllä se heihin heijastui. Mutta ei kohdistunut lapsiin. Vaikka kuinka yritti olla niin, ettei näyttäisi pienemmille, mutta en pystynyt, oma väsymys oli niin suuri, olin ihan loppu.” N37v

Jokainen naisista sanoi, että miehen väkivalta ei kohdistunut lapsiin, vaan häneen. Naiset eivät yleensä kovin paljon pohtineet väkivallan vaikutuksia lapsiin haastatte- luissa. Ehkä aihe oli liian raskas käsiteltäväksi. Poikkeuksen tekevät pari naista, joi- den lapset olivat joutuneet miehen suvun hoidossa ollessaan laiminlyödyiksi ja jopa pahoinpidellyiksi. Lasten kokema kaltoin kohtelu oli siten seurausta miehen toimin- nasta.

Osa naisista kertoi, että lapsille oli tullut erilaisia oireita väkivaltaisessa perheessä asumisesta ja väkivallan näkemisestä. Tällaisia olivat koulunkäyntivaikeudet, levot- tomuus, painajaiset, tunne-elämän häiriöt ja toisten lasten kiusaaminen koulussa. Jot- kut lapset olivat saaneet terapiaa, mutta monien kohdalla lasten oireisiin ei oltu kiinni- tetty riittävästi huomiota, vaikka he olisivat olleet pitkäaikaisen terapian tarpeessa. Lasten tilanteeseen ja avun tarpeeseen ei monien naisten mukaan yleensääkään kiinni- tetä tarpeeksi huomiota.

Muutama haastateltu nainen kertoi tilanteista, joissa he olivat joutuneet lähtemään kotoa väkivallan takia lapset mukanaan, mutta heille ei järjestynyt turvakotipaikkaa eikä asuntoa. He olivat joutuneet kulkemaan lasten kanssa pitkäänkin ja yöpymään milloin missäkin. Myös turvakotikyselyssä mainittiin yhtenä naisten asemaan vaikut- tavana tekijänä se, että naisten on vaikea tai lähes mahdoton saada asuntoa uudelta paikkakunnalta, jos nainen joutuu lähtemään kotoaan väkivallan tai uhkailun vuoksi. Tässä asuntoviranomaisten ja sosiaalitoimen yhteistyö olisi tärkeää.

Parilla nuorella haastatellulla asunnottomalla naisella oli useita pieniä lapsia, mutta asunnon saanti ei ollut yrityksistä huolimatta onnistunut. Joidenkin naisten kohdalla lasten kanssa kulkeminen ei johtunut asunnottomuudesta, vaan siitä, että he joutuivat pakoilemaan toisia romaneja. Näissä tapauksissa lasten koulunkäynti oli kärsinyt jatkuvien koulun vaihdosten vuoksi. Tällainen liikkuva elämä aiheutti myös naisissa huolta siitä, aiheuttaisiko se heidän lastensa huostaanoton. Viranomaisten keskuuteen olisi naisten mukaan saatava enemmän tietoa siitä, miksi romaninaiset lapsineen jou- tuvat monesti vaihtamaan paikkakuntaa.

11 TUKIPALVELUJEN KEHITTÄMISTARPEET

Haastatellut romaninaiset mainitsivat palveluihin hakeutumisen kynnystä madaltavana kehittämistoimena romanikulttuuria syvällisesti ymmärtävien työntekijöiden lisäämisen palvelujärjestelmään. Myös neuvontaa esimerkiksi päivystävän puhelimen muodossa olisi hyvä tarjota. Neuvoja tulisi voida saada anonyymisti kaikkina vuorokauden aikoina.

”Kyllä sellainen päivystävä puhelin olisi ehdoton ja se että se olisi kellon ympäri päivystävä ja romaneille tarkoitettu. Että olisi sellainen ihminen joka olisi sisällä siinä romaninaisten elämässä. Varmaan sen pitäisi olla romani itse. Monet romani-ihmiset ovat tänä päivänä kouluttautuneita niin että luulisi tähän työhön löytyvän sopivia.” N27v

Haastatteluissa tiedusteltiin myös, mitä mieltä naiset ovat romaninaisten vertaistuen käytöstä tukipalveluissa. Monet haastatellut suhtautuivat vertaisryhmiin hieman epäillen. Romaninaiset eivät keskenään puhuisi näin henkilökohtaisista ongelmistaan. Ryhmämuotoisen toiminnan ajateltiin sopivan muunlaisiin aiheisiin, joita ei koeta niin intiimeiksi ja häpeällisiksi. Osallistuminen valtaväestön ryhmiin koettiin myös vaikeaksi, koska siellä ei ymmärrettäisi romanien kulttuuria ja heidän erityisiä ongelmiaan.

”Mä en usko, että siellä puhuttaisiin niitä asioita. Että vertaistukiryhmät on ihan hyviä, esimerkiksi koulunkäyntiasioissa ja tällaisissa, että vaikka vanhemmat miettii että mitä tehdä lapsen koulunkäyntiongelmille ja mitä toinen porukka tai perhe on tehnyt. Mutta mä en usko että näistä perheväkivaltaan liittyvistä asioista puhuttaisiin. Se menisi siihen, että puhuttaisiin kankaista ja mistä lienee. Itse henkilökohtaisesti jos olisin ollut jossakin vertaistukiryhmässä, niin mä en olisi puhunut kenellekään mitään. Olisin mä voinut siellä istua ja juoda kahvia, mutta siihen se olisi sitten jäänytkin. Sitten taas että jos se olisi valtaväestön perhetukiryhmä, niin voi olla että joku menisi-kin. Mutta sitten taas siinä tulee se ongelma, että kukaan ei ymmärrä, että ne ajattelisi että kyllä mustalaiset on kauheita, että koko suku ammutaan, niin ne olisi varmaan sielläkin hiljaa.” N48v

Haastatellut naiset pitivät kuitenkin hyvänä ajatusta vertaistukea antavasta romaninaisesta esimerkiksi turvakotipalvelujen yhteydessä. Saman kokenut romaninainen voisi rohkaista puhumaan ja toisaalta neuvoa turvakotityöntekijöitä, joilta puuttuu kulttuurin tuntemus. Naiset kaipasivatkin palveluissa eniten kulttuurin tuntemusta, jota tukipalveluissa ja viranomaisilla on heidän mielestään edelleen aivan liian vähän. Ymmärrys heidän tilanteestaan ja siitä todellisuudesta, jossa he elävät, on hyvin vähäistä.

”Tukipalveluissa ei tunneta riittävästi romanien kulttuuria ja naisten erityistarpeita. Pitäisi tietää enemmän ja ymmärtää esimerkiksi juuri se että ei voi tehdä rikosilmoitusta kovin helposti.” N36v

”Mä luulen että se olisi juuri naisen asema ja välienselvittelyt, mistä tarvittaisiin enemmän tietoa, koska tosiaan se väkivallan uhka voi ylettyä muihin-kin kuin siihen henkilöön, joka on turvakodissa eli niin sanotusti turvassa. Sen kuvion selvittäminen ja se miten ne yleensä käytännössä menee, eli mitä seuraa mistäkin. Ja yks mitä mä ajattelen, että mikä voisi auttaa, olisi et-

tä turvakodeissa ja lastensuojelun työntekijöillä olisi joku romanitaustainen henkilö, jolta voisi kysellä ulkopuolisen henkilön mielipidettä, miten jossain käytännön tilanteissa pitäisi toimia. Useimmiten sitä nainen on itse niin pelon vallassa, että todellisuus hämärtyy ja sitä voi pelätä olemattomiakin asioita. Ja jos turvakodeissa on romaninainen, joka ei uskalla kaikkia asioita rehellisesti kertoa, niin olisi joku romanitaustainen ulkopuolinen henkilö, jolle olisi helpompi kertoa. Joku juuri tällainen henkilö, jota useimmat turvakodit voisivat käyttää nevonantajana tai tilata tarpeen vaatiessa konsultoimaan. Että olisi joku, joka ei olisi osallisena siinä asiassa.” N31v

Eräs haastateltu romaninainen korosti poikkihallinnollisen yhteistyön tärkeyttä ja kuten edellisen sitaatin haastateltava, romaniasioiden tuntemusta. Tässä moniammatillisessa yhteistyössä tulisi olla mukana romaniasian asiantuntemus. Romanitaustaisia työntekijöitä tulisi olla työpareina verkostoissa. Tämä toimii erään haastatellun mukaan hyvin, kun toisella työparista on kulttuuritietämystä ja taustaa, ja toinen on ammatillainen itse työn sisällöissä. Pelkästään romanitaustaisen työntekijän kanssa tulisi eteen kulttuurisia esteitä. Kaikki romanit eivät voi puhua häveliäisyysistä perheasioista ja terveyteen liittyvistä intiimeistä asioista toiselle romanille, mutta saattavat voida puhua valtaväestöön kuuluvalla työntekijälle.

”Se on just se ongelma, että turvakotiin ei pääse. Ennen etenkin oli tällasta, että jos piti lähteä miestä karkuun, niin ei sitten pääsytkään turvakotiin. Ainakin se mitä ehdottomasti siellä kaivattais, olis kulttuuritietoa enemmän. Ihan sellaista luennoimista mutta sitten vaikka voisi olla nimettömiä yhdyshenkilöitä, joille voisi turvakodista soittaa, vähän niin kun romanikulttuuriohjaajia siis.” N45v

Romanitaustaisten työntekijöiden lisääminen tukipalveluihin ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Jotkut haastatellut naiset toivat esiin sen, että romanitaustaiset työntekijät eivät mielellään puutu todellisiin romanien välisiin ongelmiin silloin, kun on kyse esimerkiksi juuri perheväkivallasta tai huoltajuuskiistoista.

”Ne ovat suvun asioita. Kaikki romanityöntekijät, jotka on, niin ei puutu näihin asioihin. Sen ne voi vielä tehdä, että ne antaa jonkun puhelinnumeron, että soita tänne. Mutta sitten ne ottaa heti sen kannan, että älä puhu mulle, että mä en halua tietää. Ja romanit voisikin heti ottaa esimerkiksi sen työntekijän veljiin yhteyttä, että sun sisko on näihin asioihin puuttunut. Valkolaisille puhutaan paremmin, että hänän tekee vaan työtään, että siinä ei ole suku mukana.” N48v

Useampi nainen kritisoikin romanityöntekijöitä ja –toimijoita siitä, että he eivät tuo esiin oikeita ongelmia, joita romaniyhteisössä on. Esimerkiksi juuri lähisuhde- ja perheväkivallasta yleensä vaietaan ja sen olemassaolo jopa kielletään. Kulttuurista halutaan antaa positiivisempi kuva ja pelätään tarttua todellisiin ongelmiin, joista ei ole totuttu puhumaan. Tulevaisuudessa tarvitaankin avoimempaa ja rehellisempää keskustelua.

Monet naiset toivoivat, että avun hakeminen ja saaminen olisi yksinkertaisempaa ja avun tarpeisiin vastattaisiin silloin, kun hätä on suurin. He myös toivoivat, että heitä kuunneltaisiin, uskottaisiin ja otettaisiin todellinen tilanne huomioon, eikä tuijotettaisi vain muotoseikkoihin.

”Minun mielestä olisi tosi tärkeätä saada sosiaalitoimeen tätä tietoa, että minkälaista se oikeesti on romaninaisilla ja että ne viranomaiset ei aina sanoisi, että kun meillä tehdään nyt tälleen. Että meillä on tämmöset tosi vahvat nämä säännöt, että me ei saada tehdä näin tai lähtee maksamaan muulle paikkakunnalle mitään. Että meidän kulttuuri pitäisi ottaa tässä kohtaa huomioon, kun siinä voi mennä jopa sen romaninaisen henki siinä. Että se riippuu ihan siitä miehestä, että minkälainen mies se on.” N38v

”Sellaista apua tarvittaisiin, että se ei olisi niin monimutkaista, niin kuin tällä hetkellä, kun hirveissä elämäntilanteissa eletään, varsinkin naiset, joilla on lapset siinä. Kun on sellaista sairasta väkivaltaa, joka sitten rikkoo ne lapset. Että olisi sellaista tukea, että se olisi paremmin saatavilla, että sitä myös saisi, ettei se ole aina niin hirveän monimutkaista.” N44v

Naiset myös toivoivat, että heitä kohdeltaisiin samalla tavalla asiallisesti ja ilman ennakkosenteita kuin valtaväestön naisiakin. He kokivat, että heitä epäillään ja etsitään syytä käännyttää palveluista pois. Taustalla he arvelivat olevan ennakkoluuloja, pelkoja, kaikkien romanien käsittämistä samanlaisiksi ja vääriä tietoja kulttuurista.

”Pitäisi paremmin ottaa huomioon se ihmisen tilanne, että mitä se tarvitsee sillä hetkellä. Se on sellainen asia mikä mun mielenpäällä on, ja jossa mä haluaisin että romaninaiset tulisi ottaa enemmän huomioon. Että ottaisivat ihmisen ihmisenä. Jos sinne tulisi valkolaisrouva, niin se olis kuin vettä vaan, se sujuis kuin valssi se homma.” N27v

Myös turvakotikyselyn vastaajilta pyydettiin tukipalvelujen kehittämisehdotuksia. Myös monet turvakotikyselyn vastaajat pitivät vertaisten käyttöä hyvänä ajatuksena. Toisin kuin romaninaiset itse, osa heistä piti hyvinä myös vertaisryhmiä. Yli puolet vastaajista piti mahdollisena hyödyntää romaninaisten väkivallasta selvinneitä vertaisia ammattiavun rinnalla ja osana psykososiaalista työtä. Vertaisten käyttö olisi monien mielestä mahdollista sekä tukihenkilötoimintana että pienten vertaisryhmien muodossa. Vertaisen tuki nähtiin hyvänä sekä akuutissa vaiheessa että erityisesti jatko-työskentelyssä.

”Ymmärtämään heidän tilannettaan kulttuurin näkökulmasta. Uskon, että kriisiavun pystyy antamaan kriisityön ammattilainen, mutta syvemmän ymmärryksen ja jatkosuunnitelmien teossa oman kulttuurin edustajasta, jolla on hyvin työstetty kokemus väkivallasta, saattaisi olla apua.”

“Voisi olla hyvä kouluttaa väkivallasta selvinneitä kouluttamaan / tiedottamaan asiasta omissa yhteisöissään.”

Jotkut vastaajat ajattelivat yleensäkin romaniyhteisön muilla jäsenillä olevan tärkeän merkityksen avun hakemisen kynnyksen madaltamisessa. Yksi vastaaja toi esiin naisen vanhempien suhtautumisen vaikuttavan paljon naisen avun hakemiseen.

”Romaneilla merkitsee paljon se, miten heidän kunnioitusta herättävät omat vanhempansa suhtautuvat apuun. Jos heidän vanhempansa suhtautuvat myönteisesti, työskentely on kohtuullisen helppoa, mutta jos ei, työskentely on aika mahdotonta.”

Kysymykseen siitä, tarvitsevatko romaninaiset kokonaan uusia tukipalvelumuotoja, kaksi kolmasosaa turvakotien kyselyyn vastanneista työntekijöistä oli sitä mieltä, että

nykyiset palvelut riittävät. Eräs vastaaja muistutti, että aina on kyse yksilöistä ja yksittäistapauksista, ja että asiakkaiden kanssa pyritään nykyisissä palveluissa työskentelemään huolellisesti riippumatta siitä, mihin väestöryhmään he kuuluvat.

”Jokainen asiakas on oma yksilönsä omalla taustalla, vahvuuksilla ja ongelmilla ja pyrimme selvittämään asiakkaan tilanteen ja siten yhdessä asiakkaan kanssa työskentelemään, ei ole väliä onko romaninainen tai ei. Yhteistyö muiden viranomaisten kuten poliisin ja lastensuojelun kanssa on erittäin tärkeää. Naisen ja lasten turvallisuutta pitää jatkuvasti miettiä.”

Pienempi osa vastaajista oli sitä mieltä, että romaninaisille tulisi kehittää erityisiä tukimuotoja ja uusia palveluja. Nämä vastaajat eivät kuitenkaan esittäneet mitään eksaktia siitä, millaista tukea tai millaisia palveluja tarvitaan. Yleisellä tasolla ehdotettiin oman kulttuurin pohjalta toimivia palveluja. Esiin tuotiin myös ehdotus, että voitaisiin yhdistää romanien toive lyhyistä jaksoista ja ensikotien tarjoamat palvelut. Samoin todettiin, että tarvitaan intensiivistä palvelua ja sitouttamista. Jälkihuoltoa laitospöytäkirjan jälkeen pidettiin myös tärkeänä, samoin apua asunnon hankintaan.

Romaninaisten kynnystä avun hakemiseen arveltiin madaltavan esimerkiksi sen, että romaninaisille olisi oma, nimenomaan heille tarkoitettu paikka. Yhdessä vastauksessa ehdotettiin romaniprojektia turvakoteihin. Tiedotuksen palveluista arveltiin myös madaltavan kynnystä. Palveluista pitäisi jakaa tietoa ja kertoa, että ne on tarkoitettu kaikille naisille, myös romaneille. Vastauksissa ehdotettiin myös matalan kynnyksen palveluja ja –paikkoja sekä jalkautuvaa työtä asuinalueille. Esiin tuotiin myös käsitys, että avun hakeminen sinänsä ei ole romaninaisten kohdalla ongelma, vaan palvelussa pysyminen ja jatkotyöskentely.

”Mielestämme romaninaiset osaavat hakea apua väkivaltaisiin kokemuksiin siinä missä valkolaisetkin. Jatkotyöskentelyyn naiset eivät ole sitoutuneet”.

Pitkäjänteisemmän työskentelyn mahdollistamiseksi kaivattiin enemmän aikaa asioiden hoitamiseen ja asiakkaan sitouttamiseen suunnitelmaan. Kynnystä madaltavana tuotiin esiin kuten naisten haastatteluissakin toive, että viranomaisverkostossa ja turvakodeissa henkilökunnalla olisi enemmän tietoa romanikulttuurista ja sen erityispiirteistä.

12 ”KEHITYSTÄ TAPAHTUU, MUTTA SE ON HIDASTA”

Sekä naisten ja asiantuntijoiden haastatteluissa että turva- ja ensikotikyselyn vastauksissa tuli esiin ajatuksia siitä, miten asiat ovat muuttuneet ja millaista kehitystä romaninaisten tilanteessa on nähtävissä. Yleensä nähtiin tapahtuneen kehitystä parempaan. Monet haastatellut toivat kuitenkin esiin myös päihteet ja syrjäytymisen ongelmina, jotka koskettavat yhä enemmän niin romaneja kuin valtaväestöäkin. Eräs haastateltu asiantuntija toi esiin nykyisessä suomalaisessa yhteiskunnassa lisääntyneen yleisen arvottomuuden ja välinpitämättömyyden. Toisten ihmisten kunnioitus ja yhteisöllisyys positiivisessa mielessä ovat vähentyneet, samoin parisuhteen kunnioitus.

Etenkin iäkkäimmät haastatellut naiset puhuivat muutoksesta, jota on tapahtunut niin romanikulttuurissa kuin naisten omassa toiminnassakin. Erään romaninaisen haastattelussa tuli esiin paljon pohdintaa siitä, miten nuoret naiset nykyään ovat alkaneet puolustaa itseään ja lapsiaan virallisten kanavien kautta. Yhtenä syynä tähän hän näki nuorten romanien lisääntyneen kouluttautumisen.

”Nykyään on tullut paljon sellaista, mitä koskaan aikaisemmin ei ole ollut, että naiset ovat vieneet asian ihan kärjäsaliin asti ja voittaneet. Ei ennen tehty sellaista, siinä on menty eteenpäin, mikä minusta on todellakin hyvä. Ei sellaista sääntöä ole Suomessa, että äidin, joka pystyy hoitamaan lapsensa, pitäisi antaa se pois. Nää naiset ovat sitten hankkineet lähestymiskiellon ja se toimii. Niin se pitäisi tehdä, siitä se sitten leviää kulttuurissa se tieto, että se ja se nainen teki niin ja siitä se leviää yhä enemmän se tieto. Miehetkin sitten puhuvat keskenään, että nyt ne ovat keksineet tällaisen, eivätkä ne sitten enää uskalla... Tulee uudenlainen käytäntö. Nykyisin on naisen tilanne parempi, kun osaavat jo tulla vanhempien kotiin, jos mies on väkivaltainen. Siinä mielessä on erilainen. Kyllähän ne vanhemmat yrittävät ne asiat sopia niin, että kaksi tervettä aikuista keskustelee keskenään. Että eihän kukaan voi hakata..., en minä ainakaan anna. On siinä mielessä kehitystä tapahtunut... Tänä päivänä kyllä romanit on paljon valistuneempia kuin ennen. Nuoret haluaa paljon kouluttaa itseään ja päästä työelämään. Ja sitten on tullut avoimuutta. Puhutaan enemmän suhteista ja perheistä ja vanhempien roolista. Varmaan joittenkin miesten ajatusmaailmassa on tapahtunut muutosta, kyllä varmaan.” N44v

Haastatellut kertoivat, että romanien perinteisiä häveliäisyystapoja saatetaan nykyään joissain tilanteissa ohittaa. Vanhemmat saattavat jo monissa tapauksissa esimerkiksi tarjota turvaa tyttärelle ja pyrkiä sovittelemaan tilanteita. Eräs haastateltu näki muutosta tapahtuneen hänen nuoruusvuosiensa jälkeen siinä mielessä, että äidit ja tyttäret nykyään keskustelevat asioista keskenään enemmän kuin aikaisemmin. Asiat pitää kuitenkin edelleen pitää salassa, etteivät ulkopuoliset tiedä mistä on puhuttu. Muutamassa muussakin haastattelussa tuli esiin tämä perheen naisten välinen salassa pidetty asioiden käsittely, josta ei kerrota perheen miehille. Joka tapauksessa yhteydenpito äitien ja tyttärien välillä näyttäisi lisääntyneen.

”Kulttuurikin on muuttunut siten, että äiti ja tytär voi puhua keskenään, ennen ei mistään voinut puhua, mutta tänä päivänä kuitenkin jutellaan, mutta jutellaan sillai että kukaan muu ei tiedä, mistä on juteltu. Ennen ei oikein omalle äidilleen voinut jutella, se oli pikemmin sitä, ettei halunnut pahoittaa mieltä. Monta kertaa oli niin, että kun lähti sen mustalaismiehen matkaan,

niin ei enää oltu tekemisissä niiden omien kanssa. Sit mentiin miehen perheeseen.” N48v

”Naiset on kyllä muuttuneet, ja kyllä mä tiedän sellaisiakin, että kun on tullut ero, niin on kysytty lapsilta että kumman luona haluatte olla, ja jos lapset on sanonut äidin luona, niin ovat saaneet tehdä näin. Ihmiset jollain lailla tuntuvat olevan suvaitsevaisempia nykyisin, samoin kuin valtaväestöläkin on.” N48v

”Kehitystä tapahtuu, mutta se on hidasta. Kyllä mä uskon, että naiset rupeaa nousemaan vastarintaan siitä, että ne ei anna lapsiaan tai muuta, mutta se vaatii sitä että saadaan koulutusta ja kaikki menee eteenpäin. Sitten se vaatii sitä, että naiset ei ota sellaisia miehiä, joista tiedetään että ne on hurja tai elää huonoa elämää. Ja se tulee nimenomaan koulutuksen myötä. Kun haluaa käydä koulua, niin haluaa että se ympäristö on sellainen, että pystyy käymään koulua, että ei tarvitse jättää koulua kesken siksi että mies juopottelee ja valvottaa öisin.” N43v

Edellisessä sitaatissa haastateltu viittaa tilanteeseen, jossa mies käyttää päihteitä ja elää huonoa elämää niin, että naisen koulutus kärsii. Naisten koulutusta pidettiin yleisesti tärkeänä mahdollisuutena. Monet asiantuntijat näkivät poikien ja tyttöjen kasvatusperiaatteiden muuttamisen yhtenä keskeisenä, joskin hitaana, keinona vaikuttaa lähisuhde- ja perheväkivaltaan romaniperheissä. Naiset ovat keskeisessä asemassa myös poikien kasvattajina. Poikia tulisi kasvattaa kunnioittamaan naista sen sijaan, että korostettaisiin miehen ylemmyyttä suhteessa naiseen.

Muutosta voitaisiin erään asiantuntijan mukaan saada aikaan myös sitä kautta, että konfliktien ratkaisukeinoja opetettaisiin pojille jo kotona. Kerrotaisiin, miten toimitaan erilaisissa tilanteissa ja mitä muita tapoja on kuin tarttua väkivaltaan. Eräs toinen asiantuntijana haastateltu muistutti siitä, että koulutus ei ole mikään taikasana perheväkivallan vähentämisessä. Hän sanoi nähneensä myös erittäin raakaa korkeasti koulutettujen miesten tekemää perheväkivaltaa. Romanien kohdalla koulutustason nosto olisi kuitenkin monen mielestä omiaan parantamaan yleisesti naisten asemaa ja tekemään väkivallasta perheessä tuomittavampaa.

Moni haastateltu asiantuntija pohti mahdollisuuksia vähentää jatkossa romaninaiisiin kohdistuvaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa. Ehdotetut keinot perheväkivallan vähentämiseksi vaihtelevat sen mukaan, puhutaanko yksittäisen miehen tekemästä väkivallasta vai naisen aseman alisteisuudesta kulttuurisena ilmiönä. Yksittäisen miehen kohdalla erilaiset auttamistavat ja miehille suunnatut palvelut olisivat ensisijaisen tärkeitä. Erityisesti tulee korostaa luottamuksen aikaansaamista miehen kanssa ja myös hänen tilanteensa ymmärtämistä, jotta hänelle saadaan apua perille. Kulttuurin tasolla yhteisöstä sisältäpäin lähtevä keskustelu olisi ensisijaisen tärkeää. Kulttuurin sisällä tulisi tunnistaa naisen heikko asema ja monissa perheissä esiintyvä väkivalta sellaisena ongelmana, johon voidaan hakea apua. Tälle asettaa erityisiä haasteita kulttuurin suljettu luonne. Tosin monet haastatellut korostivat, että asiat ovat jo vähitellen muuttuneet ja toivoivat, että suunta jatkuu samana. Naiset ovat enenevässä määrin mukana koulutuksessa ja yhteisössä on aikaisempaa enemmän sellaisia romaniperheitä, joissa on selkeät koulutuksen ja työelämään osallistumisen tärkeyttä korostavat arvot.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMIS- SUOSITUKSET

13 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulosten suhteutus

Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että lähisuhde- ja perheväkivalta on koko väestöä koskeva vakava ongelma. Tämä ilmenee muun muassa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 2005 tekemästä tutkimuksesta (Piispa ym. 2006), jonka yhteydessä tehtyyn kyselyyn vastasi 7000 suomalaista. Lähisuhde- ja perheväkivaltaa esiintyy hyvin erityyppisissä väestöryhmissä (ks. esim. Piispa ym. 2006; Hurtig 2013). Tutkimustulosten perusteella romaninaisten puolisoidensa taholta kokema väkivalta on hyvin samanlaista kuin valtaväestöä edustavien naisten kokema lähisuhde- ja perheväkivalta. Koko väestöä koskevissa tutkimuksissa väkivalta ilmenee fyysisenä pahoinpitelynä, alistamisena, piinaamisena ja eron jälkeisenä vainoamisena. Myös valtaväestöön kuuluvien on usein vaikea saada ympäristöä reagoimaan uhreja suojaavalla ja puolustavalla tavalla.

Käsillä oleva tutkimus kohdistuu lähisuhde- ja perheväkivaltaa kohdanneisiin romaninaisiin. Tutkimus on laadullinen ja siinä tarkastellaan romaninaisten kokeman lähisuhde- ja perheväkivallan erityispiirteitä. Samoin tarkastellaan yhteisöllisiä reuna-ehtoja, jotka vaikuttavat uhrien kokemuksiin tapahtuneesta, yhteisön reaktioista sekä ammatillisen avun saamisesta. Tutkimuksen tarkoituksena ei siis ole ollut selvittää, miten yleistä lähisuhde- ja perheväkivalta on romanien keskuudessa tai verrata sen esiintyvyyttä vastaavaan ilmiöön valtaväestön keskuudessa. Tämän tyyppinen määrällinen tarkastelu ei olisi tutkimuksen menetelmin ollut mahdollista.

Tutkimustulosten perusteella ei pidä tehdä yleistyksiä koko romaniyhteisöön ja sen kulttuuriin samoin kuin ei valtaväestön perheväkivaltatapauksia yleistetä kaikkien perheiden ja koko kulttuurin ongelmiksi. Laadullisen tutkimuksen oleellinen lähtökohta onkin, että sen tarkoitus ei ole tuottaa koko väestöön tai koko kohderyhmään yleistettävää tietoa. Sen tulosten avulla on sen sijaan mahdollista tuoda määrällistä tutkimusta syvemmin esiin niitä erityispiirteitä ja erityisiä elämää kehystäviä olosuhteita, jotka vaikuttavat tutkimuksien kohteena olevien kokemuksiin ja heidän tilanteeseensa väkivallan tapahtuessa.

Romanien marginalisoitunut asema ja ongelmien käsittelyn riskit

Vähemmistöryhmän tarkasteluun negatiivisen ilmiön kautta liittyy riskejä. Eri-laiset vähemmistöt, kuten kulttuurista etnistä erityisyyttä edustavat ryhmät, ovat kohdanneet historian kuluessa syrjintää. Ryhmien jäsenten oikeuksia on myös Suomessa eri tavoin loukattu. Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin sekä lastensuojelullinen oikeus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen läheisten ja oman kulttuurin keskellä, ovat olleet uhattuina niin romani- kuin saamelaislapsillakin. (esim. Valkonen 2009; Enroth 2011). Toisaalta alkuperäiskansojen ja vähemmistöryhmien erityisyydestä huolehtiminen on ollut yksi poliittisen tahtotilan ja toiminnan kohde viimeisinä vuosikymmeninä. Lainsäädännön ja rakenteiden kehittämällä on tähdätty siihen, että vähemmistöjen edustajat saavat äänensä kuuluviin, voivat osallistua ja vaikuttaa.

Vähemmistökulttuurien jäsenten yhteiskunnalliseen asemaan sisältyy silti edelleen riski, että omaa toimijuutta ja sen rakenteita säätelevät muut: valtakulttuurin edustajat, poliittiset päätöksentekoprosessit ja lait. (Valkonen 2009). Negatiiviset leimat ja kulttuuristaminen, eli yksilöllisten ominaisuuksien sijoittaminen kulttuuriseksi piirteiksi, yhdenmukaistavat ryhmistä käytävää keskustelua. Vähemmistöryhmien sisäisistä ja yksilön niissä kohtaamista ongelmista puhuminen on tämän dynamiikan vuoksi vaikea aihe. Erityisesti sosiaalisten ongelmien yhteisöpiirteiden tarkastelu herättää huolen leimaantumisen ja marginalisoitumisen syventymisestä. On tärkeää tiedostaa, että kysymys oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta ei sijoitu ainoastaan yhteiskunnan ja yksilön väliseen suhteeseen, vaan myös yhteisön eri jäsenten välisiin suhteisiin. Yksilön oikeuksia voidaan rikkoa myös yhteisön sisällä. (Kouros 2011a; 2011b.)

Yhteisö väkivallan kontekstina

Tutkimusaineisto nostaa esiin yhteisötason merkitykset yksilöiden arjessa, toimijuuden rakentumisessa ja väkivaltakokemuksissa. Yhteisöihin liittyviä ominaispiirteitä on totuttu tuomaan esiin voimavarojen ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kautta. Romanikulttuurin positiiviset piirteet, kuten keskinäinen välittäminen, vanhempien kunnioitus ja puhtaus ovat piirteitä, joiden kautta luodaan romani-identiteettiä ja tehdään eroa valtaväestön kulttuuriin. Näiden kulttuurin vahvuuksien ohella on tiedostettava, että yhteisölliset kulttuurit sisältävät usein myös toimijuutta ja vaihtoehtoja rajoittavia sekä väkivaltaa mahdollistavia ja piilottavia puolia. Väkivallan yhteisöllisen kontekstin ymmärtäminen on välttämätöntä niin yhteiskunnassa, palvelujärjestelmässä, kuin myös yhteisöissä.

Yhteisöitä katsotaan niiden ulkopuolelta usein yhtenäisyyttä korostaen. Romaniyhteisö, kuten monet muutkin yhteisöt, koostuu kuitenkin erilaisista todellisuuksista, alaryhmien, heimojen ja sukujen muodostamasta kirjosta. Romaniväestö kuuluu suomalaisessa yhteiskunnassa keskimäärin huono-osaisimpaan ja heikoimmin koulutettuun väestönosaan. Yhteisössä on kuitenkin myös kasvava hyväosaisten ja yhteiskunnallisesti aktiivisten jäsenten joukko. Yhteisöjen sisäinen dynamiikka rakentuu usein niin, että yhteisön parempiosaiset edustavat yhteisöä ulospäin. Heillä on mahdollisuus yhteisön ja kulttuurin todellisuuden rakentamiseen ja kuvaamiseen. Heikommassa asemassa olevien ja esimerkiksi väkivallan uhrien kokemukset selitetään tässä yhteydessä ensisijaisesti yksilöiden tai perheiden ongelmina eikä nähdä niitä yhteisön ja kulttuurin kontekstissa.

Yhteiskunnallisella tasolla kulttuurinen sensitiivisyys, eli kulttuuristen piirteiden tarkastelu voi olla hienotunteisuudessaan yhteisöpiirteitä varovaa ja jopa romantisoivaa. Tällöin on riskinä, että kuva todellisuudesta kapeutuu. Tutkittaessa sukupuolittunutta väkivaltaa, on viitekehyykseksi otettava yhteisö ja sen kulttuuriset rakenteet kokonaisuutena. Tutkimuksen aineistossa keskeisiä naisiin kohdistuvan väkivallan rakenteellisia riskitekijöitä olivat naisen asema ja suhtautuminen väkivaltaan. Väkivallan uhrien todellisuus on yhteisössä vaikea, kun yhteiskunnan lait ja suojaaviksi tarkoitetut toimenpiteet eivät ole täysin sen jäsenten hyödynnettävissä. Poliisien kutsuminen, turvakotiasiakkuus ja yhteisön tarjoama suoja eivät ole romanin naiselle riskitömiä. Tällöin väkivalta saattaa kätkeytyä ja uhrien avunsaanti vaikeutua.

Väkivallan erityispiirteet

Eri kulttuuritaustoista nousee omia erityisiä väkivallan esiintymiseen tai sen mahdollistumiseen liittyviä piirteitä, joita tässä raportissa on tarkasteltu romanien osalta. Yksi keskeinen tarkasteltava tekijä on naisen asema romanikulttuurissa. Vaikka romanikulttuuria voidaan pitää patriarkalisena kulttuurina, ovat naiset romaniyhteisössä tärkeitä jäseniä, joiden ääni saa kuulua. Naisten toimijuutta ei ole myöskään rajattu pelkästään kodin piiriin. Romaniyhteisössä naiset saavat olla näyttäviä, vahvoja sekä ylpeitä itsestään ja kulttuuristaan. Naisilla on usein omat keskinäiset verkostonsa ja he voivat jakaa asioita toistensa kanssa. Samalla naisen maine ja kunnia on yhteisössä asia, jonka arviointiin ja vartiointiin kaikki osallistuvat. Voidakseen menestyä ja olla vahva toimija ja yhteisön arvostettu jäsen, naisen tulee täyttää tietyt ennalta määritellyt kriteerit ulkoisesti, käytöksessään ja suhteessaan mieheen sekä muuhun yhteisöön.

Perinteinen patriarkalisia arvoja vaaliva romanikulttuuri antaa miehelle mahdollisuuden rajoittaa naisen itsemääräämisoikeutta ja harjoittaa monenlaista kontrollia häntä kohtaan. Naisen asema ei ole automaattisesti kaikissa romaniperheissä alistettu eikä mies kontrolloi naista. Tällaisen rajoittamisen ja vallankäytön mahdollisuuden olemassaolo kulttuuriin nojaten on kuitenkin jo lähtökohtaisesti eräänlaista rakenteellista henkistä väkivaltaa.

Naiseen kohdistuvaa väkivaltaa ja hänen ojentamistaan ei aina tuomita, vaan sitä voidaan yhteisössä jopa tukea aktiivisesti tai hiljaisesti olemalla puuttumatta siihen. Naisen heikompi asema suhteessa mieheen voi olla ruokkimassa ajattelua, jossa naiseen kohdistuva väkivalta ei joissain yhteyksissä ole kovin väärin. Perheen asiat ovat lisäksi korostetusti perheen sisäisiä asioita, eikä niistä pidä puhua eikä niihin pidä puuttua, sillä silloin puututtaisiin toisen miehen asioihin. Lähisuhde- ja perheväkivalta jääkin tulosten mukaan romaniyhteisössä vielä enemmän piiloon kuin valtaväestön keskuudessa. Tutkijat (ks. Ronkainen & Näre 2008) puhuvat myös traumatisoivista systeemeistä, joilla on muun muassa seuraavia piirteitä: 1) uhrilta puuttuu suojelija, 2) teon motiivit nousevat tekijän omasta taustasta, mutta teon syyt säilytetään uhrille, 3) yritys välttää uhrius on tekijälle uusi syy väkivaltaan, 4) toiminta on ennalta määrättyä ja 5) uhria syyllistetään hiljentämismekanismeilla. Aineisto tuo esiin hyvin selvästi monia näistä piirteistä.

Kulttuurisia piirteitä voidaan yhteisössä hyödyntää positiivisten elementtien, kuten sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja tuen ohella myös valtasuhteiden ja hierarkkisten asemien esittämiseen ja ylläpitämiseen. Tällöin kulttuurisia ja yhteisöllisiä piirteitä voidaan käyttää väärin, oikeuttamaan väkivaltaa. Sukupuolijärjestelmä on osa romanikulttuurin jäsentämisen tapaa. Symbolisessa puhtauskäsitteessä ihmiskehon yläosa nähdään puhtaana ja alaosa likaisena. Erityisesti tämä koskee hedelmällisessä iässä olevia naisia, jotka voivat symbolisesti loukata muita esimerkiksi kulkemalla heidän yläpuolelleen tai antamalla hameensa helman koskettaa heitä. Seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden hallintaan tähtäävät normit voivat paradoksaalisesti korostaa niitä. Symbolisissa puhtaus-normeissa on kysymys usein performatiivisuudesta, eli kulttuuritapojen tuntemisen ja noudattamisen osoittamisesta muulle yhteisölle. Likaisuuden ja häpeän vahva yhdistyminen naiseuteen ja naisen kehoon voi väkivaltaa käyttävän miehen kohdalla merkitä mahdollisuutta oikeuttaa naisen hallinta, kontrollointi ja kuritus kulttuuristen normien loukkaamiseen vetoamalla.

Nuoret romaniperheet ovat monesti vaikeissa tilanteissa ja nuoret romaninaiset riskialttiita väkivallan suhteen. Nuoret naiset ovat myös koko väestöä koskevien tutkimusten (Piispa ym. 2006) mukaan kokeneet eniten lähisuhde- ja perheväkivaltaa.

Romaniniaisilla riski voi olla vielä suurempi, sillä romaninuoret lähtevät hyvin nuorina lapsuudenkodistaan ja perustavat oman perheen. Niin nuoret naiset kuin nuoret miehetkin ovat valmistautumattomia parisuhteeseen ja vastuun ottamiseen. Heidän koulutuksensa jää usein myös kesken. Koko väestöä koskevassa tutkimuksessa (Piispa ym. 2006) todettiin, että kun puoliso oli nuori, opiskelija, työtön, osa-aikatyötä tekevä tai joko vailla ei-ammattillista tutkintoa tai ammattikoulututkinnon suorittanut, nainen oli kokenut parisuhteessaan väkivaltaa muita todennäköisemmin. Nyt tehdyn tutkimuksen aineistossa monien nuorten perheiden tilanne oli juuri tällainen. Nyky-yhteiskunnassa on vähemmän romanimiehille perinteisesti kuulunutta työtä ja tekemistä. Tällöin he saattavat takertua romanikulttuurin perinteisiin ja ylikorostaa niitä omassa elämässään ja identiteetissään. Nuoret miehet voivat hakea arvovaltaa ja hallinnan tunnetta naisen kontrolloinnin ja kurittamisen kautta. Monilla nuorilla on myös päihdeongelmia ja näköalattomuutta, jotka lisäävät väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. Romanikulttuurin tapa, jonka mukaan tyttö lähtee miehen sukuun ja usein toiselle paikkakunnalle, korostaa naisen turvatonta asemaa ja yksinäisyyttä väkivallan yhteydessä.

Romaninaisen asemaa parisuhteessa ja erityisesti erossa heikentävä yksittäinen kulttuurinen tekijä on se, että miehellä katsotaan olevan oikeus pitää lapset, jos nainen haluaa lähteä suhteesta. Tämä on yksi naisen juridisia oikeuksia kaventava perinne, joka tuli voimakkaasti esiin naisten haastatteluissa. Lasten menettämisen pelon käyttäminen alistamisen välineenä on sinänsä henkistä väkivaltaa. Jos nainen haluaa lähteä väkivaltaisesta suhteesta, tämä voidaan kääntää niin, että nainen ei ole hyvä vaimo, vaan jättää miehensä jatkaakseen elämää jonkun muun kanssa. Tässä tilanteessa monet aineiston naiset menettivät lapsensa, osa pysyvästi. Tämä on käytäntö, jossa yleensä on mukana toimijoina myös muita henkilöitä, esimerkiksi miehen äiti ja sisaret, sillä miehellä itsellään ei välttämättä ole halua eikä kykyä huolehtia lapsista. Käytäntöä ja sen käyttämistä naisen hallitsemiseen ja rankaisemiseen voidaan pitää äärimmäisenä henkisenä väkivaltana, sillä siinä uhataan riistää tai riistetään naiselta hänen kaikkein tärkeimpänsä.

Yhteisö voi olla monesti väkivaltatilanteissa enemmän uhka kuin tuki ja turva. Romaniyhteisössä on perinteisesti ollut käytäntönä auttaa toisia romaneja ja hoitaa asioita yhteisön sisällä. Romanien yhteisöllisyys on tutkimustulosten mukaan edelleen tärkeä voimavara ja yhteisön sisällä on paljon huolehtimista ja toisista välittämistä. Kun puhutaan lähisuhde- ja perheväkivallasta, yhteisö näyttäytyy kuitenkin erilaisessa valossa. Lähisuhde- ja perheväkivaltaa kohdannut nainen voi harvoin puhua läheisilleen asiasta, eikä hän aina voi ilman vakavia seurauksia kääntyä myöskään viranomaisten puoleen. Kokemastaan väkivallasta puhumiseen oman perheen vanhemmille jäsenille liittyy häpeää parisuhteen asioista, eikä vanhempien mieltä myöskään haluta pahoittaa eikä heitä haluta saattaa vaaraan. Kertominen perheen miehille saattaa myös laukaista väkivallan sukujen välillä, mitä naiset välttävät yleensä viimeiseen asti. Nainen kuuluu miehen sukuun, eikä toisen miehen ja toisen suvun asioihin yleensä puututa. Taustalla voi olla jo ennestään kiristyneitä sukujen välisiä suhteita, jolloin naisen puolustaminen tai väkivallantekijän vastustaminen voi pahimmillaan johtaa avoimeen väkivaltaan ja jopa joidenkin osapuolten kuolemaan.

Romanikulttuurissa kuten muissakin tiheiden sosiaalisten suhteiden, normien ja traditioiden yhteisöissä, kulttuuriset erityispiirteet voivat toimia väkivallan raaistumisen ja laajenemisen riskinä. Yhteisön jäsenet ottavat kantaa tapahtumiin ja uhrin tilanne voi vaikeutua entisestään (esim. Hurtig 2012a; 2012b). Naiseen kohdistuu odotuksia, ja jos nainen ei vastaa näihin toivotulla tavalla, yhteisö ja mies ovat ikään kuin oikeutettuja kurinpalautukseen. Sama asia voi toimia kuitenkin myös käänteisesti:

väkivallan uhri saa yhteisössä suojaa ja turvaa ja väkivallan teot tuomitaan ja tekijä eristetään yhteisön yhteydestä. Jälkimmäinen edellyttää sitä, että väkivaltaa vastustavat voimat ovat yhteisössä väkivallan mahdollistavia voimia vahvempia.

Väkivaltaisissa suhteissa elävät tai niistä lähteneet romaninaiset joutuvat olemaan usein jatkuvan pelon ja väkivallan uhan alla. Väkivallan uhka myös pitää väkivaltaa piilossa ja naisia väkivaltaisissa parisuhteissa. Romaneilla väkivallan uhka toimii yhtenä sosiaalisten suhteiden säätelykeinona ja paradoksaalisesti myös väkivallan ennalta ehkäisykeinona. Sillä on myös merkitystä naisten käyttäytymistä kontrolloitaessa. Naiset tietävät, että heidän ei kannata toimia yhteisön kirjoittamattomia sääntöjä vastaan. He osaavat laskea ennalta, mitä heidän teoistaan pahimmillaan seuraa. Seurauksena voi usein olla heille läheisiin ihmisiin kohdistuva väkivalta. Väkivallan uhkaa pidetään jo itsessään äärimmäisenä henkisen väkivallan muotona. Se aiheuttaa pelkoa ja kaventaa yksilön toimintamahdollisuuksia ja itsemääräämisoikeutta. Romaninaisen mahdollisuudet puolustaa oikeuksiaan, lähteä väkivaltaisesta suhteesta ja hakea apua väkivallan tekijää vastaan ovat vähäiset. Huono tilanne usein hyväksytään ja keuhetaan hiljaisesti, kunnes väkivalta raaistuu ajan kuluessa. Väkivallan raaistuminen ajan myötä on lähisuhde- ja perheväkivallan yleinen piirre (esim. Piispa 2011). Sen sijaan väkivallan muihin yhteisön jäseniin laajenemisen uhka on romanikulttuurille erityinen piirre.

Romanien keskuudessa on monien muiden patriarkaalisten kulttuurien tapaan kunniaan liittyvää väkivaltaa, joka saa erilaisia muotoja myös parisuhteessa ja tuo siihen erityisiä ominaispiirteitä. Romanikulttuurissa kunniallisuus ja sen vaaliminen ovat tärkeitä kulttuurisia tehtäviä. Miehen kunnia on suuresti riippuvainen naisen käytöksestä. Naisen katsotaan kuuluvan miehelle ja miehet ovat haastateltujen naisten mukaan monesti hyvin omistushaluisia ja mustasukkaisia. Kunniaan liittyvä väkivallalle on tyypillistä, että sen toteuttamiseen voi osallistua useampia yhteisön jäseniä. Romanien lähisuhde- ja perheväkivallan yksi keskeinen erityispiirre onkin, että se ei koske vain yksilöitä ja ydinperhettä, vaan kyse on usein koko yhteisön asiasta ja sukujen välisistä kunniallisuuskysymyksistä. Kunniaan liittyvässä väkivallassa on tyypillistä sosiaalinen haavoittaminen ja uhrin eristäminen yhteisöstään (ks. esim. Näre 2008, 202).

Romanien perheväkivalta saa usein vainon piirteitä. Eron jälkeinen vaino on yksi yleinen lähisuhde- ja perheväkivallan muoto. Vuonna 2005 tehdyssä, koko väestöä koskeneessa, tutkimuksessa (Piispa ym. 2006) väkivaltaisesti liiton aikana käyttäytyneistä miehistä puolet jatkoi väkivaltaista käyttäytymistään, häirintää tai uhkailua eron tai erilleen muuton jälkeen. Romanikulttuurissa miehen oikeuden naiseen ajatellaan jatkuvan erosta riippumatta, etenkin jos heillä on yhteisiä lapsia, mikä saattaa ruokkia vainokäyttäytymistä. Naisen on erittäin vaikea irrottautua kokonaan miehestä. Romanikulttuuriin pohjautuva naisen asema ja omistajuusajattelu sekä mustasukkaisuus saattavat olla omiaan ruokkimaan vainoamiskäyttäytymistä tilanteissa, joissa mies kokee arvoaltaansa loukatun esimerkiksi naisen halutessa eroa. Parisuhdevaino voi jatkua vaikka molemmilla osapuolilla olisi jo uudet kumppanit.

Aineiston naisista merkittävä osa oli kokenut pitkään jatkunutta raakaakin parisuhdevainoa. Väkivallan uhka saattoikin olla suurempi nimenomaan niillä naisilla, jotka olivat jo erossa väkivaltaa tehneestä miehestä. Heidän kertomuksissaan tuli esiin vaikeus eritellä tapahtumia loogisesti ja ajallisesti etenevänä jatkumona, mikä on tyypillistä vainon uhreille. Heidän on tutkimusten (ks. Nikupeteri & Laitinen 2013) mukaan vaikea eritellä kokemuksiaan osittain siksi, että konkreettiset teot saattavat pirstaloi-

tua pieniksi ulkopuolisesta vähäpätöisiltä vaikuttaviksi episodeiksi ja piilossa tapahtuvaksi uhkailuksi. Usein pitkään jatkuneen pelottelun aiheuttaman ahdistuksen ja turvallisuuden rajoittumisen kuvaaminen ulkopuoliselle on vaikeaa. Aineiston naisten kohdalla vaino oli useimmiten lopulta johtanut myös hengenvaaralliseen fyysiseen väkivaltaan.

Tutkimuksissa on tärkeää herkistyä myös sille, mistä aineisto ei kerro

Seksuaalinen väkivalta jäi tutkimuksessa epäselväksi. Haastateltavat eivät oma-aloitteisesti kertoneet sen tyyppisestä väkivallasta, eikä siitä myöskään haastattelutilanteissa aina erikseen kysytty. Tilanteiden luonne, puhelimesta tapahtuva keskustelu sekä tutkittavien ja tutkijoiden luottamuksen ohuus eivät tuntuneet tarjoavan siitä keskustelemiselle riittävästi pohjaa. Myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Nyqvist 2008) on todettu, että seksuaalinen väkivalta jää tutkimuksessakin usein varjoon sen vuoksi, että haastateltavat eivät yleensä tuo sitä itse esiin. Nekin naiset, joiden haastatteluissa tarjoutui luonteva tilaisuus asian kysymiselle, sivuuttivat kysymyksen yleensä nopeasti. Olisi kuitenkin tärkeää, että myös tästä väkivallan alueesta saataisiin enemmän tietoa.

Lasten ja lastensuojelun näkökulma tutkimuksessa jäi myös ohueksi. Äidit puhuivat lapsista voimavaroina ja elämään toivoa tuovina tekijöinä, mutta lasten oikeuksien ja suojelun näkökulma jäi tarkastelussa taka-alalle. Myös lasten asema perheissä ja heidän tilanteensa väkivallan todistajina tuli heikosti esiin. Monissa tutkimuksissa on todettu, että väkivallan todistaminen on yhtä traumatisoivaa kuin uhriksi joutuminen. Haastateltavien lapset olivat todistaneet raakoja väkivaltatilanteita. Naiset eivät olleet voineet suojella lapsia siltä. Kuitenkin äidit pohtivat haastatteluissa paria poikkeusta lukuun ottamatta hyvin vähän lastensa tarpeita, heidän hyväkseen tarvittavia ratkaisuja, tai omaa vanhemman rooliaan suhteessa lapseen. Äidit eivät myöskään välittäneet lasten ääntä, eli kertoneet, miten lapset olivat reagoineet tapahtumiin tai miten naiset he itse olivat käsitelleet tapahtumia lasten kanssa. Onkin olemassa riski, että lasten aseman tiedostaminen on romaniyhteisössä ja myös palveluissa väkivallan yhteydessä puutteellista. Lapset ovat saattaneet myös itse joutua väkivallan uhreiksi, vaikka äidit eivät siitä puhuneet, vaan kertoivat itseensä kohdistuvasta väkivallasta, ehkä koska se oli luonteeltaan rajuinta ja sitä oli eniten.

Kuritusväkivallan käyttö ei ole romanien parissa yleisesti hyväksytty kasvattamisen tapa, vaan lasten lyömistä pidetään lähtökohtaisesti vääränä. Jos isovanhemmat havaitsevat tällaista lastensa perheissä, he puuttuvat siihen. Silti yhteisö on moninainen ja osa lapsista voi kohdata perheessään myös itseen kohdistettua väkivaltaa. Lievää väkivaltaa voidaan perustella myös opettamistarkoituksella. Kyse voi olla tällöin vanhempien tietämättömyydestä. Kaikilla vanhemmilla ei välttämättä ole selkeää käsitystä siitä, että kaikki lapseen kohdistettu kurittaminen, tukkapölyt ja luunapit mukaan luettuna, ovat väkivaltaa ja lain mukaan kiellettyjä. Lasten kohdalla pätee sama kuin naisten yhteydessä: väkivaltaisen läheisen on aina mahdollista löytää syy ja oikeutus väkivaltaan jostakin.

Haasteet tukipalveluille

Tukipalvelujärjestelmässä vallitsee puutteellisia ja jopa virheellisiä käsityksiä romanikulttuurin piirteistä. Romanikulttuurin eri puolten tuntemus on tukipalveluissa ja viranomaistahoilla usein varsin ohutta. Osittain tämä johtuu siitä, että kulttuurin tavoista kerrotaan usein koulutuksissa ja erilaisissa materiaaleissa vain niiltä osin kuin ne tuovat esiin kulttuurin positiivisia ja ihanteellisia puolia. Esimerkiksi suvun ja yhteisöllisyyden merkitys romanien keskuudessa tunnetaan yleensä hyvin ja sen perusteella tehdään yksinkertaistettuja tulkintoja, jotka eivät päde kaikissa konfliktitilanteissa. Ensi- ja turvakodeissa ja viranomaistahoilla on tulosten mukaan käsitys, että romanit perheväkivaltatilanteissa antavat turvaa uhrille ja hänen ulkopuolisen avun tarpeensa on siksi vähäisempi kuin valtaväestöön kuuluvilla naisilla vastaavassa tilanteessa. Ongelmallista on se, että tätä olettamusta käytetään myös avun epäämisen ja poiskäännyttämisen perusteena. Väkivaltaa kokeneet naiset toivat voimakkaasti esiin sen, että sukuun ja yhteisöön ei läheskään aina voi tukeutua väkivaltatilanteissa. Suurin syy on juuri häpeän ja kunnian kysymyksissä, jotka olisivat voineet levittää väkivallan laajemmalle ja aiheuttaneet heidän läheisilleen kärsimystä.

Romaninaisten avun hakemiselle on monia esteitä, joita ei osata lukea, jos ei tunneta romanikulttuurin erityispiirteitä. Tukipalvelujen näkökulmasta naisen toiminta saattaa näyttytyä sitoutumattomuutena ja epäloogisuutena, kuten kyselyn tuloksissa tuli ilmi. Todellisuudessa lyhytjännitteisyys esimerkiksi turvakotityöskentelyssä voi olla seurausta ulkopuolisten toiminnasta ja uhasta, joka kohdistuu esimerkiksi naisen läheisiin. Nainen ei pysty sitoutumaan työskentelyyn, jos hänen turvakodissa olostaan aiheutuu hänen läheisilleen väkivallan uhkaa, josta hän lisäksi on yhteisön silmissä vastuussa.

Viranomaistoiminnassa saattaa myös esiintyä syyllistämistä naista kohtaan siitä, että hän ei tee rikosilmoitusta, hae lähestymiskieltoa tai hae häneltä miehen sukuun vietyjä lapsia oikeusteitse. Tällainen virallisten teiden hyödyntämättömyys voidaan tulkita siten, että naisella ei ole todellista vaaraa tai hän on välinpitämätön lapsiaan kohtaan. Jos nainen ei tee rikosilmoitusta kokemastaan väkivallasta tai hae lähestymiskieltoa miestä vastaan saattaa antaa viranomaistahoille väärää viestiä siitä, että väkivallan uhka ei ole suuri eikä naisella ole mitään hätää. Todellisuudessa tilanne saattaa olla juuri päinvastainen siten, että vaara on erittäin suuri, ja uhka kohdistuu naiseen monelta eri taholta. Esimerkiksi vaino-tilanteissa ulkopuoliselle epäloogiselta näyttytyvä käyttäytyminen on erittäin tavallista (esim. Nikupeteri ja Laitinen 2013). Voi myös olla, että naisen lapsi on viety väkivallalla uhaten ja nainen tietää, että viranomaisten puoleen kääntymisestä voi seurata vakavaa väkivaltaa hänen läheisiään kohtaan. Mahdollisuus, että lapset voidaan ottaa kollektiivisesti väkivallan välineiksi naista vastaan, jää tulosten mukaan viranomaisilta helposti huomaamatta.

Turvakotien merkitys romaninaisille on suuri. Turvakodit näyttäisivät olevan romaninaisten kannalta tärkeä palvelu. Rajoitetut mahdollisuudet kertoa väkivallasta läheisille ja saada oman suvun apua vaarantamatta muitakin ihmisiä, korostavat ulkopuolisen neutraalin tahon merkitystä. Turvakotitoimintaa tulisi kuitenkin kehittää ja koteihin pääsyä helpottaa romanien kulttuuri ja romaninaisten olosuhteet paremmin huomioiden. Suurimmat pulmat esiintyvät romaninaisten turvakotiin pääsyssä. Maksusitoumusten saaminen on kokemusten mukaan vaikeaa. Erityisen vaikeaa on romaninaisen pääsy turvakotiin muulle paikkakunnalle, kuin missä hän on kirjoilla. Tämä olisi kuitenkin turvallisuuden vuoksi tärkeää. Romaninaiset eivät yleensä uskalla ha-

keutua miehen paikkakunnan turvakotiin, jonka osoite on miehellä ja hänen suvullaan hyvin tiedossa. Turvakotien turvajärjestelyihin ei myöskään romaninaisten keskuudessa aina luoteta. Tästä huolimatta sisään turvakotiin päässeet romaninaiset ovat lähes säännönmukaisesti tyytyväisiä siellä saamaansa palveluun ja tukeen.

Romaninaiset tarvitsevat viranomaisten tukea, jotta he eivät olisi vaikeissa tilanteissa yhteisön armoilla. Edellä esitetyistä syistä romaninaiset vaikenevat monesti väkivallasta. Koska naisilla on rajoitetut mahdollisuudet hakea oikeuksiaan, tarvitaan viranomaisilta rohkeutta puuttua ja selvittää mistä kiistoissa pohjimmiltaan on kyse ja poljetaanko naisen juridisia oikeuksia ja lasten etua. Viranomaisten tulisi myös tehdä rikosilmoituksia ja toimia silloin, kun nainen ei yhteisön reaktioiden ja väkivallan laajenemisen pelossa uskalla sitä tehdä.

Miehet tarvitsevat väyliä ja välineitä käsitellä perheväkivaltaa ja saada siihen apua. Ahtaasti kulttuuria tulkitsevissa perheissä voi myös miehen rooli olla vangitseva eikä hän pysty aina yksin irrottautumaan siitä. Siksi romanimiehillekin pitäisi löytyä väyliä käsitellä perheväkivaltaa ja saada siihen apua.

14 KEHITTÄMISSUOSITUKSET

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli tuoda esiin romaninaisten kokeman lähisuhde- ja perheväkivallan erityispiirteitä ja tuottaa tukipalveluille kehittämissuosituksia väkivallan seurausten hoitoon ja väkivallan ennaltaehkäisyyn. Tutkimuksen tulosten perusteella romaninaisten tilanteen auttamiseksi toimia tulee tehdä eri tasoilla ja eri tahoilla.

Yhteiskunnallisella tasolla tarvitaan keskustelua yksilön asemasta yhteisöissä. Tarvitaan myös tietoisuustyötä ja lainsäädäntöä, joka huomioi vähemmistöryhmien eturistiriidat: oikeus omaan kulttuuriin ja asemaan yhteisössä, mutta myös oikeus tulla tunnistetuksi avunsaajina, kun oikeuksia rikotaan yhteisön sisällä. Lähtökohtana on se, että kulttuuri ei ole vain oikeus erityisyyteen. Kulttuurin huomioiva sosiaalisesti oikeudenmukainen auttamistyö edellyttää kykyä toimia kulttuuristen erityispiirteiden kanssa. Etnisen kulttuurin jäsenyys ei saa merkitä yhteisössä tai yhteiskunnan palvelujärjestelmässä valmiutta luopua yksilöllisistä lain takaamista oikeuksista eikä heikentää niiden toteutumista. Kulttuurilla ei ole etuajo-oikeutta suhteessa muihin yksilön oikeuksiin. Oikeus koskemattomuuteen, turvaan, tasa-arvoon ja hyvään kohteluun koskee kaikkia, niin yhteisöjen sisällä kuin yhteiskunnassa laajemminkin. Nämä oikeudet on pyrittävä turvaamaan etnisten kulttuurien, kuten romanien, erilaisille jäsenille, myös väkivaltaa kohdanneille naisille.

Yhteisöjä ei pidä romantisoida, eikä nostaa yhteisön hyvinvoivien jäsenten todellisuuskuvaa etusijalle niin, että yhteisön pahoinvoivat jäsenet jäävät varjoon. Myös he ovat oikeutettuja apuun, eivät ainoastaan kulttuuriinsa. Yhteiskunnallinen heitteillejätö tulisi myös sanktoida, jotta yhteiskunnan ammattilaiset ja viranomaiset eivät väistä auttamisvelvoitettaan kulttuuriseen erityisyyteen ja toimimisen vaikeuteen vetoamalla. Ammattilaisten velvollisuus on hankkia kulttuurista lukutaitoa ja kykyä suunnistaa erilaisissa etnisissä ja eettisesti ristiriitaisissa maastoissa.

Väkivallan ennaltaehkäisemiseksi tulisi voida vaikuttaa romanikulttuuriin niihin rakenteellisiin tekijöihin, jotka mahdollistavat väkivallan käytön sosiaalisena ratkaisukeinona ja parisuhteessa. Yhteisön sisällä tapahtuva muutos on hidasta ja sitä tulee tehdä yhteistyössä ja vuoropuhelussa yhteisön ulkopuolisten kanssa. Yhtäältä täysin sisältäpäin lähtevä kulttuurin muutos on hyvin hidasta ja toisaalta ulkopuoliset eivät voi muuttaa kulttuuria sen ulkopuolta käsin.

Yhtenä yleisenä muutoksen aikaansaamisen keinona voidaan nähdä romanien koulutustason nousua. Vaikka korkea koulutus ei yksilötasolla ole väkivallattomuuden tae, voidaan koulutustason nostolla vaikuttaa kulttuurin muutokseen. Koulutus avaa näkökulmia ja antaa vertailukohtia muuhun yhteiskuntaan, jolloin tarve nojata vanhaan patriarkaalisen kulttuuriin perinteeseen ja tulkita sitä tiukasti, vähenee ja yhteisöön liittyvän väkivallan tuomitseminen lisääntyy. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota miesten asemaan ja heidän koulutukseensa sekä työllistymiseensä. Miesten identiteettiä tulisi vahvistaa, jotta he eivät eläisi liiaksi naisen varassa. Eniten voimavaroja tulisi kuitenkin panostaa lapsiin ja nuoriin, joiden kautta muutosta voidaan odottaa tapahtuvan muutosta. Seuraavassa on nostettu esiin joitain kehittämiskohteita, joihin toimenpiteitä olisi hyvä kohdentaa. Keinoina voidaan käyttää projekteja, romanitauttaisten kouluttajien työtä sekä välineiden, tiedon ja valmiuksien lisäämistä lasten ja perheiden neuvolatyöhön. Myös koulutusta, ryhmiä ja toiminnallisia työmenetelmiä tarvitaan.

Ennaltaehkäisevä väkivaltatyö	
Toimenpide	Tavoite
Tuetaan ja innostetaan romani- nuoria käymään pidempään kou- lua ja lykkäämään perheen pe- rustamista	Nuorten koulunkäynnin tukemisen kautta saadaan välitettyä nuorille arvoja, jotka vähentävät painetta aikaiseen lasten hankintaan ja perheen perustamiseen siihen valmistautumattomana.
Tuetaan nuoria lapsiperheitä elämänhallinnassa ja lasten kas- vatuksessa	On tärkeää välittää tietoa kasvatuksesta, perhe- elämästä ja tasapainoisen parisuhteen merkityksestä romaninuurille, jotka perustavat hyvin varhain per- heen. Samoin on tärkeää opettaa arjessa elämisen taitoja. Annetaan myös tietoa siitä, että lieväkään väkivalta ei kuulu lasten kasvatukseen, vaan se on väärä ja lailla kielletty toimintatapa, josta yhteiskunnassa sanktioidaan. Väkivallan tilalle tarjotaan toisenlaisia toimintamalleja väkivallan riskejä sisältäviin tilantei- siin. Tietoa tarvitaan myös väkivallan näkemisen vaikutuksesta lapsiin.
Vaikutetaan äiteihin ja lapsiin siinä, millaisia arvoja ja käyttäy- tymismalleja siirtyy pojille ja tytöille	Erityisen tärkeää on saada naiset ymmärtämään, miten tärkeä rooli vanhemmilla on roolimallin anta- jina omille lapsilleen. Se, miten tyttöjä ja naisia koh- dellaan, on mallina kasvavalle pojalle vastaisuudes- sa. Myös se, miten ristiriitatilanteissa toimitaan, pe- riytyy hyvin usein vanhemmilta heidän lapsilleen. Lapsille kerrotaan, että väkivalta ei ole tapa ratkoa konflikteja, purkaa tunteita, parantaa omaa asemaa tai osoittaa miehuutta.
Lisätään romaninaisten ja lasten oikeustietoisuutta	Romaninaisille järjestetään turvakotien, sosiaalitoi- mistojen ja neuvoloiden kautta tiedotusta esitteen muodossa perheoikeuden säädöksistä koskien esi- merkiksi lasten huoltajuutta. Välitetään lastensuojelutietoisuutta aikuisille esimer- kiksi siitä, että lastensuojeluilmoitus ei ole ilmianto- teko eikä rikosilmoitus. Se tulee nähdä tapana huo- lehtia perheestä ja välineenä järjestää perheelle apua. Lastensuojeluilmoitus ei ole suunnattu ketään vas- taan, vaan se on toimintaa lapsen puolesta. Myös romanilasten kohdalla on huolehdittava oike- uksista, joita lastensuojelulaki määrittää. Vahviste- taan lasten tietoisuutta omista oikeuksistaan: lapsen tulee saada kasvaa rauhassa, hänen tulee voida luot- taa vanhempiensa antamaan turvaan, hänellä tulee olla oikeus ilmaista mielipiteensä ja häntä pitää kuul- la myös huoltajuutta määriteltäessä.
Lisätään romanimiesten tietoi- suutta lähisuhde- ja perheväki- vallan seurauksista	Käsitellään väkivallan vaikutuksia naisiin ja lapsiin sekä pyritään löytämään muita väyliä purkaa turhau- tumista ja ratkaista konflikteja.

Palvelujärjestelmän taso on toinen tutkimuksen tuloksista nouseva taso, jolla kehittämistoimenpiteitä tulisi tehdä. Lisäksi toimenpiteitä tulisi tehdä yksittäisten tukipalvelujen tasolla. Tulosten perusteella voidaan yleisesti sanoa, että viranomaistoiminnassa tulisi nykyistä enemmän rohkeasti puuttua suljetuissa yhteisöissä tapahtuviin yksilöiden oikeuksien loukkauksiin ja toimia heikoimmassa asemassa olevien yhteisön jäsenten tukena. Kulttuuriin tai yhteisön tapoihin vedoten ei voida katsoa läpi sormien yksilöihin kohdistuvia epäoikeudenmukaisuuksia tai väkivaltaa. Seuraavassa on yksityiskohtaisempia tämän tutkimuksen tuloksista nousevia kehittämisehdotuksia.

Palvelujärjestelmän kehittämisen taso

Toimenpide	Tavoite
Lisätään sosiaalityön ja lastensuojelun opintoihin tietoa romanikulttuurista	Ehdotetaan sisällytettäväksi sosiaalityöntekijöiden koulutukseen lähisuhde- ja perheväkivaltaa käsittelevä osio, jossa tuodaan esiin myös romaninaisten asema sekä lasten huoltajuuskysymykset ja yhteisön toiminta romaniyhteisön konfliktitilanteissa.
Lisätään romanikulttuurin eri puolien tuntemusta ja kulttuurinlukutaitoa tukipalveluissa ja viranomaistoiminnassa	Lastensuojelupalveluihin saadaan kulttuurista tietoisuutta ja osaamista yhteisöllisestä vaikuttamisesta. Tuotetaan konkreettisia esimerkkejä sisältävää materiaalia ja koulutusta romaniperheiden ja -yhteisön suhteiden säätelykeinoista ja romaninaisen asemasta sekä lasten huoltajuuteen liittyvistä asioista ja yhteisön toiminnasta konfliktitilanteissa.
Lisätään tukipalvelujen ja viranomaistahojen, kuten poliisin ja oikeuslaitoksen, valmiuksia tunnistaa vainokäyttäytyminen ja kunniaan liittyvän väkivallan yhteisölliset piirteet	Tehdään vainoa ilmiönä parisuhdekontekstissa yleisesti tunnistettavaksi esimerkiksi yhteistyössä VARJO-hankkeen (2012–2017) kanssa. Lisätään koulutuksen avulla tietoutta siitä, miten vaino ilmenee romanien lähisuhteissa ja millaisia yhteisöllisiä ulottuvuuksia se saa. Lisätään koulutuksen avulla myös tietoa kunniaan liittyvän väkivallan piirteistä romanien lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa. Hyödynnetään olemassa olevaa kunnia- väkivaltaa koskevaa koulutuspakettia.
Lisätään lapsiin kohdistuvia palveluja perheväkivaltatilanteiden yhteydessä	Autetaan romaninaisia yhdessä lapsineen ja tuetaan heitä väkivallasta selviytymiseen. Järjestetään väkivaltaa nähneille lapsille terapiaa.
Parannetaan isän sukuun jääneiden romanilasten tilannetta	Lisätään lastensuojelun, neuvoloiden ja koulujen kykyä tunnistaa tapauksia, joissa romanilapset on erotettu äideistään sekä tunnistaa mahdolliset hoidon laiminlyönnit.
Lisätään miesten mahdollisuuksia käsitellä väkivaltaa ja omaa käyttäytymistään.	Jaetaan romanimiehille tietoa väkivallan tekijöille tarkoitetuista väkivaltatyön muodoista, lisätään näiden palvelujen romaniosaamista.

Konkreettisten palvelujen kehittäminen koskee etupäässä turvakoteja, jotka olivat tämän tutkimuksen kannalta keskeisimmät tukipalvelut. Turvakoteihin pääsyn sujuvuutta helpottaisi yleisemmällä tasolla se, että niiden rahoituspohja vakiinnutettaisiin niin, että yksittäisen turvakodin toiminta olisi valtion varoin turvattua. Kun toiminta on kunnilta perittävien makusitoumusten varassa, on maksajan selvittäminen kussakin tilanteessa palvelun kynnyistä nostava ja turvaan pääsyn sujuvuutta haittaava tekijä.

Konkreettisten palvelujen kehittäminen

Toimenpide	Tavoite
Vahvistetaan turvakotien valmiuksia toimia romanien perheväkivaltatilanteissa	Palkataan kiertäviä tukihenkilöitä konsultoimaan turvakoteja tarvittaessa romaniasiakkuuksissa. Tukihenkilöiden on hyvä olla romanitautaisia sekä sosiaali- ja terveydenhuollon koulutuksen saaneita. Heidät voidaan myös kouluttaa erikseen tehtävään.
Kehitetään turvakotien sisäänottomenettelyjä	Turvakotiin pääsyä yksinkertaistetaan niin, että maksusitoumukset varmistetaan vasta kun asiakas on turvassa.
Kehitetään turvakotipalvelujen turvallisuutta	Selvitetään mahdollisuudet turvakotien turvallisuuden lisäämiseksi, jolloin mahdollisuus tulee olla tarvittaessa esim. salaiseen turvakotiin. Naisilla tulisi olla mahdollisuus myös päästä muun paikkakunnan turvakotiin kuin missä mies asuu.
Madalletaan kynnyistä avun saantiin lähisuhde- tai perheväkivaltaa kokeneille romaninaisille	Perustetaan auttava puhelin romaninaisille joko erikseen tai jo toiminnassa olevien palvelujen (esim. Rikosuhripäivystys) yhteyteen. Palveluun voi soittaa anonyymisti ympäri vuorokauden ja saada neuvoja ja tukea romanikulttuuria tuntevalta työntekijältä. Lisätään tiedotusta turvakotitoiminnasta kohdistuen erityisesti nuorille romaninaisille. Tässä mahdollinen väylä viranomaistahojen lisäksi on esimerkiksi sosiaalinen media.
Kehitetään vertaistuen malleja lähisuhde- tai perheväkivaltaa kokeneille romaninaisille	Järjestetään turvakoteihin vertaistoimintaa siten, että samankaltaisia kokemuksia läpikäyneet romaninaiset voisivat tukea uusia asiakkaita työskentelyyn ja kertoa selviytymiskeinoistaan ja ratkaisumalleistaan sekä tarvittaessa toimia kulttuuritulkkeina asiakkaan ja turvakodin välillä.

15 LÄHTEET

- Ala-Lipasti, Raija & Bauters, Anneli (2009) *Kunniaväkivalta*. Vihreä Sivistysliitto ry, Helsinki.
- Antikainen; Jorma (1999) *Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö: Ammatilliset haasteet ja työorientaatiot*. Helsinki. Stakes.
- Dutton, Donald, G. (1995) *Domestic assault of women: Psychological and criminal justice perspectives* (2nd edition). Vancouver, BC: UBC Press.
- Emerson – Dobash, Rebecca & Dobash, Russel (2013) *Intimate Partner Violence and Murder- An Interdisciplinary Approach*. *Interpersonal Violence Interventions - Social and Cultural Perspectives*, IPVI2013. Konferenssiesitelmä. Jyväskylä 29.8.2013.
- Enroth, Erno (2011) *Romani läpi elämän*. Teoksessa Kristiina Kouros (toim.) *Iloisen talon kellareissa*. Helsinki: Into Kustannus, 23- 35.
- Friman-Korpela, Sarita (2012) *Suomen romanipolitiikan kansainväliset yhteydet*. Teoksessa *Suomen Romanien historia* (toim. Pulma, Panu) *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura*, Helsinki. 211-235.
- Grönfors, Martti (1981) *Suomen mustalaiskansa*. Porvoo: WSOY.
- Hearn, Jeff (1998) *The Violences of Men: How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women?* London: SAGE Publications.
- Hentilä, Sabina & Ellonen, Noora & Paavilainen, Eija & Kääriäinen, Juha & Koivula Tanja (2010) *Pieniin lapsiin kohdistuvat kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana*. *Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 3 (18), 260 – 276.
- Hildén, Terhi & Karimi, Rebwar & Suomenaro, Eeva (2011) *Taustatietoa: Kunniaan liittyvät konfliktit*. *Ihmisoikeusliitto/ Kitke!*
- Honkatukia, Päivi (2011) *Uurit rikosprosessissa. Haavoittuvuus, palvelut ja kohtelu*. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 252. Helsinki.
- Hurtig, Johanna & Leppänen, Mari (2012) *Maijan tarina. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana* (toim.) Helsinki: Kirjapaja.
- Hurtig, Johanna (2012) *Usko ja uskonyhteisö väkivallan tapahtumaympäristönä*. Hurtig, Johanna & Leppänen, Mari (toim.) *2012 Maijan tarina. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*. Helsinki: Kirjapaja, 118 – 145.
- Hurtig, Johanna (2013) *Taivaan taimet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta*. Tampere: Vastapaino.
- Husso, Maritta (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.
- Hydén, Margareta (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber.
- Jäppinen, Jere (toim.) (2009) *Varokaa mustalaisia! Väärinymmärryksen historiaa*. Suomen romanien vaihteita ja kulttuuria, Helsingin kaupungin museo.
- Karalahti, Arto (2008) *Kunniaväkivalta - kunniamurha kunniaväkivallan muotona* Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta, oikeussosiologia ja kriminologia, tutkielma joulukuu 2008.
- Keltikangas-Järvinen 1977: *Väkivalta ja itsetuho: miten tuhoikäyttäytyminen syntyy?* Helsinki: Otava.
- Keskinen Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere: Tampere University Press.
- Kouros, Kristiina (2011a) *Mikä ihmeen maahanmuuttajayhteisö?* Teoksessa Kouros, Kristiina (toim.) *Iloisen talon kellarissa*. Helsinki: Into Kustannus 2011, 79- 86.
- Kouros, Kristiina (2011b) *Kuka on vastuussa?* Teoksessa Kouros, Kristiina (toim.) *Iloisen talon kellarissa*. Helsinki: Into Kustannus 2011, 137 – 146.

- Kumpuniemi, Minna (2012) ”Nyt sinulle vasta sitten vaikeudet alkavatkin!” Väkipaltaan joutunut vainoaminen parisuhdekontekstissa. Psykologian syventävien opintojen tutkielma, psykologian oppiaine, Itä-Suomen yliopisto.
- Laine, Terhi (2010) Lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tarjottavat turvakotipalvelut. Selvityshenkilöraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:1.
- Majaniemi, Päivi & Viljanen Anna-Maria (2008) Romanivanhusten palvelutarveselvitys. De patti phuuridenge – douva hin godjiba. Anna kunnia vanhuksille - se on viisautta. Suomen Romaniyhdistys ry, Helsinki.
- Markkanen, Airi (2003) Luonnollisesti - Etnografinen tutkimus romaninaisten elämäkulusta. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:30. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma (2010) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5.
- Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2013) Vaino naisiin kohdistuvana eron jälkeisenä väkivaltana. Naistutkimus 2/2013. 29-43.
- Nyqvist, Leo (2008) Seksuaalinen väkivalta parisuhteessa. Teoksessa Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Juvenes Print, Tampere 2008. 129-167.
- Ojuri, Auli (2006) Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna 2006. 16-39.
- Paulus, Ilkka (1996) Romaniväestön asuntotilanne 1990-luvun puolivälissä. Suomen ympäristö 46. Helsinki: Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Oy Edita Ab.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino (2006) Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225, Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI. Helsinki: OPTL.
- Piispa, Minna (2011) Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.) Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto. 15-36.
- Piispa, Minna (2004) Väkipaltaan ja parisuhde: nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pirttilahti, Malla (2000) Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa. Ympäristöministeriön ympäristöopas nro 77.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008) Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka. Juvenes Print, Tampere 2008. 7-40.
- Ruohonen, Marita (2006) Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn kehitys Suomessa. Teoksessa Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Hämeenlinna 2006. 9-15.
- Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. Sisäinen turvallisuus. Sisäasianministeriön julkaisuja 35/2012.
- Stenroos, Marko (2012) Meitä on moneksi - romanien monet kasvot teoksessa Suomen Romanien historia (toim. Pulma, Panu) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 430-435.
- Suonoja, Kyösti & Lindberg Väinö (1999), Romanipolitiikan strategiat. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9.
- Syrjä, Hannele & Valtakari, Mikko (2008) Romanian pitkä matka työn markkinoille. Tutkimus romanien työmarkkinoille sijoittumisen edistämisestä. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 22/2008
- Toiveena monipuolinen asukasrakenne. Selvitys asumisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta pääkaupunkiseudulla (2008) Sisäasiainministeriön julkaisu 30/2008.
- Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuosituksen (2013). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 11/2013.

- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari & Tuokkola, Kati (2012):Romanien asuminen ja yhdenvertaisuus. Ympäristöministeriön raportteja 8/2012 (verkkojulkaisu)
- Valkonen, Sanna (2009) Poliittinen saamelaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Vast Vastensa. Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille 2007. Oulu: Ovet auki -projekti ja Oulun kaupungin asumisneuvontahanke 2006–2008. Kalevaprint.
- Viljanen Anna Maria (2006) Suvusta vai suvun ulkopuolelta? Romanien ja suomalaisten henkirikosten uhrin mielentilatutkimuslausunnoissa teoksessa Väkipalva- Seuraamukset ja haavoittuvuus. Violence-Sanctions and Vulnerability. Terttu Utraisen juhlaKirja (toim. Lohiniva-Kerkelä, Mirva) Helsinki: Talentum. 609-628.
- Viljanen, Anna-Maria (2012) Romanikulttuurin muuttuvat muodot ja pysyvät rakenteet. Teoksessa Suomen Romanien historia (toim. Pulma, Panu). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 375-425.
- Viljanen, Anna Maria & Hagert Terno & Blomerus, Satu (2007) Romanit suomalaisessa terveydenhuollossa: tasa-arvon ansat. Duodecim 2007; 123: 458-66.
- Viljanen-Saira, Anna Maria (1979) Mustalaiskulttuuri ja kulttuurin muutos. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kansatieteen yleisen etnologian linjan lisensiaatin tutkielma (julkaisematon).

Internet-lähteet:

<http://www.vakivallanvahentaminen.fi/fi/index.html> (Rikksentorjuntaneuvosto)
www.ensijaturvakotienliitto.fi